

I n d e k s 3 8 1 5 4 3 ■ I S S N 0 1 3 7 - 7 2 7 2

WOJSKOWY
PRZEGLĄD
PRAWNICZY

KWIECIEŃ-CZERWIEC ■ WARSZAWA 2022

2
[302]

ROK XCV

Indeks 381543 ■ ISSN 0137-7272 ■ Egz. bezpłatny



WOJSKOWY
PRZEGLĄD
PRAWNICZY

KWIECIEŃ-CZERWIEC ■ WARSZAWA 2022

2
[302]

R A D A N A U K O W A

Przewodniczący
Członkowie

- Przemysław Funiok
- Małgorzata Manowska
Justyn Piskorski
Marcin Warchoł
Czesław Klak
Bogusław Sygit
Piotr Steczkowski
Elżbieta Karska
Marek Mozgawa
Hanna Paluszkiewicz
Katarzyna Dudka
Katarzyna Chałubińska-Jentkiewicz
Adam Zbieranek
Grzegorz Ociecek
Dariusz Barski
Jacek Wygoda
Bartosz Kownacki
Sebastian Chwałek
Błażej Wojnicz
Tomasz Zdzikot
Helmut Radtke
Alexandre Ferreira Baptista Coelho
Veronika Huštova
Mykola Khavroniuk
Bohdan Telefanko

K O L E G I U M R E D A K C Y J N E

Redaktor Naczelny
Członkowie

- Maciej Nowak
- Alicja Pietrusewicz
Damian Wąsik
Andrzej Siemieniuk
Katarzyna Sioma

WYDAJE
PROKURATURA KRAJOWA

Adres Redakcji:
02-676 Warszawa, ul. Postępu 3
tel. 22 12-51-166

e-mail: redakcja.pk.wpp@prokuratura.gov.pl

Druk, skład i korekta
Centrum Poligrafii sp. z o.o., www.jakubiccy.com.pl

Wersją podstawową (referencyjną) czasopisma jest wersja papierowa.
Artykuły i recenzje w „Wojskowym Przeglądzie Prawniczym” nie mają
charakteru urzędowego, lecz są wyrazem poglądów ich autorów.



WOJSKOWY PRZEGLĄD PRAWNICZY KWARTALNIK

KWIECIEŃ-CZERWIEC ■ WARSZAWA 2022

WYDAJE PROKURATURA KRAJOWA

SPIS TREŚCI

DR GRZEGORZ OCIECZEK

prokurator Prokuratury Krajowej
w stanie spoczynku, adiunkt UKSW

DR KAMIL SAMICZAK

instruktor Zakładu Służby
Kryminalnej Szkoły Policji
w Katowicach

*Działalność prokuratury i Policji w zakresie
przeciwdziałania terroryzmowi w kontekście
dynamicznie zmieniającej się sytuacji militarnej
na świecie*

5

ANDRZEJ LEBIEDOWICZ

prokurator Prokuratury
Okręgowej w Lublinie

*Dowód z badań genetycznych (DNA) jako najlepsza
metoda identyfikacji kryminalistycznej*

40

MATEUSZ ROSŁON

starszy asystent sędziego
Sądu Najwyższego,
Izba Dyscyplinarna

*Postępowanie immunitetowe – granice ingerencji sądu
dyscyplinarnego we wniosek oskarżyciela o wydanie
zezwoleń na pociągnięcie do odpowiedzialności
karnej sędziego*

72

KAMIL LASZKIEWICZ

absolwent Wydziału Prawa
i Administracji Uniwersytetu
Mikołaja Kopernika
w Toruniu

.....
*Podstawy prawne wykorzystania Sił Zbrojnych RP
w ramach wprowadzenia stanu wyjątkowego
na granicy Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki
Białorusi oraz związane z tym procedury dotyczące
zgody na pobyt wojsk obcych w celu udziału
w operacjach wojskowych prowadzonych
na terytorium RP w czasie pokoju*

94

.....
*Sprawozdanie ze szkolenia dla prokuratorów do spraw
wojskowych. Kule, 11–13 maja 2022 r.*

107

*Działalność prokuratury i Policji
w zakresie przeciwdziałania terroryzmowi
w kontekście dynamicznie zmieniającej
się sytuacji militarnej na świecie*

*Activities of the Prosecutor's Office and the
Police in the field of counter-terrorism in
the context of the dynamically changing
military situation in the world*

S T R E S Z C Z E N I E

Zwalczanie terroryzmu stało się jednym z największych wyzwań XXI wieku. Politycy zarówno na szczeblu lokalnym, jak i międzynarodowym starają się wypracować wspólne stanowiska, które pozwolą na zwalczanie tego jakże groźnego zjawiska.

Terroryzm, na temat którego toczą się dzisiaj spory i dyskusje, stanowi istotne zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego. Należy rozróżnić dwa czynniki, które składają się na znaczenia tego słowa. Po pierwsze, jest to zjawisko polityczne, społeczne, a także jest to główna metoda szerzenia strachu i siania zamętu wśród obywateli poszczególnych państw. Działania terrorystyczne w znacznym stopniu mają efekt psychologiczny,

¹ dr Grzegorz Ociecek, prokurator Prokuratury Krajowej w stanie spoczynku, Doradca Prokuratora Krajowego, adiunkt UKSW, stały recenzent miesięcznika „Prokuratura i Prawo”, członek Rady Naukowej IWS, WPP oraz OSA. Członek Polskiej Platformy Bezpieczeństwa Wewnętrznego, tworzącej zaawansowane, zintegrowane narzędzia technologiczne, wspomagające działania organów ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości. Uczestnik oraz współorganizator międzynarodowych konferencji poświęconych m.in. zwalczaniu przestępczości zorganizowanej oraz terroryzmu. Uczestnik programu International Visitor Leadership, organizowanego przez Departament Stanu USA w zakresie zwalczania przestępczości i terroryzmu. Autor publikacji w zakresie przestępczości zorganizowanej oraz świadków koronnych. ORCID 0000-0002-2785-4677.

² dr Kamil Samiczak, instruktor Zakładu Służby Kryminalnej Szkoły Policji w Katowicach. W Policji od 17 lat. Doktor nauk prawnych, absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz Akademii Muzycznej w Krakowie, stypendysta Hochschule Musik Detmold Neustadt, Niemcy oraz Central Washington University, USA. Ekspert Komisji Europejskiej – projekt „Reform of initial and continuous training of the Police system In the Republic of Moldova”, 19–25 maja 2019 r., 16–20 września 2019 r. Ekspert Komisji Europejskiej – projekt „Hate Crimes 2022–2023. Autor publikacji z zakresu kryminalistyki, zamówień publicznych i bezpieczeństwa społecznego.

medialny oraz społeczny. Definicje związane z terroryzmem są zazwyczaj zbyt ogólnikowe i nierzadko trudno określić w sposób jednoznaczny, czym jest terroryzm oraz kogo powinno się określać mianem terrorysty. Często zdarza się tak, że jedno i to samo określenie używane jest do opisu zabójstwa, czystek etnicznych, czy też podłożenia ładunku wybuchowego pod budynkiem publicznym.

Trzeba jednak pamiętać, że terroryzm to zjawisko polityczne i jest to jego immanentna cecha. Zazwyczaj będzie on związany z walką o władzę lub przeciwko niej w celu zmiany określonego porządku prawnego lub też będzie skierowany przeciwko danemu ładowi w celu zmanifestowania siły. Walka z terroryzmem stanowi wyzwanie dla każdej władzy politycznej i każdego porządku prawnego.

Terrorysty w wielu rejonach świata posługują się coraz bardziej radykalnymi metodami swoich działań i przenoszą się w coraz to nowe obszary, takie jak cyberprzestrzeń. Nie ulega wątpliwości, że terroryzm z racji swojego zasięgu staje się jednym z najpoważniejszych wyzwań dla współczesnego świata. Dlatego tak istotne jest działanie oraz współdziałanie służb antyterrorystycznych w obrębie każdego państwa, jak również na arenie międzynarodowej. Tylko taka współpraca pozwoli skutecznie przeciwdziałać temu jakże niebezpiecznemu zjawisku.

Niniejsza publikacja skupia się na wycinku wskazanego zagadnienia, odnosi się bowiem do problematyki zwalczania terroryzmu na płaszczyźnie prokuratorskiej, policyjnej i wywiadowczej. W publikacji zasygnalizowany został także aspekt dotyczący współpracy międzynarodowej w zwalczaniu przestępczości o charakterze terrorystycznym.

Słowa kluczowe: prokuratura, policja, terroryzm, bezpieczeństwo narodowe, antyterroryzm, cyberterroryzm

I. Współczesny terroryzm

Współczesny terroryzm to zjawisko wielopłaszczyznowe oraz bardzo dynamicznie rozwijające się. Obok tradycyjnego terroryzmu indywidualnego pojawiły się bardziej złożone jego formy, wykorzystujące nowe zdobycze techniki i technologii. Skuteczne przeciwdziałanie negatywnym skutkom terroryzmu jest uzależnione od kompleksowego podejścia, współpracy międzynarodowej, edukacji oraz rygorystycznego przestrzegania i wywiązywania się z międzynarodowych zobowiązań w zakresie zwalczania tego zjawiska przez współczesne państwa i organizacje o charakterze międzynarodowym.

Nie ulega wątpliwości, że w każdym demokratycznym i opartym na regułach poszanowania prawa państwie trzy moduły spełniają rolę pierwszej, a jednocześnie podstawowej siły mierzącej się z przestępczością i terroryzmem. Są to: prokuratura, policja oraz służby specjalne. Ich działania

mogą, a nawet muszą być uzupełniane odpowiednią polityką państwa w całym szeregu innych sfer (w tym w przejrzystym oraz sprawnym procesie legalizacyjnym). Prokuratura oraz służby specjalne charakteryzują się swoją wyjątkową specyfiką, wynikającą z historycznego ukształtowania pozycji prawnej, instrumentów działania, którymi dysponują, oraz stawianymi przed nimi zadaniami. Można postawić tezę, że współdziałanie prokuratury oraz służb specjalnych przyjmuje swą najbardziej zaawansowaną formę w sferze zwalczania przestępczości zorganizowanej oraz terroryzmu. Dzieje się tak często z powodu rozległości i skomplikowanego charakteru prowadzonych postępowań, konieczności stosowania złożonych narzędzi prawnych (np. świadek koronny, świadek anonimowy, agent „pod przykryciem, przesyłka niejawnie nadzorowana, podsłuch i podgląd operacyjny i in.), taktyk i technik operacyjnych, a nadto niezbędnych działań koordynacyjnych i wymiany informacji³.

Zwalczanie terroryzmu, jak również szeroko rozumianej przestępczości zorganizowanej jest bez wątpienia jednym z najważniejszych wyzwań, jakie stoją przed współczesną cywilizacją. Sytuacja ta, mimo że zmienia się dynamicznie, to i tak nie jest nowością, trwa już przynajmniej około stu lat, odkąd to swoją przestępczą działalność rozwinęły organizacje o charakterze mafijnym, południowoamerykańskie kartele narkotykowe i szereg innych sieci przestępczych, ze szczególnym uwzględnieniem tzw. mafii rosyjskiej pręźnie działającej po upadku ZSRR. Dzisiejszy stan globalizacji (podział świata na strefy wpływu Zachodu i Wschodu), rozpowszechnionej wymiany i przepływu dóbr, towarów i kapitału, ludzi, a także informacji – rodzi przed państwami jeszcze trudniejsze zadania w tej mierze. Łatwość nawiązywania kontaktów i przemieszczania się oraz towarzyszący temu gwałtowny rozwój techniki i technologii, w tym informatycznej (internet, darknet), wyzwała niespotykane w historii świata zagrożenia dla porządku publicznego i „okazje” dla przestępców, w tym tych przygotowujących się do popełniania przestępstw o charakterze terrorystycznym.

Obecnie w literaturze funkcjonuje bardzo wiele definicji dotyczących zjawiska terroryzmu i, w zależności od zainteresowań, naukowcy starają się przemodelować je na własny użytek. Mimo tak dużego zainteresowania tą problematyką nie ustalono jednej powszechnie obowiązującej legalnej definicji terroryzmu⁴.

³ M. Gabriel-Węglowski, *Koncepcja usprawnienia instytucjonalnego prokuratury w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 4, s. 77.

⁴ Zob. np.: A. Kiel, *Przeciwdziałanie terroryzmowi jako element działań na rzecz bezpieczeństwa państwa*, Wydawnictwo WSPiA Rzeszów 2015, s. 318; J. Jurewicz, *Definicja przestępstwa o charakterze terrorystycznym – art. 115 § 20 k.k.* [w:] *Przestępczość terrorystyczna. Ujęcie praktyczno-dogmatyczne*, (red.) K. Indeck, Poznań-Białystok-Łódź 2006, s. 119–125; W. Mazurek, *Brudny*

Na podstawie różnych elementów zjawiska terroryzmu sformułowana została przez Departament Obrony USA definicja, która stwierdza, że terroryzm to „bezwprawne użycie – lub groźba użycia – siły czy przemocy wobec osoby lub mienia, by wymuszać lub zastraszać rządy czy społeczeństwa, często dla osiągnięcia celów politycznych, religijnych lub ideologicznych”⁵. Według definicji FBI istota terroryzmu polega na sprzecznym z prawem użyciu przemocy, aby zobligerować rządy do poparcia celów społecznych bądź politycznych⁶. W podobny sposób zjawisko to opisała Komisja Europejska, określając terroryzm jako „wszelkie celowe akty popełnione przez pojedyncze osoby lub organizacje przeciw jednemu, lub kilku państwom, ich instytucjom lub ludności, w celu zastraszania oraz poważnego osłabienia lub zniszczenia struktury politycznej, gospodarczej i społecznej”⁷. Przytoczone ujęcia terroryzmu wyraźnie akcentują na pierwszym miejscu jego polityczny charakter. Sednem terroryzmu jest zamiar sprawcy i cel, do którego on dąży. Synteza tych elementów pozwala na odróżnienie terrorystów od innych przestępców.

W literaturze polskiej definicję terroryzmu prezentuje się w ujęciu tradycyjnym, kryminologicznym. Należy zwrócić uwagę na stosunkowo nową koncepcję międzynarodowego terroryzmu, która stanowi, że przez ten typ nowego terroryzmu rozumie się akty przemocy zmierzające do zniszczenia symbolicznego statusu identyczności i bytu bądź istoty ofiary (społeczeństwa, instytucji, osób cywilnych). W tym ujęciu ofiara rozumiana jest jako obiekt nienawiści, wróg, zdepersonalizowany, pozbawiony oblicza. Z kolei zorganizowana przestępczość z nienawiści to planowane akty przemocy skierowane przeciw społeczeństwu, instytucjom i osobom⁸. Tak rozumiana koncepcja poszerza cele działania grup terrorystycznych. W odróżnieniu od starego ujęcia nowa koncepcja międzynarodowego terroryzmu za swoje kluczowe cele stawia niejasno określone polityczne cele, bezkrytyczne ataki, dążenia do osiągnięcia maksymalnego rozbicia psychologicznego i społecznego oraz możliwość użycia broni masowego zniszczenia⁹.

Terroryzm. Zagrożenia terrorystyczne w energetyce jądrowej, Kraków 2017, s. 123–167; B. Hołyst, *Zapobieganie terroryzmowi w makroskali* [w:] *Praktyczne elementy zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu*, (red.) L. Paprzycki, Z. Rau, s. 366–398; B. Hoffman, *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 2001, s. 24; M. Borucki, *Terroryzm – zło naszych czasów*, Warszawa 2004, s. 23; R. Bania, *Działania państwa polskiego na rzecz bezpieczeństwa w ramach euroatlantyckich i europejskich struktur bezpieczeństwa*, Piła 2005, s. 18–20; E. Pływaczewski, *Wokół związków pomiędzy terroryzmem a przestępczością zorganizowaną* [w:] *Przestępczość terrorystyczna. Ujęcie praktyczno-dogmatyczne*, (red.) K. Indeck, Poznań-Białystok-Lódź 2006, s. 48–63; Sońta C. *Przestępstwo o charakterze terrorystycznym w prawie polskim*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2005, nr 4, s. 21–23.

⁵ K. Liedel, P. Piasecka, *Ochrona obywateli i instytucji publicznych przed atakami terroryzmu i przemocy – poradnik*, Warszawa, 2004, s. 4.

⁶ B. Hołyst, *Terroryzm*, wyd. 2 zmienione, t. 1, Warszawa 2011, s. 54.

⁷ J. Pawłowski, *Terroryzm we współczesnym świecie*, Warszawa 2001, s. 12.

⁸ B. Hołyst, *Terroryzm...*, s. 59.

⁹ G. Martin, *Understanding Terrorism. Challenges, Perspectives and Issues*, London, New Delhi,

Konsekwencje terroryzmu mają i będą miały charakter wieloraki, które przejawiają się w sferze gospodarki, polityki międzynarodowej, a także w dziedzinie polityki wewnętrznej i stosunków międzyludzkich¹⁰.

II. Walka z terroryzmem międzynarodowym

Terroryzm międzynarodowy jest zjawiskiem, które zajmuje coraz więcej czasu medialnego, angażuje coraz więcej emocji i wzbudza coraz większy strach. Jego dynamiczna natura sprawia, że środki zastosowane w jego zwalczaniu muszą być równie elastyczne, jak sama jego natura¹¹. Ważne jest, aby zwalczanie terroryzmu nie odbywało się tylko na jednej płaszczyźnie, ale wielokierunkowo. Spowodowane jest to faktem, że terroryzm posiada wiele źródeł oraz ideologii, które służą jako środek do realizacji celów w polityce. Zjawisko to nie ogranicza się tylko do jednego kontynentu, ale rozciąga się na całą wspólnotę międzynarodową.

Wielokierunkowe zapobieganie terroryzmowi jest elementem koniecznym, by możliwa była w ogóle jakakolwiek dyskusja o jego zwalczaniu. Zwalczanie zjawiska terroryzmu odbywa się w czterech podstawowych kierunkach, a mianowicie kierunku policyjnym, wywiadowczym, militarnym oraz politycznym.

W płaszczyźnie policyjnej należy skoncentrować się na zadaniach, które służby policyjne realizują w ramach swoich jednostek oraz przyznanych im kompetencji. Odbywa się to głównie na poziomie operacyjnym. Wysiłki organów policji mają na celu przede wszystkim zapewnienie bezpieczeństwa społeczeństwu, ochronę życia oraz mienia. Płaszczyzna wywiadowcza jest jednym z najlepszych oraz najskuteczniejszych sposobów zwalczania terroryzmu. Działania operacyjne wywiadu mają jeden cel: nie dopuścić do ataku przez organizacje terrorystyczne. „Działania służb specjalnych, aby były skuteczne, muszą częściowo odbywać się w tym obszarze, który chroniony jest w demokratycznych społeczeństwach przed ingerencją państwową”¹². Ważne jest to, by wszelkie działania służb wywiadowczych były regulowane prawem przez ustawodawstwo zarówno krajowe, jak i międzynarodowe.

Militarna płaszczyzna zwalczania przestępczości o charakterze terrorystycznym należy do specyficznych. Wyłącznie jedna z organizacji międzynarodowych zdecydowała się używać jej w ramach walki przeciwko terroryzmowi. Jest nią Sojusz Północnoatlantycki, będący sojuszem

Washington, DC, 2009, s. 343–357.

¹⁰ B. Holyst, *Psychologia kryminalistyczna*, Warszawa 2009, s. 335–357.

¹¹ K. Liedel, *Terroryzm. Znak naszych czasów*, Warszawa 2005, s. 87.

¹² *Ibidem*, s. 93–94.

o charakterze wojskowym. Dokumenty, które określają byt NATO, stanowią, że działania wojskowe powinny być prowadzone równoległe z działaniami informacyjnymi, społecznymi, ekonomicznymi, prawnymi, a przede wszystkim z działaniami o charakterze dyplomatycznym. Powyższe założenie wskazuje jednoznacznie, iż nie jest możliwe uzyskanie jakiegokolwiek efektu bez różnorodności i wieloaspektowości działań. Mimo tego sama płaszczyzna militarna nie ma wymiaru prewencji albo wyprzedzenia, jak to ma miejsce na poziomie policji i wywiadu. Działania tego rodzaju zawsze odbywają się po fakcie.

Istotnym elementem w ramach walki z terroryzmem jest płaszczyzna polityczna. Ważne jest, by stworzyć jedno, akceptowane we wszystkich państwach, określenie słowa terroryzm. Może to być ważny krok na drodze walki międzynarodowej z terroryzmem.

W walce z międzynarodowym terroryzmem trzeba pamiętać, że „nie można dopuścić do tego, aby zwalczanie jednej metody działania spowodowało państwo i działające w jego imieniu organy do przekraczania tych samych norm i zasad, w obronie których występują”¹³. Mimo że terroryści odbierają swoim ofiarom najważniejsze z praw – prawo do życia, nie można, walcząc z nimi, naruszać podstawowych norm prawnych w myśl reguły: „cel uświęca środki”. Walka z terroryzmem to walka o wyeliminowanie jego przyczyn. Terroryzm uderza w ludzkość, w niewinnych obywateli, w podstawowe ich potrzeby, w tych, którzy całkiem przypadkowo znajdują się w polu działania. Jednym z obowiązków rządów jest zapewnienie bezpieczeństwa obywateli. Poszczególne elementy muszą układać się w całość. Państwa w celu zapewnienia bezpieczeństwa na świecie muszą ze sobą współpracować na arenie międzynarodowej. Skuteczność metod zwalczających terroryzm zależy w dużej mierze od działań politycznych¹⁴. Konieczność stosowania tych metod widać na przykładzie cyberterroryzmu, gdzie działania sprawców lub organizacji mają charakter międzynarodowy¹⁵. Zapewnienie efektywności działań na poziomie wywiadowczym oraz policyjnym jest integralną częścią koncepcji walki. Tylko odpowiednie narzędzia dla służb, które na co dzień zwalczają zagrożenia i zapewniają ochronę społeczeństwa, narzędzia, na które zezwala prawo, czyli wymiar polityczny, pozwalają na kompleksową ochronę obywateli¹⁶.

¹³ *Ibidem*, s. 93.

¹⁴ B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna...*, s. 357–359.

¹⁵ K. Liedel, *Zarządzanie informacją w walce z terroryzmem*, Warszawa 2010, s. 51–52.

¹⁶ M. Szymczak, K. Samiczak, *The activity of the Polish Police in the field of counteracting terrorism and cyber-terrorism in the context of contemporary threats the 21st century 9 February 2022*, „Forum Bezpiecnotne 2022” Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Banská Bystrica 2022 [accepted for printing].

Współczesny terroryzm to mieszanka strachu, paraliżu życia, zniewolenia, odbierania tego, na co zapracowaliśmy; przede wszystkim jest to atak na niezbywalne prawo, jakim jest prawo do życia. Podważa to podstawy bytowania w demokratycznym społeczeństwie.

Walka z terroryzmem stanowi wyzwanie dla każdej władzy i każdego porządku prawnego. Niniejsza publikacja skupia się na wycinku tego zagadnienia – odnosi się bowiem do problematyki zwalczania terroryzmu na płaszczyźnie policyjnej i wywiadowczej przez struktury policyjne państwa.

III. Wybrane regulacje prawne w zakresie zwalczania terroryzmu

Współpraca państw w celu zwalczania grup terrorystycznych rozpoczęła się już w latach 70. XX wieku. Niektóre państwa były szczególnie dotknięte problemem terroryzmu, dlatego postanowiły powołać do życia grupę TREVI¹⁷. Założeniem ww. grupy była współpraca o charakterze międzynarodowym pomiędzy ministrami spraw wewnętrznych i sprawiedliwości państw Wspólnoty Europejskiej w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa. Dało to podłoże do przyszłego trzeciego filaru Unii Europejskiej.

Początkowo służby specjalne poszczególnych państw odnosiły się dość sceptycznie oraz niechętnie do faktu zacieśnienia współpracy o charakterze międzynarodowym. Obawiano się bowiem, że dostęp do wrażliwych informacji mogą uzyskać nieodpowiednie osoby. Zamachy, które przeprowadzono 11 września 2001 r. w Nowym Jorku oraz 11 marca 2004 r. w Madrycie, były wydarzeniami mobilizującymi do podjęcia decyzji, by możliwość dostępu do informacji nie ograniczać w ramach kontaktów bilateralnych. W następstwie ataku na World Trade Center w Nowym Jorku przyjęto Rezolucję Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1373 zobowiązującą państwa członkowskie do zapobiegania aktom terrorystycznym, zapobiegania ich finansowaniu lub planowaniu. Zobowiązuje ona do zamrażania rachunków bankowych osób powiązanych z organizacjami terrorystycznymi, jak również do współpracy w zakresie przepływu pomiędzy państwami członkowskimi informacji dotyczących działalności terrorystycznej. Na mocy tej rezolucji powstał Komitet Antyterrorystyczny jako ciało doradcze koordynujące starania państw ONZ.

Wydarzenia w Hiszpanii z 2004 r. pokazały, że terroryzm nie jest zagrożeniem skierowanym wobec jednego państwa. Może bowiem dotknąć każdy kraj, bez żadnego wyjątku¹⁸.

¹⁷ J. Banach-Gutierrez, *Współpraca policyjna w Unii Europejskiej od TREVI do Schengen III*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego, t. 23, Wrocław 2008, s. 150.

¹⁸ T. Aleksandrowicz, *Terroryzm międzynarodowy*, Warszawa 2008, s. 51.

Rozwiązania potrzebne członkom Unii Europejskiej wynikają między innymi z faktu, iż:

- nie ma ograniczeń wewnętrznych w Unii w ramach przepływu usług, kapitałów, osób, czy choćby po prostu informacji. Terroryci mają w pewnym sensie swobodę w naborze, szkoleniach, a także w sposobie finansowania swojej działalności oraz pozyskiwaniu nowych środków. Na straży w poszczególnych państwach członkowskich stoją służby bezpieczeństwa, wywiadu oraz policja. Problemem mogą tu być odmienne prawo, brak spójności w działaniu oraz dostępu do ważnych informacji;
- zamachy terrorystyczne w ogromny sposób oddziałują na społeczeństwo. Wiąże się to z tym, że obywatele oczekują widocznych gołym okiem efektów działań. Sprawne działania Unii Europejskiej powinny wzmacnić zaufanie w stosunku do niej¹⁹.

W wyniku zamachów, które miały miejsce w Madrycie, problem terroryzmu stał się tematem pierwszoplanowym. Europejska Strategia Bezpieczeństwa w 2003 r. uznała terroryzm za główne zagrożenie bezpieczeństwa na świecie. Przed wydarzeniami w 2004 r. powstało kilka projektów związanych ze zjawiskiem terroryzmu, a w szczególności z jego zwalczaniem. 25 marca 2004 r. Rada Europejska, w ramach nadzwyczajnego posiedzenia, przyjęła Deklarację o zwalczaniu terroryzmu. W zakresie współpracy międzynarodowej Deklaracja mówi, że „wspomagając zasadniczą rolę Narodów Zjednoczonych, Rada Europejska będzie kontynuować prace mające na celu wdrożenie oraz stosowanie wszystkich rezolucji Rady bezpieczeństwa NZ, konwencji NZ w dziedzinie terroryzmu, a także właściwych dla nich protokołów. Unia Europejska będzie współpracować z międzynarodowymi, regionalnymi i ponadregionalnymi organizacjami na rzecz wzmocnienia międzynarodowej solidarności w przeciwstawianiu się terroryzmowi [...] Rada Europejska wzywa, by w możliwie najskuteczniejszy sposób korzystać ze wszystkich policyjnych sił Unii Europejskiej, które realizują swą misję w państwach trzecich, również w kontekście zarządzania kryzysowego”²⁰.

W Deklaracji jest mowa o powołaniu koordynatora ds. zwalczania terroryzmu, którego zadaniem będzie „koordynacja działania Rady w zwalczaniu terroryzmu”. Koordynator ten, „z uwzględnieniem obowiązków Komisji Europejskiej, będzie analizował wszystkie instrumenty, jakimi dysponuje Unia Europejska, następnie zaś regularnie przekazywał Radzie Europy właściwe raporty”²¹. Postanowienie o powołaniu tej funkcji okazało się trafnym

¹⁹ J. Jaroszyński, *Współczesny wymiar antyterroryzmu*, Warszawa 2008, s. 265.

²⁰ Deklaracja o Zwalczaniu Terroryzmu, 25 marca 2004 r., art. 12.

²¹ *Ibidem*, art. 14.

posunięciem, ponieważ pozwoliło na usystematyzowanie działalności organów Unii Europejskiej. W dniu 8 września 2006 r. 192 państwa członkowskie ONZ przyjęły Globalną Strategię Zwalczania Terroryzmu w formie rezolucji z załączonym Planem Działania.

Trzeba zrozumieć, iż działalność antyterrorystyczna nie ogranicza się wyłącznie do terroryzmu narodowościowego, skierowanego głównie przeciwko politykom czy rządowi. Takie rozumowanie byłoby impulsem to tego, by nie traktować terroryzmu jako zagrożenia w skali światowej, a jedynie jako problem danego państwa. Problem terroryzmu jest rozpatrywany szerzej. Inny charakter ma fundamentalizm islamski i wynikające z niego zagrożenie terrorystyczne. Jest to zagrożenie międzynarodowe, które wymaga odrębnej strategii. We współczesnym świecie pojawiają się nowe formy działań terrorystycznych mających na celu szerzenie strachu i polaryzowanie społeczeństwa. W latach 2020–2021 organizacje terrorystyczne wykorzystywały globalną pandemię do propagowania własnych idei, zaostrzania nieufności do instytucji publicznych oraz działań antypaństwowych. Wskazuje na to raport Europolu dotyczący trendów i sytuacji terrorystycznej w Unii Europejskiej (*The EU Terrorism Situation and Trend Report TE-SAT 2021*)²². Widoczna staje się tu potrzeba działania ponadnarodowego. „Ponadto terroryzm motywowany religijnie – szczególnie z zastosowaniem środków chemicznych, radiologicznych lub atomowych (CBRN) – jest zagrożeniem bezprecedensowym”²³. To, że terrorystom zależy na jak największej liczbie zabitych cywilów, sprawia, że dobrze przeprowadzony zamach może mieć spore konsekwencje. Właśnie na takim polu mogą sprawdzić się działania wywiadów różnych państw. Jeśli działania zapobiegawcze będą podstawowym celem odpowiednich organów, ścisła współpraca w zakresie wymiany informacji może mieć nieocenione znaczenie w walce z terroryzmem.

W każdym z państw podejmujących walkę z terroryzmem powinny pojawić się spójne regulacje prawne penalizujące zachowania o charakterystyce terrorystycznej i umożliwiające współpracę międzynarodową w tym zakresie. W porządku prawnym RP umieszczono przepisy umożliwiające ściganie sprawców czynów terrorystycznych, w tym aktów cyberterroryzmu, przepisy organizacyjne powołujące służby zajmujące się działalnością terrorystyczną. Polska jest aktywnym członkiem powołanych instytucji i realizuje postulaty przyjętych norm międzynarodowych, w tym rezolucji

²² <<https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2021-tesat>> [dostęp: 28.01.2022].

²³ M. Nawojek, *Unia Europejska wobec terroryzmu po zamachach w Madrycie – wybrane aspekty* [w:] red. K. Liedel, J. Marszałek-Kawa, Sz. Wudarski, *Polityczne metody zwalczania terroryzmu*, Toruń 2006, s. 55.

nr 1373. Spełnia ona najwyższe standardy w zakresie wielopłaszczyznowej i strukturalnej walce z terroryzmem. W ustawodawstwie krajowym po kwietniu 2004 r. wprowadzona została legalna definicja przestępstwa o charakterze terrorystycznym. I tak, zgodnie z art. 115 § 20 k.k. przestępstwem o charakterze terrorystycznym jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 5 lat, popełniony w celu:

- 1) poważnego zastraszenia wielu osób,
- 2) zmuszenia organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności,
- 3) wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej, a także groźba popełnienia takiego czynu²⁴.

Powyższa definicja wprowadzona została do naszego ustawodawstwa na skutek konieczności implementacji decyzji ramowej Rady Unii Europejskiej z 13 czerwca 2002 r. w sprawie zwalczania terroryzmu²⁵.

Kolejną rodzimą ustawą, na którą należy zwrócić szczególną uwagę, jest ustawa z 24 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych, która weszła w życie 2 lipca 2016 r. Zgodnie z tym aktem prawnym rozróżniono działania o charakterze antyterrorystycznym oraz działania mające charakter działań kontrterrorystycznych. Zgodnie z art. 2 ustawy – przez działania antyterrorystyczne należy rozumieć działania organów administracji publicznej polegające na zapobieganiu zdarzeniom o charakterze terrorystycznym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych przedsięwzięć, reagowaniu w przypadku wystąpienia takich zdarzeń oraz usuwaniu ich skutków, w tym odtwarzaniu zasobów przeznaczonych do reagowania na nie. Z kolei działania kontrterrorystyczne to działania wobec sprawców, osób przygotowujących lub pomagających w dokonaniu przestępstwa o charakterze terrorystycznym, o którym mowa w art. 115 § 20 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny²⁶, prowadzone w celu wyeliminowania bezpośredniego zagrożenia życia, zdrowia lub wolności osób lub mienia przy wykorzystaniu specjalistycznych sił i środków oraz specjalistycznej taktyki działania²⁷. Jak wynika z informacji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, „do czasu uchwalenia ustawy o działaniach antyterrorystycznych w polskim systemie prawnym nie istniał jeden akt, który kompleksowo regulowałby problematykę

²⁴ Dz.U. 2004 Nr 93, poz. 889.

²⁵ Dz.Urz. WE 2002L 164/3.

²⁶ Dz.U. poz. 553, z późn. zm.

²⁷ Dz.U. 2016 poz. 904.

rozpoznawania, przeciwdziałania i zwalczania zagrożeń o charakterze terrorystycznym. Mając na uwadze powyższe, ustawie o działaniach antyterrorystycznych nadano charakter integrujący działania podmiotów polskiego systemu antyterrorystycznego z jasnym wskazaniem odpowiedzialności w poszczególnych obszarach. Zastosowane w tej regulacji systemowe podejście do problematyki zagrożeń o charakterze terrorystycznym umożliwiło wykorzystanie potencjału wszystkich służb, organów i instytucji posiadających ustawowe kompetencje do realizowania działań antyterrorystycznych i pozytywnie wpływa na szybkość i prawidłowość procesu decyzyjnego na poziomie strategicznym. [...] Dodatkowo ustawa wprowadza powszechnie obowiązujący i dostosowany do wymogów NATO czterostopniowy system stopni alarmowych na wypadek zagrożeń terrorystycznych oraz stopni alarmowych w cyberprzestrzeni²⁸.

Szczególną uwagę zwrócić także należy na kwestie dotyczące wprowadzenia nowych przestępstw związanych z zagrożeniami o charakterze terrorystycznym. Pierwszy z nich to przepis art. 255a § 2 k.k. penalizujący uczestnictwo w celu popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym w szkoleniu mogącym umożliwić popełnienie takiego przestępstwa. Kolejne to: art. 259a k.k. oraz 259b k.k., dotyczące przekroczenia granicy Rzeczypospolitej Polskiej w celu popełnienia na terytorium innego państwa przestępstwa o charakterze terrorystycznym oraz dobrowolnego odstąpienia od popełnienia na terytorium innego państwa przestępstwa o charakterze terrorystycznym lub przestępstwa określonego w art. 255a k.k., art. 258 § 2 lub § 4 k.k. i ujawnienia przed organem powołanym do ścigania przestępstw wszystkich istotnych okoliczności popełnienia czynu lub zapobieżeniu popełnieniu zamierzonego przestępstwa.

IV. Bezpieczeństwo a zjawisko terroryzmu

Zjawisko terroryzmu bezwzględnie wpływa na nasze bezpieczeństwo. Powszechnie przyjmuje się, że bezpieczeństwo jest podstawową potrzebą każdego człowieka i państwa, a jego brak wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia. Aktualne postrzeganie bezpieczeństwa związane jest jednak nie tylko z problemami natury militarnej, ale także z zagrożeniami niemilitarnymi, z którymi muszą zmierzyć się współczesne społeczeństwa²⁹.

Jak słusznie zauważają przedstawiciele doktryny: „Pojawienie się nowych zagrożeń zmusza do poszukiwania sposobów zapewnienia

²⁸ <<https://www.gov.pl/web.mswia>> [dostęp: 09.05.2022 r.].

²⁹ K. Samiczak, *Działanie profilaktyczne Policji a bezpieczeństwo społeczne* [w:] *Spółczesność polskie w drugiej dekadzie XXI wieku: wymiary, problemy, idee*, (red.) M. Such-Pyrgiel, K. Novikova, Józefów 2016, s. 217.

bezpieczeństwa obywateli często wymagających sięgania po rozwiązania prawne, które mogą budzić pewne kontrowersje³⁰. Dodatkowo występuje konflikt związany z kwestią równowagi pomiędzy zapewnieniem bezpieczeństwa obywatelom a ewentualnym ograniczeniem ich praw, w tym praw o charakterze konstytucyjnym³¹.

Bezpieczeństwo jest to wartość szczególna, która przenika, łączy i warunkuje wzajemnie, dlatego też pojawia się w tak wielu odmianach. Jego wieloznaczność i złożoność nie pozwala na stworzenie zamkniętej kategorii, zmusza jednak do konkretyzacji, umożliwiającej bardziej wnikliwą analizę. Z tego względu rodzaje bezpieczeństwa sprowadzają się do wymiarów, w ramach których bezpieczeństwo można badać, wśród których wyróżnia się m.in. wymiar podmiotowo-przestrzenny, przedmiotowy, podmiotowo-przedmiotowy, procesualny, wymiar strukturalno-organizacyjny. Biorąc pod uwagę kryterium przedmiotowe, wyróżnia się m.in. bezpieczeństwo polityczne, społeczne i humanitarne³².

Przez bezpieczeństwo w wymiarze społecznym rozumie się ochronę egzystencjalnych podstaw życia ludzi, zapewnienie możliwości zaspokajania indywidualnych potrzeb (materialnych i duchowych), realizację aspiracji życiowych przez tworzenie warunków do pracy i nauki, ochronę zdrowia oraz gwarancje emerytalne³³. Nadmienić należy, iż w szybko rozwijającej się infrastrukturze informatycznej rola organów państwa będzie polegać na zapewnieniu bezpieczeństwa informacyjnego i telekomunikacyjnego w kontekście zintegrowanego systemu bezpieczeństwa międzynarodowego³⁴.

Bezpieczeństwo w wymiarze humanitarnym to dążenia ludzi poszukujących bezpieczeństwa w życiu codziennym. W ramach bezpieczeństwa humanitarnego wyodrębnia się bezpieczeństwo ekonomiczne oraz bezpieczeństwo zdrowia, środowiska, bezpieczeństwo osobiste oraz inne. W trakcie podejmowania działań antyterrorystycznych władza ustawodawcza i wykonawcza powinna mieć na uwadze nie tylko ich efektywność, ale też dobro jednostek. Na podstawie przepisów Konstytucji RP nie jest możliwe bowiem permanentne ograniczanie praw człowieka ze względu na interes wspólny. Godziłoby to bowiem w istotę praw konstytucyjnych.

³⁰ K. Nuotio, *Terrorism as a Catalyst for the Emergence, Harmonization and Reform of Criminal Law*, „Journal of International Criminal Justice” 2006, nr 4, s. 998.

³¹ G. Szczygieł, K. Laskowska, W. Filipkowski, E. Guzik-Makaruk, E. Zatyka, *Poczucie bezpieczeństwa obywateli i jego zagrożenia (założenia badawcze)* [w:] *Praktyczne elementy zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu. Nowoczesne technologie i praca operacyjna*, (red. L. Paprzycki, Z. Rau, Warszawa 2009, s. 342.

³² B. Brzeziński, *Rodzaje bezpieczeństwa państwa* [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa, Wybrane zagadnienia*, pod red. S. Sulowski, M. Brzeziński, Warszawa 2009, s. 33.

³³ M. Skrabacz, *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*, s. 4.

³⁴ E. Jurgielewicz-Delegacz, *Wybrane prawno-kryminologiczne aspekty cyberterrorystyki w Polsce* [w:] *Przestępczość w XXI wieku. Zapobieganie i zwalczanie. Problemy technologiczno-informacyjne*, (red.) E.W. Pływaczewski, W. Filipkowski, Z. Rau, Warszawa 2015, s. 667.

Trzeba pamiętać, że zabieganie o dobro obywateli powinno zostać uwzględnione nie tylko poprzez walkę z terroryzmem, ale również powinno znaleźć przełożenie na dbałość o zasady demokratycznego państwa prawa³⁵. W przeprowadzonych dotąd badaniach, obok przestępczości pospolitej, terroryzm i cyberterroryzm jest wskazywany jako jedna z przyczyn zagrożenia osobistego/społecznego obywateli³⁶. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Polsce definiuje cyberterroryzm jako wykorzystywanie zdobyczy technologii informacyjnej w celu wyrządzenia szkody, w obszarze nie tylko gospodarki, ale także w sferach życia politycznego lub społecznego³⁷.

Trzeci rodzaj bezpieczeństwa to bezpieczeństwo polityczne, które jest przede wszystkim kwestią polityczną, która wynika ze ścisłego związku z państwem i władzą³⁸. Zagrożenia polityczne są wymierzone w organizacyjną stabilność państwa, jego struktury, procesy albo instytucje. W przypadku państwa zakres bezpieczeństwa definiuje się za pomocą podziału na zagrożenia wewnętrzne i zewnętrzne.

Akt terrorystyczny większości kojarzy się z użyciem przemocy, która od dawna jest zasadniczym elementem ludzkiego działania o charakterze kryminalnym. Współczesne czasy są również naznaczone tym zjawiskiem, lecz za sprawą skali wykorzystywania nowych środków przemocy działania terrorystyczne wyróżniają się dużo większym zasięgiem i stopniem agresji. Skala i rozmiar tego zjawiska na początku XXI wieku sprawiają, że terroryzm stał się zagrożeniem o wymiarze globalnym i zyskał ponadnarodowy charakter. Współczesne organizacje terrorystyczne działają na wszystkich kontynentach i pozyskują zwolenników wśród różnych narodowości.

Aby skutecznie przeciwdziałać zagrożeniom terrorystycznym, niezbędne jest poznanie celów działalności terrorystycznej, jak i środków stosowanych do ich osiągnięcia. Cel taktyczny zamachu wiąże się z dwoma czynnikami. Pierwszym jest cel strategiczny danej grupy terrorystycznej. Drugim jest aktualna sytuacja polityczna, zarówno wewnątrz samej grupy, jak i wewnątrz państwa, które jest przedmiotem ataku, oraz sytuacja międzynarodowa. Obydwa te czynniki mogą w różnym stopniu wywierać wpływ na cel konkretnego zamachu³⁹.

³⁵ K. Stępniaik, *Walka z terroryzmem i cyberterroryzmem a ochrona konstytucyjnych praw i wolności jednostki*, [w:] *Internet. Strategie bezpieczeństwa*, (red.) A. Szpor, A. Gryszczyńska, Warszawa 2017, s. 127.

³⁶ E.M. Guzik-Makaruk (red.), *Poczucie bezpieczeństwa obywateli w Polsce. Identyfikacja i przeciwdziałanie współczesnym zagrożeniom*. Warszawa 2011, s. 194–195.

³⁷ E. Jurgielewicz-Delegacz, *Wybrane prawnokryminologiczne aspekty cyberterroryzmu w Polsce [w:] Przestępczość w XXI wieku...*, s. 670.

³⁸ S. Sulowski, *O nowym paradygmacie bezpieczeństwa w erze globalizacji [w:] Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa, Wybrane zagadnienia*, pod red. S. Sulowski, M. Brzeziński, Warszawa 2009, s. 21.

³⁹ A. Kiełt, *Przeciwdziałanie terroryzmowi jako element działań na rzecz bezpieczeństwa*

V. Służby antyterrorystyczne

Do czynników, które wpływają na bezpieczeństwo polityczne państwa, zalicza się m.in.: zapewnienie konstytucyjnego porządku, demokracji, stabilności politycznej, porządku publicznego, stabilnej gospodarki państwa. W odniesieniu do interesu narodowego Rzeczypospolitej Polskiej w dziedzinie bezpieczeństwa art. 5 Konstytucji RP (Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483 z późn. zm.) mówi o konieczności posiadania skutecznego potencjału bezpieczeństwa, silnej pozycji Polski na arenie międzynarodowej, ochronie zbiorowej i indywidualnej obywateli oraz o zapewnieniu im swobody korzystania z wolności i praw oraz zapewnieniu trwałego i zrównoważonego rozwoju potencjału społecznego i gospodarczego państwa⁴⁰.

W Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 4 listopada 2014 r. zwalczanie terroryzmu pojawia się kilkakrotnie: terroryzm jako kluczowe zagrożenie dla bezpieczeństwa globalnego, terroryzm jako realne zagrożenia dla bezpieczeństwa RP, wskazanie grup terrorystycznych jako beneficjentów podważania wiarygodności porozumień rozbrojeniowych⁴¹. Terroryzm jest też wskazywany jako instrument działania ewentualnego ekstremizmu religijnego lub etnicznego. W akcie tym wskazuje się także na zagrożenie cyberterroryzmem wskutek rozwoju nowych technologii teleinformatycznych oraz sieci Internet⁴².

W Strategii Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022 wskazano, że szczególnej uwadze podlegają działania związane ze zwalczaniem międzynarodowego terroryzmu, przestępczości zorganizowanej, proliferacji broni masowego rażenia i środków ich przenoszenia, ochroną kontrwywiadowczą, bezpieczeństwem ekonomicznym Państwa oraz ochroną informacji niejawnych⁴³.

Zagrożeniem dla bezpieczeństwa Polski pozostaje międzynarodowy terroryzm. Groźba zamachów terrorystycznych, skierowanych bezpośrednio przeciw polskiemu terytorium, może wzrosnąć w przyszłości w związku z aktywnością międzynarodową naszego kraju, zwłaszcza

państwa, Rzeszów 2015, s. 322; zob.: W. Mazurek, *Brudny terroryzm. Zagrożenia terrorystyczne w energetyce jądrowej*, Kraków 2017; E. Lichocki, *Cyberterroryzm jako nowa forma zagrożeń dla bezpieczeństwa*, [w:] *Międzynarodowy terroryzm polityczny*, Warszawa 2011; P. Sienkiewicz, *Analiza systemowa zagrożeń dla bezpieczeństwa cyberprzestrzeni*, Warszawa 2009, t. 13, z. 2; T. Szubrycht, *Cyberterroryzm jako nowa forma zagrożenia terrorystycznego*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej” 2005, nr 1.

⁴⁰ <<https://wszystko.co.najwazniejsze.pl/tomasz-aleksandrowicz-strategia-bezpieczenstwa-narodowego-rp/>> [dostęp: 10.01.2018 r.].

⁴¹ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polska z 2014 roku, s. 22.

⁴² W. Baran, *Zjawisko Terroryzmu a bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej*, „Zeszyty Naukowe Zbliżenia Cywilizacyjne” Wydawnictwo PWSZ we Włocławku 2019, zeszyt 15, s. 101.

⁴³ Strategia Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022, s. 23.

wynikającą ze zobowiązań sojuszniczych. Priorytetem będzie podnoszenie efektywności współpracy dwustronnej i wielostronnej, zwłaszcza ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki oraz w formule Trójkąta Weimarskiego czy Grupy Wyszehradzkiej. Współtworzenie stabilnego środowiska bezpieczeństwa, w tym terrorystycznego, będzie wymagało też zwiększania skuteczności prawa międzynarodowego i instytucji międzynarodowych oraz sprawnego wykorzystania instrumentów międzynarodowych w obszarze nieprolifracji broni masowego rażenia i środków ich przenoszenia, kontroli zbrojeń i rozbrojenia, środków budowania zaufania i bezpieczeństwa, w tym cyberbezpieczeństwa czy pomocy rozwojowej⁴⁴.

W celu realizacji ww. zadań, w tym zapewnienia porządku wewnętrznego państwa, utworzone zostały w Polsce właściwe służby, m.in. Policja, Straż Graniczna, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencja Wywiadu, Żandarmeria Wojskowa, a także Centralne Biuro Antykorupcyjne, którym zostały przekazane konkretne zadania z zakresu zwalczania terroryzmu. Spośród wymienionych służb warto, jak się wydaje, poddać analizie szczególnie rolę Policji jako podstawowego podmiotu w systemie bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Pośród wielu podmiotów, które w zakresie swoich kompetencji mają wpisane działania kontrterrorystyczne, Policja stanowi istotny element krajowego systemu rozpoznawania, przeciwdziałania i reagowania na przestępstwa o charakterze terrorystycznym. W swoich strukturach organizacyjnych posiada ona wyspecjalizowane jednostki organizacyjne, obejmujące zakresem swoich działań między innymi:

- a) fizyczne zwalczanie przestępstw o charakterze terrorystycznym, w tym prowadzenie negocjacji policyjnych – Biuro Operacji Antyterrorystycznych Komendy Głównej Policji,
- b) rozpoznawanie operacyjne przestępczości o charakterze terrorystycznym – Centralne Biuro Śledcze Komendy Głównej Policji,
- c) zabezpieczanie imprez masowych, nadzór nad bezpieczeństwem obiektów infrastruktury krytycznej – Główny Sztab Policji Komendy Głównej Policji,
- d) edukację społeczną na rzecz przeciwdziałania przestępczości, w tym zagrożeniom o charakterze terrorystycznym – funkcjonariusze służby prewencyjnej jednostek Policji na szczeblu komend wojewódzkich Policji/Komendy Stołecznej Policji oraz komend miejskich/rejonowych i powiatowych Policji – Biuro Prewencji Komendy Głównej Policji.

Przedstawiciele Policji wchodzią w skład krajowych i międzynarodowych gremiów zajmujących się analizą i wymianą informacji o zagrożeniach

⁴⁴ *Ibidem*, s. 8.

ze strony przestępczości terrorystycznej i ekstremistycznej, na poziomie strategicznym i operacyjnym. Na forum międzynarodowym są to przede wszystkim Interpol, Europol, Robocza Grupa ds. Terroryzmu działająca w ramach III Filaru UE. Na poziomie krajowym wymieniać należy działający do 2006 r. Międzyresortowy Zespół ds. Zagrożeń Terrorystycznych, reaktywowany od 2008 r. w Centrum Antyterrorystycznym Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego⁴⁵.

Na podstawie odpowiednich przepisów Policja zobowiązana jest do współpracy w ramach zapobiegania i zwalczania terroryzmu z⁴⁶:

- a) Państwową Strażą Pożarną oraz Strażą Ochrony Kolei w celu monitorowania transportów oraz miejsc składowania substancji szkodliwych stanowiących zagrożenie dla bezpieczeństwa powszechnego,
- b) Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Żandarmerią Wojskową i Strażą Graniczną w celu wymiany posiadanej wiedzy na temat przestępczości związanej z terroryzmem oraz źródeł jej finansowania,
- c) międzynarodową grupą PWGT w zakresie rozpoznawania i zwalczania terroryzmu,
- d) Europolem i Interpolem,
- e) Służbą Ochrony Państwa,
- f) Ministerstwem Zdrowia,
- g) ościennymi państwami w ramach współdziałania i współpracy transgranicznej,
- h) mediami.

Policja zobowiązana jest do bieżącego współdziałania z właściwymi miejscowo placówkami Straży Granicznej w zakresie wymiany informacji o przekraczaniu granicy i migracji przez osoby podejrzewane o działalność terrorystyczną. Zadaniem Policji jest również analiza wszystkich uzyskanych informacji na temat możliwości zagrożenia terrorystycznego i wymiana ich z Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Służbą Ochrony Państwa, Żandarmerią Wojskową, Służbą Celno-Skarbową oraz pomiędzy poszczególnymi jednostkami Policji i innymi służbami porządkowymi. Rolę Policji w ramach realizacji zadań z zakresu zjawiska terroryzmu można podzielić na dwa obszary. W pierwszym obszarze znajduje się zapobieganie terroryzmowi i zwalczanie go; tutaj rola Policji polega na działaniach prewencyjnych. Obszar drugi to reagowanie na atak terrorystyczny, gdzie rolą Policji jest opanowanie sytuacji kryzysowej w jak najszybszy sposób według ściśle określonych i przygotowanych procedur⁴⁷.

⁴⁵ <<http://www.antyterroryzm.gov.pl/porta1/CAT/222/553/Policja.html>> [dostęp: 10.02.2018 r.].

⁴⁶ P. Sitko, *Terroryzm. Rola i miejsce Policji w jego zwalczaniu*, Zakład Szkolenia Specjalnego, Katowice 2013, s. 27–28.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 29.

Pojawienie się Internetu wprowadziło liczne możliwości w dostępie do narzędzi, które mogą być wykorzystywane w atakach terrorystycznych, co stawia przed służbami nowe wyzwania. Zamachy w Europie miały miejsce w Wielkiej Brytanii, Francji, Irlandii, Niemczech, Hiszpanii, Belgii, ale mogą wydarzyć się także w Polsce. Dlatego powinniśmy być przygotowani na każdą formę ataków terrorystycznych, także na formę ataków w cyberprzestrzeni, gdzie ofiarą może być pojedynczy człowiek, grupa ludzi, a nawet infrastruktura krytyczna całego kraju⁴⁸.

VI. Działanie Biura Operacji Antyterrorystycznych KGP

Inaczej na problem terroryzmu patrzy społeczeństwo kierujące się doniesieniami medialnymi, a inaczej jednostki specjalne powołane do jego zwalczania. W przypadku wyspecjalizowanych służb konieczne są bezpośrednia konfrontacja ze zjawiskiem terroryzmu oraz szybka reakcja skutkująca eliminacją zagrożenia.

Wydaje się, że inny pozostaje dziś cel terrorystów, niż miało to miejsce w latach ubiegłych poprzedniego stulecia. Obecnie celem terrorysty jest zabić jak najwięcej osób w sposób, który wzbudzi w społeczeństwie jak największe przerażenie, a co za tym idzie zastraszenie jak największej części społeczeństwa. Dzisiaj terrorysta często z góry zakłada, a wręcz oczekuje, że dojdzie do konfrontacji z jednostkami antyterrorystycznymi. Dla zamachowca zabicie funkcjonariusza takiej jednostki to dodatkowa chwała⁴⁹. Służby antyterrorystyczne muszą być na to przygotowane i działać w pełni profesjonalnie. Terrorysty wypracowali swoje systemy szkolenia, uczą się, jak minimalizować swoje straty, a jednocześnie, jak zadawać jak największe straty przeciwnikowi.

Zmiany w komórkach antyterrorystycznych zachodzą systematycznie od 2015 r. W tym czasie został powołany m.in. centralny odwód antyterrorystyczny Komendanta Głównego Policji, który, w razie ogłoszenia II lub III stopnia alarmowania bądź w razie konieczności użycia w ramach operacji policyjnej więcej niż jednego pododdziału antyterrorystycznego, może być skierowany do działań decyzją Komendanta Głównego Policji. Kolejne zmiany były podyktowane wejściem w życie wspomnianej już wcześniej ustawy o działaniach antyterrorystycznych, a faktycznie koniecznością

⁴⁸ II Ogólnopolska Konferencja Naukowa, O terroryzmie praktycznie i naukowo [w:] Policja 997, listopad 2017, s. 28.

⁴⁹ <<http://www.gazeta.policja.pl/997/archiwum-1/2017/numer-146-052017/143306,Musimy-dzialac-perfekcyjnie.html>> [dostęp: 18.02.2018 r.].

zapewnienia bezpieczeństwa w czasie szczytu NATO i podczas Światowych Dni Młodzieży. Bezpieczny przebieg obu tych imprez o charakterze międzynarodowym jest dowodem, że kierunek, w jakim podążają pododdziały antyterrorystyczne, jest kierunkiem słusznym, a przede wszystkim koniecznym.

Do najważniejszych zmian w strukturach służb antyterrorystycznych zalicza się przede wszystkim ujednoczenie struktur i zmiany w szkoleniach. Ujednoczenie struktur w zakresie organizacyjnym nastąpiło 1 maja 2017 r. Z komórek antyterrorystycznych komend wojewódzkich i Wydziału Realizacyjnego Komendy Stołecznej Policji utworzone zostały Samodzielne Pododdziały Antyterrorystyczne, następnie przeorganizowane w Samodzielne Pododdziały Kontrterrorystyczne Policji. Na czele każdego z nich stoi dowódca. Kolejny krok polegał na ujednoczeniu struktur etatowych tak, aby każdy SPKP składał się z poszczególnych sekcji. Kierownicy sekcji w ramach swoich obowiązków mogą m.in. być wyznaczeni do dowodzenia konkretnymi działaniami bojowymi. To ujednoczenie dowodzenia stało się bardzo istotne z punktu widzenia szybkości i skuteczności działania⁵⁰. Kolejną ważną zmianą było wzmocnienie każdego SPKP-u o kolejne etaty „ogólnopolicyjne”, co spowoduje wyłączenie funkcjonariuszy pionu bojowego z konieczności pełnienia służby dyżurnej, obsługi logistycznej pododdziału itp., a umożliwi wykorzystanie ich do działań bojowych. Jest to znacząca zmiana, ponieważ dziś każdy SPKP liczy co najmniej kilkadziesiąt etatów. Znaczące i wyczekiwane zmiany zachodzą także w zakresie szkoleń. Służby dążą do tego, aby każda czynność każdego z policjantów, każdej drużyny realizacyjnej stanowiła element idealnie działającej całości.

Biuro Operacji Antyterrorystycznych Komendy Głównej Policji, jako centralna jednostka kontrterrorystyczna, działa w unijnej grupie zadaniowej ATLAS, zrzeszającej policyjne specjalne jednostki antyterrorystyczne państw wspólnoty europejskiej. W ramach tej grupy wymieniane są dokumenty, odbywają się spotkania z funkcjonariuszami innych służb, przeprowadzane są wspólne analizy zagrożeń, konkretnych zdarzeń, także pod kątem ewentualnego współdziałania. Wszystkie jednostki zrzeszone w grupie ATLAS pracują na jednolitych dokumentach, dzięki temu przepływ informacji jest szybszy i mniej narażony na zniekształcenia. Jak bardzo taka współpraca jest potrzebna, pokazują doświadczenia ostatnich zamachów, w których obywatele państwa A planują atak w państwie B, po czym – jeśli nie był to zamach samobójczy – podejmują próbę ucieczki i schronienia się w państwie C. To, że dla terrorystów granice nie istnieją, to oczywiste, ale na jednostki antyterrorystyczne nakłada to konkretne wymagania⁵¹.

⁵⁰ <<http://www.gazeta.policja.pl/997/archiwum-1/2017/numer-146-052017/143306,Musimy-dzialac-perfekcyjnie.html>> [dostęp: 18.02.2018 r.].

⁵¹ *Ibidem*.

Znaczącym elementem współpracy w ramach ATLASU są także grupy robocze poświęcone zagadnieniom związanym ze zwalczaniem terroryzmu. Każda z nich odpowiada za jeden obszar działania, który jest bardzo różny, np. działania na wodzie, działania w budynkach, drony, komunikacja miejska, skoki spadochronowe, strzelcy wyborowi etc. Grupa odpowiadająca za dany obszar organizuje w tym zakresie ćwiczenia, prowadzi analizy, badania, szuka rozwiązań problemów. Oczywiście sensem istnienia takich grup jest wymiana informacji. Żadna formacja, ze względu na liczbę zagadnień, nie zgłębi wszystkich wystarczająco wnikliwie. Taka specjalizacja pozwala więc być na bieżąco w danej dziedzinie.

Istotny wydaje się również fakt, że ustawa o działaniach antyterrorystycznych dopisała do zadań Policji zadanie prowadzenia działań kontrterrorystycznych w przypadku podejrzenia lub wystąpienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym. Obecnie działania te realizowane są przez pododdziały kontrterrorystyczne Policji. Sposób realizacji zadań podczas działań kontrterrorystycznych z wykorzystaniem taktyki antyterrorystycznej, specjalistycznych sił i środków oraz wyszkolenia jest inny niż działania realizowane przez służby kryminalną, śledczą czy prewencyjną.

Taki kierunek zrodził potrzebę wyodrębnienia ze służby prewencji jednostek i komórek antyterrorystycznych Policji i zgodnie z potrzebami utworzono samodzielną służbę kontrterrorystyczną, tzw. Centralny Pododdział Kontrterrorystyczny Policji BOA (Biuro Ochrony Antyterrorystycznej). Zadaniem CPKP „BOA” jest między innymi przeciwdziałanie terroryzmowi i jego fizyczne zwalczanie oraz organizowanie, koordynowanie i nadzorowanie działań Policji w tym zakresie, w szczególności:

- a) prowadzenie działań bojowych oraz rozpoznawczych, zmierzających do likwidowania zamachów terrorystycznych, a także przeciwdziałanie zdarzeniom o takim charakterze, w tym działań o szczególnie stopniu skomplikowania oraz w środowisku narażonym na działanie czynnika chemicznego, biologicznego, promieniowania jonizującego, nuklearnego i materiału wybuchowego);
- b) prowadzenie działań wymagających użycia specjalistycznych sił i środków lub stosowania specjalnej taktyki działania;
- c) prowadzenie negocjacji policyjnych;
- d) wykonywanie zadań wspierających działania ochronne podejmowane wobec osób podlegających ochronie;
- e) wspieranie działań jednostek organizacyjnych Policji i komórek organizacyjnych Komendy Głównej Policji w warunkach szczególnego zagrożenia lub wymagających określonych kwalifikacji i umiejętności;
- f) koordynowanie przygotowań Policji do prowadzenia działań bojowych, minersko-pirotechnicznych i negocjacji policyjnych;

- g) analizowanie różnych aspektów zwalczania terroryzmu oraz podejmowanie inicjatyw mających wpływ na właściwą realizację zadań Policji w tym zakresie;
- h) współpraca z krajowymi i zagranicznymi formacjami właściwymi w sprawach przeciwdziałania terroryzmowi i jego zwalczania.

W strukturach Policji odpowiedzialnym za prowadzenie rozpoznania zagrożeń terrorystycznych jest Centralne Biuro Śledcze Policji, a w nim tzw. Wydział do Zwalczania Aktów Terroru, oraz zespoły do zwalczania aktów terroru usytuowane w lokalnych zarządach CBŚP oraz KWP/KSP. Główne zadania Wydziału do Zwalczania Aktów Terroru to:

1. współpraca z innymi służbami i organami ścigania oraz policjami i instytucjami innych państw w celu ścigania osób podejrzanych o działalność terrorystyczną;
2. prowadzenie czynności operacyjno-rozpoznawczych w sprawach dotyczących przestępczości z użyciem materiałów wybuchowych, podłożyń urządzeń wybuchowych, a także w sprawach dotyczących wybuchów, nielegalnego posiadania materiałów i urządzeń wybuchowych, nielegalnego posiadania materiałów wybuchowych, fałszywych powiadomień o bombie i gróźb telefonicznych;
3. koordynowanie spraw związanych z działalnością zorganizowanych grup przestępczych cudzoziemców;
4. zadania realizowane przez Zespół ATK w KWP/KSP⁵²;
5. koordynowanie zadań w zakresie przeciwdziałania aktom terroru z użyciem materiałów wybuchowych, zdarzeniom o charakterze terrorystycznym i ekstremistycznym na terenie województwa i ich zwalczania;
6. wykonywanie czynności, gdy na miejscu zdarzenia z użyciem materiałów wybuchowych lub ataku o charakterze terrorystycznym były ofiary śmiertelne lub celem zamachu był obiekt administracji państwowej, samorządowej lub wyższej użyteczności publicznej, o znaczeniu strategicznym, istotny dla prawidłowego funkcjonowania państwa i gospodarki narodowej;
7. nawiązywanie współpracy z jednostkami terenowymi: Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Straży Granicznej, Żandarmerii Wojskowej, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Państwowej Straży Pożarnej, Biura Ochrony Rządu, w celu wymiany informacji, wspólnej realizacji działań operacyjnych i czynności procesowych;
8. podejmowanie współpracy z podmiotami prywatnymi i instytucja-

⁵² Zarządzenie 845 Komendanta Głównego Policji z dnia 29 lipca 2004 r. w sprawie organizacji pracy i zasad działania Policji w przypadku aktu terroru z użyciem materiałów wybuchowych oraz innych zdarzeń o charakterze terrorystycznym i ekstremistycznym.

mi pozaresortowymi mogącymi dysponować wiedzą na temat osób oraz zagrożeń wynikających z obrotu materiałami wybuchowymi lub substancjami niebezpiecznymi i ich dystrybucji;

9. realizowanie rozpoznań operacyjnych dotyczących obywateli polskich i cudzoziemców, co do których zachodzi podejrzenie prowadzenia działalności terrorystycznej, ekstremistycznej czy też finansowanie takiej działalności;
10. realizowanie czynności operacyjno-rozpoznawczych oraz dochodzeniowo-śledczych w terytorialnym zasięgu działania jednostki, w tym też prowadzenie oględzin na miejscu eksplozji, podłożenia i ujawnienia materiałów wybuchowych, a także zdarzenia noszącego cechy zamachu terrorystycznego⁵³.

Pododdział wykonuje zadania specjalnej jednostki interwencyjnej, o której mowa w decyzji Rady 2008/617/WSiSW z 23 czerwca 2008 r. w sprawie usprawnienia współpracy pomiędzy specjalnymi jednostkami interwencyjnymi państw członkowskich Unii Europejskiej w sytuacjach kryzysowych (Dz. Urz. UE L 210 z 6 sierpnia 2008 r., str. 73)⁵⁴.

VII. Centralne Biuro Zwalczania Cyberprzestępczości

Zgodnie z ustawą z 17 grudnia 2021 r. o utworzeniu Centralnego Biura Zwalczania Cyberprzestępczości utworzono nową jednostkę organizacyjną Policji właściwą do rozpoznawania i zwalczania przestępstw popełnianych przy użyciu systemu informatycznego, systemu teleinformatycznego, zapobiegania tym przestępstwom, a także wykrywania i ścigania ich sprawców⁵⁵. Odpowiada to założeniom nakreślonym w Strategii Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z roku 2022, w ramach której wskazano, że szczególnym wyzwaniem dla bezpieczeństwa Polski, podobnie jak pozostałych państw wysokorozwiniętych, w tym naszych bliskich sojuszników i partnerów, będą negatywne

⁵³ Z. Mikołajczyk, M. Fajdowski, Z. Zubańska, (red.) *Systemowe Ujęcie Bezpieczeństwa Wewnętrznego, t. 2, Zagadnienia praktyki policyjnej*, Szczytno 2019, s. 515–516.

⁵⁴ <<https://policja.pl/pol/boa>> [dostęp: 28.01.2022 r.].

⁵⁵ Poza CBZC, które funkcjonuje od 12 stycznia 2022 r., 8 lutego 2022 r. podczas konferencji w Wojskowej Akademii Technicznej Minister Obrony Narodowej M. Błaszczak ogłosił powołanie nowego komponentu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej – Wojska Obrony Cyberprzestrzeni. Są one przeznaczone do przeprowadzenia w cyberprzestrzeni działań o charakterze obronnym oraz, w razie potrzeby, działań ofensywnych. Mają one przyczynić się do zapewnienia wyższego poziomu bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni, której obrona należy do podstawowych zadań kolektywnej obrony NATO, co potwierdzono podczas szczytu NATO w Warszawie w 2016 r. por. <<https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/wojska-obrony-cyberprzestrzeni-rozpoczynaja-dzialalnosc>>.

oddziaływania w cyberprzestrzeni, wynikające z celowego lub nieumyślnego działania człowieka bądź wywołane awarią albo nieszczęśliwym wypadkiem, zakłóceniem funkcjonowania infrastruktury teleinformatycznej⁵⁶. Biuro do Walki z Cyberprzestępczością realizuje zadania związane z tworzeniem warunków do efektywnego wykrywania sprawców przestępstw popełnionych przy użyciu nowoczesnych technologii teleinformatycznych. Do zadań Biura do Walki z Cyberprzestępczością należą w szczególności:

- 1) nadzorowanie, koordynowanie i wspieranie ukierunkowanych na zwalczanie cyberprzestępczości działań prowadzonych przez komendy wojewódzkie (Stołeczną) Policji w zakresie czynności operacyjno-rozpoznawczych oraz współdziałanie z Centralnym Biurem Śledczym Policji w tym zakresie;
- 2) prowadzenie czynności operacyjno-rozpoznawczych pozostających we właściwości biura;
- 3) inicjowanie i prowadzenie współpracy z organami administracji rządowej, sądami, prokuraturami, instytucjami państwowymi, a także podmiotami prywatnymi w zakresie zadań pozostających we właściwości biura;
- 4) prowadzenie współpracy międzynarodowej oraz współdziałanie z Biurem Międzynarodowej Współpracy Policji w zakresie zadań pozostających we właściwości biura;
- 5) prowadzenie całodobowej służby mającej na celu koordynowanie działań Policji w zakresie zagrożeń przestępstwami w sieci Internet, ich zwalczania oraz współdziałania jednostek organizacyjnych Policji z krajowymi i zagranicznymi organami i podmiotami pozapolicyjnymi;
- 6) prowadzenie konsultacji technicznych, inicjowanie i wspieranie badań oraz projektów, a także współpraca z podmiotami krajowymi i zagranicznymi zmierzająca do rozpoznawania i implementowania nowoczesnych rozwiązań w walce z cyberprzestępczością⁵⁷.

Służba ta, której stan etatowy docelowo wynosił będzie około 1800 etatów policyjnych, zajmuje się ujawnianiem i zwalczaniem cyberprzestępczości⁵⁸, niezależnie od sposobu działania sprawców lub organizacji.

⁵⁶ Strategia Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z roku 2022, s. 33.

⁵⁷ <<https://policja.pl/pol/kgp/bwc/33358,Biuro-do-Walki-z-Cyberprzestepczoscia.html>> [dostęp: 28.01.2022 r.].

⁵⁸ Nowa generacja cyberprzestępstw to zautomatyzowane, rozproszone ataki przeprowadzone z wykorzystaniem napisanego w tym celu oprogramowania. Rosnący zakres działań cyberprzestępców pokazują skuteczne ataki na globalne spółki, systemy bankowe czy dokonane pod koniec 2016 r. włamanie do instytucji finansowych i podmiotów publicznych na całym świecie, w tym także w Polsce. Ataki mogą być ukierunkowane nie tylko na osiągnięcie zysku przez sprawców, ale także

Zatrudnieni funkcjonariusze policji mają posiadać kompetencje z zakresu bezpieczeństwa informatycznego (*computer forensic*) oraz zwalczania przestępczości komputerowej⁵⁹ lub przestępczości w sieciach komputerowych. Przedmiotowy zakres działania BCPZ został określony za pomocą konkretnych kategorii przestępstw (przestępstw komputerowych) oraz sposobu działania sprawców tych czynów zabronionych. W przypadku ujawnienia działań cyberterrorystycznych podstawowe działania zostaną wykonane przez pracowników i specjalistów tego Biura, a następnie zgodnie z właściwością rzeczową przekazane do odpowiedniej jednostki kontrterrorystycznej. Zauważyć należy, że w polskim kodeksie karnym zdefiniowane zostało przestępstwo o charakterze terrorystycznym. Jednakże w tej definicji legalnej brak jest wskazania sposobu działania sprawców, co powoduje, że możliwe jest zakwalifikowanie czynu przestępstwa komputerowego jako przestępstwa o charakterze terrorystycznym (art. 115 § 20 k.k.). Oznacza to, że przestępstwa takie jak naruszenie ochrony danych informatycznych dla bezpieczeństwa kraju lub wywołanie uszkodzeń w bazach danych stanowiąc będą przestępstwa terrorystyczne⁶⁰.

VIII. Terroryzm a terror kryminalny

Wraz ze wzrostem współczesnej przestępczości nastąpiło niekorzystne dla bezpieczeństwa społeczeństwa i porządku publicznego przeobrażenie strukturalne grup zorganizowanych. Nasiliła się przestępczość motywowana porachunkami. Narastająca tendencja tego typu działalności przestępczej dotyczy nie tylko wyżej wspomnianych grup przestępczych o charakterze zorganizowanym, ale coraz częściej staje się metodą rozstrzygnięcia szerzej pojmowanych konfliktów i windykacji długów. Zjawisku temu towarzyszy eskalacja przemocy, lekceważenia prawa oraz organów ochrony prawnej, w ślad za tym – udziałem coraz szerszych grup społecznych staje się poczucie zagrożenia w obszarze bezpieczeństwa⁶¹.

na pozyskanie informacji, wpływające na decyzje o charakterze strategicznym lub nastroje społeczne oraz co ważne mogą spowodować destabilizację zarówno w politycznym jak i gospodarczym sektorze funkcjonowania państwa. Szerzej na ten temat: A. Gryszczyńska, G. Szpor (red.), *Internet Strategie Bezpieczeństwa*, Warszawa 2017, s. 31–32.

⁵⁹ Szerzej o regulacjach związanych z zwalczaniem cyberprzestępczości w Polsce i UE zob. [w:] I. Wilk, *Regulacje polityki zwalczania cyberprzestępczości w Polsce i w Unii Europejskiej* [w:] (red.) G. Szpor, A. Gryszczyńska, *Internet. Strategie Bezpieczeństwa*, Warszawa 2017 s. 187–194.

⁶⁰ S. Dziwisz, *Odpowiedzialność karna za przestępstwa o charakterze terrorystycznym popełnione w cyberprzestrzeni* [w:] *Cyberterroryzm zagrożeniem XXI wieku. Perspektywa politologiczna i prawna*, (red.) A. Podraza, P. Potakowski, K. Wiak, Warszawa 2013, s. 279.

⁶¹ S. Pikulski, *Podstawowe zagadnienia taktyki kryminalistycznej*, Białystok 1997, s. 6.

Tabela nr 1. Rodzaje ataków z podziałem metod wykorzystywanych przez terroryzm i terror kryminalny.

Rodzaj/typ zamachu terrorystycznego	Obiekt zamachu terrorystycznego	
	terroryzm	terror kryminalny
Zabójstwa na tle terrorystycznym	1) urzędnicy administracji publicznej (najczęściej wysokiego szczebla), 2) funkcjonariusze Policji i innych organów ścigania, 3) żołnierze	1) przedstawiciele konkurencyjnych organizacji o charakterze przestępczym, 2) ofiary zamachów terrorystycznych, 3) urzędnicy administracji publicznej, 4) organy procesowe i pracownicy wymiaru sprawiedliwości
Zamachy przy użyciu materiałów wybuchowych	miejsca publiczne (centra handlowe, kina, biurowce, węzły komunikacyjne, środki transportu publicznego i inne), w których to gromadzą się znaczne grupy ludzi. Do zamachów dochodzi najczęściej w czasie przebywania tam większej ilości populacji niż przeciętnie o innej porze dnia	związane są zwłaszcza z przedstawicielami konkurencyjnych organizacji o charakterze przestępczym, jak również mającymi powiązania z ofiarami wymuszeń na tle terrorystycznym
Porwania osób dla okupu	porywane osoby najczęściej mają wysoki status polityczny, społeczny czy też tzw. status symbolu	podmioty bardzo zamożne (możliwość wypłacenia wysokiej kwoty okupu)
Uprowadzenia pojazdów	samolotów pasażerskich, statków, pociągów, autobusów	samolotów pasażerskich, statków, pociągów, autobusów
Branie zakładników	zakładnikami mogą być osoby przypadkowe, czasami może to być cała grupa (turyści, pracownicy, personel pokładowy)	zakładnikami mogą być osoby przypadkowe, czasami może to być cała grupa (turyści, pracownicy, personel pokładowy).
Rozboje na tle terrorystycznym	finanse na działalność terrorystyczną	zdobycie łupów, maksymalizacja zysków

Źródło: Opracowanie własne przygotowane na podstawie danych zawartych w: K. Liedel, A. Mroczek, *Terror w Polsce. Analiza wybranych przypadków*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2013, s. 10; K. Jałoszyński, *Współczesny wymiar antyterroryzmu*, Warszawa 2008, s. 44 i n.

Terror kryminalny jest związany z przestępczością zorganizowaną. Często określany jest jako jej narzędzie. Obecnie nie ma definicji legalnej pojęcia terroru kryminalnego. Termin ten używany jest w aktach wykonawczych, związanych z działalnością służb mundurowych, np. w zarządzeniach Komendanta Głównego Policji⁶². Należy zwrócić uwagę na fakt, iż „zarówno przestępczość zorganizowana, jak i terroryzm tradycyjnie klasyfikowane są jako szczególne formy przestępczości grupowej o wyraźnie

⁶² Zob. zarządzenie nr 9 Komendanta Głównego Policji z dnia 13 marca 2019 r. w sprawie postępowania Policji w przypadku uprowadzenia osoby dla okupu.

różnym charakterze”⁶³. E. Pływaczewski uznał, że początkowo terroryzm klasyfikowano zarówno pod względem merytorycznym, jak i statystycznym w ramach tzw. zorganizowanego przestępstwa. Z biegiem czasu uznano, że klasyfikacja taka okazała się zbyt schematyczna, co z kolei ułatwiło wypracowanie modelu zwalczania obu form tego rodzaju przestępczości⁶⁴.

Na problematykę dotyczącą działalności zorganizowanych grup przestępczych składają się dwa zasadnicze aspekty. Pierwszy z nich to aspekt osobowy. Drugi zaś, równie istotny, to aspekt przedmiotowy, bezpośrednio odnoszący się do środków i sposobów działania zorganizowanych grup przestępczych, w których jednym z narzędzi jest terror kryminalny⁶⁵. Przedmiotowy zakres działalności grup przestępczych dotyczy bezpośrednio obszarów życia społecznego pozostających w zainteresowaniu zorganizowanych grup przestępczych, jak również rodzajów prowadzonej przez takie grupy działalności przestępczej. Natomiast sposób, narzędzia do popełniania tego typu przestępstw, jak i środki działania grup, rozumiane są jako taktyka popełniania przestępstw⁶⁶. Słowo „terror” wywodzi się z języka łacińskiego i oznacza strach, trwogę, grozę⁶⁷. W literaturze uważany jest za jedną z metod działania grup przestępczych, a jego zakres należałoby zdefiniować jako popełnianie przestępstw z niskich pobudek, zwłaszcza materialnych, za pomocą różnych mechanizmów zastraszania i wywierania presji⁶⁸. W związku z powyższym zakres ten obejmuje przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu, mieniu, jak również te popełniane przy użyciu materiałów wybuchowych czy broni palnej⁶⁹.

W tym miejscu celowym wydaje się zaprezentowanie danych dotyczących ilości wybuchów materiałów i urządzeń wybuchowych w Polsce w latach 1995–2006.

Z poniższego wykresu nr 1 wynika, iż największa liczba wybuchów urządzeń oraz materiałów wybuchowych miała miejsce w latach 1998–2000, czyli w okresie przemian społeczno-politycznych w naszym kraju. Wówczas średnia liczba tego rodzaju aktów terroru sięgała rzędu 180. Najmniejsza liczbę wybuchów odnotowano w 2006 r., kiedy było ich zaledwie 31, czyli pięciokrotnie mniej w porównaniu z ww. latami.

⁶³ E. Pływaczewski, *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie w Europie Zachodniej (ze szczególnym uwzględnieniem republiki Federalnej Niemiec)*, Warszawa 1992, s. 28 i n.

⁶⁴ E. Pływaczewski, *Wokół związków pomiędzy terroryzmem a przestępczością zorganizowaną* [w:] *Przestępczość terrorystyczna...*, s. 55.

⁶⁵ O. Krajniak, *Zorganizowane grupy przestępcze. Studium kryminalistyczne*, Warszawa 2011, s. 179.

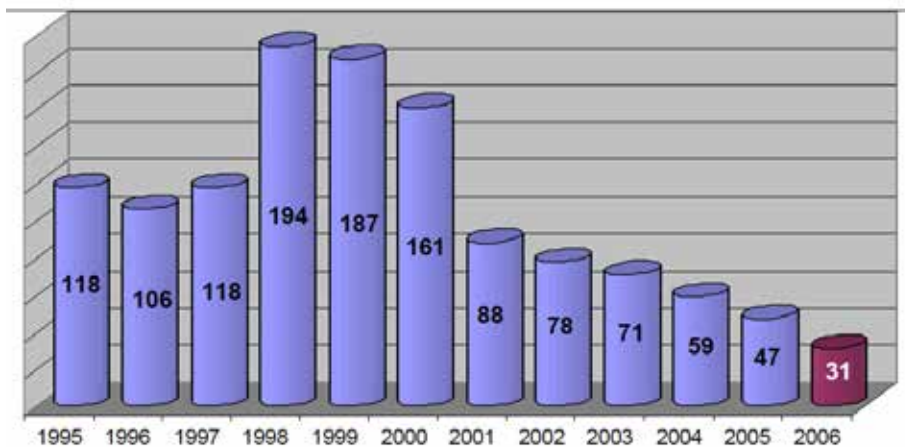
⁶⁶ T. Hanausek, *Zarys taktyki kryminalistycznej*, Warszawa 1994, s. 19.

⁶⁷ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 3, Warszawa 1989, s. 498.

⁶⁸ J. Gołębiowski, *Terror kryminalny w Polsce* [w:] W. Jasiński, W. Mądrzejowski, K. Wiciak (red.), *Przestępczość zorganizowana. Fenomen. Współczesne zagrożenia. Zwalczanie. Ujęcie praktyczne*, Szczytno 2013, s. 213–214.

⁶⁹ K. Liedel, A. Mroczek, *Terror w Polsce. Analiza wybranych przypadków*, Warszawa 2013, s. 10.

Wykres nr 1. Liczba wybuchów urządzeń i materiałów wybuchowych w latach 1998–2006.



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych CBŚP.

W tabeli numer 2 zaprezentowane zostały z kolei najnowsze dane statystyczne związane z liczbą podłoży oraz wybuchów urządzeń i materiałów wybuchowych w latach 2016–2021.

Tabela nr 2. Liczba podłoży oraz wybuchów urządzeń i materiałów wybuchowych w latach 2016–2021.

Rok	Wybuchy	Podłożenia
2016	28	8
2017	20	8
2018	11	11
2019	7	9
2020	8	0
2021	6	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych CBŚP.

Jak można dostrzec, w ostatnich dwóch latach, tj. 2020 oraz 2021, liczba wybuchów urządzeń i materiałów wybuchowych wyniosła łącznie zaledwie 14.

Podstawowymi cechami charakteryzującymi terror kryminalny są:

- 1) załatwianie osobistych porachunków między innymi poprzez zastraszenie, wywoływanie psychozy strachu, a także wywieranie presji na przedstawicielach grup zawodowych tzw. zwiększonego ryzyka (prokuratorów, sędziów, funkcjonariuszy służb specjalnych,

- funkcjonariuszy Policji, funkcjonariuszy służby celno-skarbowej itp.);
- 2) działanie sprawców motywowane niskimi pobudkami, zwykle o charakterze materialnym;
 - 3) przemoc stosowana w celach niepolitycznych dla osiągnięcia szybkiego, znacznego zysku materialnego lub innych korzyści, np. umorzenie postępowania, uniewinnienie;
 - 4) czyny zabronione popełniane przy użyciu materiałów wybuchowych czy broni palnej.

Jeżeli chodzi o pojęcie terroru kryminalnego, należy podkreślić, że jest on co do zasady najczęściej związany z zemstą, odwetem, porachunkami w grupie bądź też pomiędzy grupami przestępczymi. Zdarza się jednak, że może mieć charakter indywidualny. *Modus operandi* sprawców przestępstw terroru kryminalnego jest zbliżony do sposobu działania sprawców ataków terrorystycznych. Działanie sprawców w tych przypadkach nie ma jednak charakteru typowego bandytyzmu, nie ma też charakteru religijnego czy politycznego⁷⁰.

W opinii wielu autorów czyny kryminalne o pewnych znamionach terroryzmu odróżnić należy od aktów ściśle terrorystycznych i mimo zbliżonych form oraz stosowanych metod pojęcia tego nie można stosować do określenia zjawiska stosunkowo mniej niebezpiecznego, jakim jest terror kryminalny. Podobne stanowisko prezentują także autorzy Narodowego Programu Antyterrorystycznego na lata 2015–2019, którzy uważają, że akty terroru kryminalnego mają charakter zbliżony do incydentów o charakterze terrorystycznym, jednak nie należy łączyć ich z tego rodzaju zagrożeniami. Są one związane z działalnością o charakterze kryminalnym. Nie jest to jednak działalność terrorystyczna, choć często może być mylnie jako taka oceniana. Są to m.in. takie czyny, jak detonacja ładunku wybuchowego pod samochodem w ramach porachunków lub osiągnięcie korzyści majątkowej przemocą albo groźbą zamachu na życie, zdrowie lub mienie, która doprowadza do rozporządzania własnym mieniem lub cudzym albo zaprzestania działalności gospodarczej. W przypadku działalności terrorystycznej czyn zabroniony popełniany jest w celu poważnego zastraszenia wielu osób, zmuszenia organów władzy publicznej Polski lub innego państwa bądź też organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności czy też wywołania poważnych zakłóceń w ich ustroju lub gospodarce. W przeciwieństwie do tego akty terroru kryminalnego, w szczególności te dotyczące zorganizowanych grup przestępczych, popełniane

⁷⁰ Z. Mikołajczyk, M. Faldowski, Z. Zubańska (red.), *Systemowe Ujęcie Bezpieczeństwa Wewnętrznego...*, Szczytno 2019, s. 432–433.

są w celu pozyskiwania środków majątkowych, zabezpieczenia przez sprawców realizowanych interesów, zdobycia większych lub nowych stref wpływów, zapewnienia wewnątrzgrupowej dyscypliny czy też na tle porachunkowym. Zbieżne mogą być natomiast metody i środki służące popełnieniu tego rodzaju przestępstw (np. podłożenie materiału wybuchowego czy urządzenia wybuchowego, przesłanie niebezpiecznej przesyłki skażonej środkiem czy czynnikiem chemicznym lub biologicznym, uprowadzenia osoby bądź też grupy osób).

IX. Podsumowanie

Polska jako członek demokratycznej społeczności międzynarodowej dostrzegła konieczność podjęcia praktycznych kroków zmierzających do wzmocnienia środków zwalczania terroryzmu międzynarodowego w wymiarze wewnętrznym, jak i międzynarodowym. Wprowadzenie zmian legislacyjnych w naszym kraju (w szczególności ustawy o działaniach antyterrorystycznych, zmian przepisów kodeksu karnego), przyjmowanie na siebie nowych zobowiązań wiążących się z instrumentami prawa międzynarodowego, a także wprowadzenie praktycznych rozwiązań na poziomie operacyjnym wpływa na podniesienie poziomu bezpieczeństwa państwa. Polska jest aktywnym podmiotem stosunków międzynarodowych⁷¹. Jako państwo członkowskie ONZ i EU realizuje ona postulaty przyjęte w ramach współpracy międzynarodowej i prawa międzynarodowego.

W podsumowaniu Strategii Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z roku 2022 stwierdzono, że analiza charakteru współczesnego środowiska bezpieczeństwa narodowego wskazuje, że w perspektywie najbliższych lat główne wyzwania i zagrożenia dla Polski będą związane z: dynamiką relacji w ramach NATO i EU oraz skalą zaangażowania USA w bezpieczeństwo europejskie, zapewnieniem skuteczności prawa międzynarodowego, międzynarodowym terroryzmem i zorganizowaną przestępczością międzynarodową oraz postępującą proliferacją broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia. W rozdziale „Szansa dla bezpieczeństwa Polski” tytułowej szansy należy upatrywać w umacnianiu prawa międzynarodowego i w zapewnieniu jego powszechnego poszanowania, rozwoju norm prawnych i mechanizmów wykonawczych, które będą skutecznymi narzędziami w zwalczaniu nowych zagrożeń, zwłaszcza zaś zagrożeń związanych z proliferacją broni masowego rażenia, terroryzmem, w tym cyberterroryzmem, przestępczością zorganizowaną i zjawiskiem państw upadłych.

⁷¹ A. Kiełt, *Przeciwdziałanie terroryzmowi jako element działań na rzecz bezpieczeństwa państwa*, Wydawnictwo WSPiA w Rzeszowie, Rzeszów 2015, s. 323.

Świadomość charakteru zagrożenia wynikającego z ataku terrorystycznego odgrywa kluczową rolę w profilaktyce antyterrorystycznej. Znając sposoby rozpoznawania symptomów ewentualnego zagrożenia, a także bezpiecznego reagowania na nie, można nie dopuścić do przeprowadzenia ataku terrorystycznego. Z kolei znajomość procedur reagowania w przypadku wystąpienia takiego zdarzenia może decydować o skali jego negatywnych skutków. Dlatego jest tak ważne, aby działania Policji były spójne w celu przeciwdziałania zjawisku terroryzmu, zarówno w skali państwowej, jak i globalnej.

Oznacza to, że w zmieniającym się świecie zagrożenia, które do tej pory znaliśmy, ewoluują, a obok dawniejszych pojawiają się zupełnie nowe. Przestępcy i terroryści szukają nowych sposobów, by osiągać swoje cele. Tylko wskazane wyżej sposoby działania – w tym zwiększanie mocy działania odpowiednich służb – pozwolą na względnie szybkie ujawniania terrorystycznych zagrożeń celem ich uniknięcia lub chociażby zminimalizowania. Kierunek zmian służb policyjnych jest konsekwencją zachodzących zmian w świecie przestępczym i stawia Policji zadania na miarę dzisiejszej rzeczywistości i współczesnych zagrożeń. Warto podkreślić też, że prawidłowy nadzór prokuratury nad czynnościami realizowanymi przez organy ścigania odgrywa bardzo ważną rolę dla bezpieczeństwa państwa. Wydaje się, że na wzór anglosaski być może celowym byłoby wprowadzenie do polskiego systemu prawnego instytucji sędziego śledczego. Postulat ten od wielu lat jest przedmiotem dyskusji zarówno ze strony środowisk związanych ze służbami specjalnymi, jak i przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości⁷². Warto zauważyć, że z kolei w niektórych państwach organizacja prokuratury zbliża się do konstrukcji polskiej (np. Szwecja, Dania, Litwa, Holandia, Hiszpania czy Portugalia). Utworzenie jednostek organizacyjnych na szczeblu centralnym w Prokuraturze Krajowej, takich jak: Departamenty do spraw Zwalczania Przestępczości Zorganizowanej i Korupcji, a także nowo powstałego Centralnego Biura do walki z Cyberprzestępczością i ścisła współpraca pomiędzy nimi pozwoli efektywniej realizować funkcje wykrywawcze nie tylko w zwalczaniu terroryzmu dostrzegalnego „gołym okiem”, ale także w zwalczaniu cyberterroryzmu. Cyberterroryzmu, który coraz skuteczniej zbiera swoje żniwo w wielu państwach na świecie, zakłócając i paraliżując infrastrukturę o istotnym znaczeniu dla gospodarki, ale też dla obronności atakowanego kraju, czego najlepszym przykładem aktualnie jest Ukraina i jej konflikt zbrojny z Rosją.

⁷² M. Węglowski, *Sędzia śledczy, czyli temat zastępczy*, „Rzeczpospolita” 17.12.2007, <<https://www.rp.pl>> [dostęp: 10.05.2022].



A B S T R A C T

Terrorism has become one of the greatest challenges of the 21st century. Politicians at both local and international level are trying to develop such positions that will allow to combat this phenomenon. A dozen years ago, no one in Central and Eastern Europe was aware that the problem of terrorism could also affect this region. Thanks to the process of globalization and new relations between states, talks about the security of citizens had to appear.

An important phenomenon on the topic of disputes and discussions as well as disputes is terrorism, because it is a threat to national security. At this point, one must distinguish between two factors that make up the meaning of the word. First of all, this is a political phenomenon, and secondly it is a method of spreading fear, of sowing confusion. Terrorist activities have a significant psychological, media and social effect. Definitions are usually too vague and it is often difficult to determine what terrorism is and who should be referred to as a terrorist. It often happens that this one term is a description of murder, ethnic cleansing or planting a bomb under a public building. However, it must be remembered that terrorism is a political phenomenon and it is inherent in its features, it will always be associated with or against a fight for power in order to change a specific legal order or simply to stand against it in order to manifest power.

The fight against terrorism will be a challenge for every government and every legal order. Terrorists in many regions of the world use more and more radical methods of their actions and transfer the theater of operations to new areas, e.g. cyberspace.

Terrorists in many parts of the world use more and more radical methods of their actions. There is no doubt that terrorism, due to its range, becomes one of the most serious denominations for the modern world. That is why the operation of anti-terrorist services within each state and on the international arena is so important. Only such cooperation will effectively counteract this phenomenon.

This publication focuses on a section of this issue – combating terrorism at the prosecutorial, police and intelligence levels by the judiciary and law enforcement agencies.

Keywords: prosecutor's office, police, terrorism, national security, anti-terrorism, cyberterrorism

Bibliografia

Literatura

- Aleksandrowicz T., *Terroryzm międzynarodowy*, Warszawa 2008
- Banach-Gutierrez J., *Współpraca policyjna w Unii Europejskiej od TREVI do Schengen III, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego*, t. 23, Wrocław 2008
- Bania R., *Działania państwa polskiego na rzecz bezpieczeństwa w ramach euroatlantyckich i europejskich struktur bezpieczeństwa*, Piła 2005
- Baran W., *Zjawisko Terroryzmu a bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej*, Zeszyty Naukowe Zbliżenia Cywilizacyjne Wydawnictwo PWSZ we Włocławku 2019 zeszyt 15
- Borucki M., *Terroryzm – zło naszych czasów*, Warszawa 2004
- Brzeziński B., *Rodzaje bezpieczeństwa państwa [w:] Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa, Wybrane zagadnienia*, (red.) S. Sulowski, M. Brzeziński, Warszawa 2009
- Deklaracja o Zwalczaniu Terroryzmu*, 25 marca 2004 r., art. 12
- Dziwisz S., *Odpowiedzialność karna za przestępstwa o charakterze terrorystycznym popełnione w cyberprzestrzeni [w:] Cyberterroryzm zagrożeniem XXI wieku. Perspektywa politologiczna i prawna*, (red.) Podraza A., Potakowski P., Wiak K., Warszawa 2013
- Gabriel-Węglowski M., *Koncepcja usprawnienia instytucjonalnego prokuratury w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 4

- Gołębiowski J., *Terror kryminalny w Polsce* [w:] Jasiński W., Mądrzejowski W., Wiciak K., (red.), *Przestępczość zorganizowana. Fenomen. Współczesne zagrożenia. Zwalczanie. Ujęcie praktyczne*, Szczytno 2013
- Gryszczyńska A., Szpor G. (red.), *Internet Strategie Bezpieczeństwa*, Warszawa 2017
- Guzik-Makaruk E.M. (red.), *Poczucie bezpieczeństwa obywateli w Polsce. Identyfikacja i przeciwdziałanie współczesnym zagrożeniom*, Warszawa 2011
- Hanausek T, *Zarys taktyki kryminalistycznej*, Warszawa 1994
- Hołyst B., *Psychologia kryminalistyczna*, Warszawa 2009
- Hołyst B., *Terroryzm*, wyd. 2 zmienione, t. 1, Warszawa 2011
- Hołyst B., *Zapobieganie terroryzmowi w makroskali* [w:] *Praktyczne elementy zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu*, (red.) Paprzycki L., Rau Z. Hoffman B., *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 2001
- II Ogólnopolska Konferencja Naukowa, O terroryzmie praktycznie i naukowo [w:] *Policja 997*, listopad 2017
- Jaroszyński J., *Współczesny wymiar antyterroryzmu*, Warszawa 2008
- Jurewicz J., *Definicja przestępstwa o charakterze terrorystycznym- art. 115 § 20 k.k.*, [w:] *Przestępczość terrorystyczna. Ujęcie praktyczno-dogmatyczne*, (red.) Indeck K., Poznań-Białystok-Łódź 2006
- Jurgielewicz-Delegacz E., *Wybrane prawno-kryminologiczne aspekty cyberterroryzmu w Polsce* [w:] *Przestępczość w XXI wieku. Zapobieganie i zwalczanie. Problemy technologiczno-informatyczne* (red.) Pływaczewski E.W., Filipkowski W., Rau Z., Warszawa 2015
- Kieł A., *Przeciwdziałanie terroryzmowi jako element działań na rzecz bezpieczeństwa państwa*, Rzeszów 2015
- Krajniak O., *Zorganizowane grupy przestępcze. Studium kryminalistyczne*, Warszawa 2011
- Lichocki E., *Cyberterroryzm jako nowa forma zagrożeń dla bezpieczeństwa* [w:] *Międzynarodowy terroryzm polityczny*, Warszawa 2011
- Liedel K., Mroczek A., *Terror w Polsce. Analiza wybranych przypadków*, Warszawa 2013
- Liedel K., Piasecka P., *Ochrona obywateli i instytucji publicznych przed atakami terroryzmu i przemocy – poradnik*, Warszawa, 2004
- Liedel K., *Zarządzanie informacją w walce z terroryzmem*, Warszawa 2010
- Liedel K., *Terroryzm. Znak naszych czasów*, Warszawa 2005
- Martin G., *Understanding Terrorism. Challenges, Perspectives and Issues*, London, New Delhi, Washington, DC, 2009
- Mazurek W. Brudny, *Terroryzm. Zagrożenia terrorystyczne w energetyce jądrowej*, Kraków 2017
- Mazurek W., *Brudny terroryzm. Zagrożenia terrorystyczne w energetyce jądrowej*, Kraków 2017

- Mikołajczyk Z., Fałdowski M., Zubańska Z., (red.) *Systemowe Ujęcie Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, t. 2, *Zagadnienia praktyki policyjnej*, Szczytno 2019
- Mikołajczyk Z., Fałdowski M., Zubańska Z., (red.) *Systemowe Ujęcie Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, Szczytno 2019
- Nawojek M., *Unia Europejska wobec terroryzmu po zamachach w Madrycie – wybrane aspekty* [w:] red. Liedel K., Marszałek-Kawa J., Wudarski Sz., *Polityczne metody zwalczania terroryzmu*, Toruń 2006
- Nuotio K., *Terrorism as a Catalyst for the Emergence, Harmonization and Reform of Criminal Law*, „Journal of International Criminal Justice” 2006, nr 4
- Pawłowski J., *Terroryzm we współczesnym świecie*, Warszawa 2001
- Pikulski S., *Podstawowe zagadnienia taktyki kryminalistycznej*, Wydawnictwo Temida 2, Białystok 1997
- Pływaczewski E., *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie w Europie Zachodniej (ze szczególnym uwzględnieniem republiki Federalnej Niemiec)*, Warszawa 1992
- Pływaczewski E., *Wokół związków pomiędzy terroryzmem a przestępczością zorganizowaną* [w:] *Przestępczość terrorystyczna. Ujęcie praktyczno-dogmatyczne*, (red.) Indeckie K., Poznań-Białystok-Łódź 2006
- Samiczak K., *Działanie profilaktyczne Policji a bezpieczeństwo społeczne* [w:] *Spółczesność polskie w drugiej dekadzie XXI wieku: wymiary, problemy, idee*, (red.) Such-Pyrgiel M., Novikova K., Józefów 2016
- Sienkiewicz P., *Analiza systemowa zagrożeń dla bezpieczeństwa cyberprze-strzeni*, Warszawa 2009; t. 13., z. 2
- Szubrycht T., *Cyberterroryzm jako nowa forma zagrożenia terrorystycznego*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej” 2005, nr 1
- Sitko P., *Terroryzm. Rola i miejsce Policji w jego zwalczaniu*, Zakład Szkolenia Specjalnego, Katowice 2013
- Skrabacz M., *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2012
- Sońta C., *Przestępstwo o charakterze terrorystycznym w prawie polskim*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2005, nr 4
- Stępnia K., *Walka z terroryzmem i cyberterroryzmem a ochrona konstytucyjnych praw i wolności jednostki* [w:] *Internet. Strategie bezpieczeństwa*, (red.) Szpor A., Gryszczyńska A., Warszawa 2017
- Strategia Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022, s. 23
- Sulowski S., *O nowym paradygmacie bezpieczeństwa w erze globalizacji* [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, pod red. S. Sulowski, M. Brzeziński, Warszawa 2009

Szczygieł G., Laskowska K., Filipkowski W., Guzik-Makaruk E., Zatyka E., *Poczucie bezpieczeństwa obywateli i jego zagrożenia (założenia badawcze)* [w:] *Praktyczne elementy zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu. Nowoczesne technologie i praca operacyjna*, (red.) Paprzycki L., Rau Z., Warszawa 2009

Szymczak M., (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 3, Warszawa 1989

Szymczak M., Samiczak K., *The activity of the Polish Police in the field of counteracting terrorism and cyber-terrorism in the context of contemporary threats the 21st century 9 february 2022*, „Forum Bezpiecnotne 2022” Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Banská Bystrica 2022 [accepted for printing]

Wilk I., *Regulacje polityki zwalczania cyberprzestępczości w Polsce i w Unii Europejskiej* [w:] (red.) Szpor G., Gryszczyńska A., *Internet. Strategie Bezpieczeństwa*, Warszawa 2017

Intermedia

Węglowski M., *Sędzia śledczy, czyli temat zastępczy*, „Rzeczpospolita” 17.12.2007, <<https://www.rp.pl>>

<<https://policja.pl/pol/boa>>

<<https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/wojska-obrony-cyberprze-strzeni-rozpoczynaja-dzialalnosc>>

Strategia Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z roku 2022

<<https://policja.pl/pol/kgp/bwc/33358,Biuro-do-Walki-z-Cyberprzestep-czoscia>>

<<http://www.gazeta.policja.pl/997/archiwum-1/2017/numer-146-052017/143306,Musimy-dzialac-perfekcyjnie.html>>

<<http://www.gazeta.policja.pl/997/archiwum-1/2017/numer-146-052017/143306,Musimy-dzialac-perfekcyjnie.html>>

<<http://www.antyterroryzm.gov.pl/portal/CAT/222/553/Policja.html>>

<<https://wszystkoconajwazniejsze.pl/tomasz-aleksandrowicz-strategia-bez-pieczentstwa-narodowego-rp/>>

<<https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/europe-an-union-terrorism-situation-and-trend-report-2021-tesat>>

<<https://www.gov.pl/web/mswia>>

Akty prawne

Zarządzenie 845 Komendanta Głównego Policji z dnia 29 lipca 2004 r., w sprawie organizacji pracy i zasad działania Policji w przypadku aktu terronu z użyciem materiałów wybuchowych oraz innych zdarzeń o charakterze terronystycznym i ekstremistycznym

Zarządzenie nr 9 Komendanta Głównego policji z dnia 13 marca 2019 r.
w sprawie postępowania Policji w przypadku uprowadzenia osoby dla
okupu

*Dowód z badań genetycznych (DNA)
jako najlepsza metoda identyfikacji
kryminalistycznej*

*Evidence from genetic tests (DNA) as the best
method of a forensic identification*

S T R E S Z C Z E N I E

Dowód z badań genetycznych (DNA) stanowi obecnie najlepszą metodę identyfikacji kryminalistycznej. Mając na uwadze powyższą tezę, w niniejszej publikacji omówiono kwestię śladów biologicznych jako śladów kryminalistycznych. Zwrócono szczególną uwagę na zagadnienie prawidłowego zabezpieczenia śladów biologicznych oraz ich badania w ramach opracowywania ekspertyz genetycznych. Podniesiono także kwestię wartości diagnostycznej i dowodowej opinii z zakresu badań DNA traktowanej jako pełnowartościowy „dowód naukowy”. Przytoczono również bogate orzecznictwo wydane w tej materii przez polskie sądy karne. Końcowo odniesiono się do obiecującej gałęzi genetyki sądowej w postaci fenotypowania kryminalistycznego (FDP) w kontekście jego wykorzystania przy generowaniu w trakcie badań predykcyjnych modelu portretu hybrydowego nieznanego sprawcy przestępstwa.

Słowa kluczowe: identyfikacja kryminalistyczna, badania genetyczne, fenotyp, DNA, dowód, predykcja

I. Wstęp

Kryminalistyka jako nauka interdyscyplinarna, od zawsze korzystająca z osiągnięć innych dziedzin wiedzy, stale dążyła do opracowania jak najlepszych metod identyfikacyjnych. Pośród kluczowych zadań biologii kryminalistycznej sytuuje się pewną oraz skuteczną identyfikację sprawców przestępstw na podstawie pozostawionych przez nich śladów, jak również

¹ Andrzej Lebedowicz – mgr Wydziału Prawa i Administracji UMCS w Lublinie, Prokurator Prokuratury Okręgowej w Lublinie, Zastępca Prokuratora Okręgowego w Lublinie.

identyfikację ujawnionych zwłok oraz szczątków ludzkich². Dynamiczny rozwój genetyki sądowej sprawił, że „kryminalistyka zaczęła z powodzeniem wykorzystywać metody badania DNA, które pozwalają na odtworzenie przebiegu zdarzenia oraz powiązanie ofiary lub podejrzanego z konkretnym przestępstwem”³. Pamiętać jednak należy w tym kontekście, że sam ślad DNA nie umożliwi jeszcze „rozwikłania przestępstwa”, gdyż profilowanie DNA może być bardzo użytecznym narzędziem, ale tylko wówczas, gdy jest stosowane wspólnie z innymi dowodami w sprawie oraz przy uwzględnieniu wszystkich informacji (o istotnym znaczeniu) z miejsca zdarzenia⁴. Bez wątplenia zasadne i konieczne dla osiągnięcia podstawowych celów procesu karnego jest korzystanie z nowych rozwiązań bazujących na osiągnięciach techniki i nauki⁵. V. McDermid zauważył, że „profilowanie genetyczne wywiera na współczesnych równie olbrzymie wrażenie, co badanie daktyloskopijne w XIX wieku”⁶. Z kolei J. Moszczyński przyjmuje, że w ciągu zaledwie kilku dekad identyfikacja genetyczna, robiąc zawrotną „karierę”, zyskała miano „złotego standardu” identyfikacji człowieka⁷. Badania profilu DNA pełnią zatem rolę służebną wobec celu, jakim jest identyfikacja kryminalistyczna, rozumiana jako rezultat procesu badawczego ukierunkowanego na osiągnięcie wyniku w postaci konkluzji biegłego ustalającej zgodność (lub jej brak) w odniesieniu do rzeczy, osób oraz śladów⁸. Profilowanie DNA, jako powszechnie stosowane narzędzie wykrywcze, winno zawierać nie tylko stosowne ustalenia co do zgodności poszczególnych układów cech polimorficznych DNA, ale także musi odnosić się do parametrów statystycznych wskazujących na stopień prawdopodobieństwa jego wyniku, który przy tego typu ekspertyzach jest bardzo wysoki, co sprawia, że analiza cech polimorficznych DNA „dobrze wpasowuje się w definicję kryminalistyki, według której jest to nauka o procesie

² A. Bialecka, M. Kamińska, R. Wierzchosławski, J. Wujec, *Współczesna ekspertyza kryminalistyczna z zakresu badań DNA* [w:] red. V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, *Kryminalistyka dla prawa. Prawo dla kryminalistyki*, Toruń 2010 r., s. 63.

³ M. Klejnowska, *Analiza śladów genetycznych jako dowód w procesie karnym, cz. 1*, „Problemy kryminalistyki” 2006, nr 252, s. 13.

⁴ T. Brown, L.L. Geddes, P. Gill, E. Jesper-Mir, M. Kayser, Ch. Phillips, P. Schneider, D.S. Court, J. Thomas, M. Wienroth, R. Williams, *Zrozumieć genetykę sądową. Co DNA może powiedzieć o przestępstwie?*, Oryginalny przewodnik w języku angielskim opublikowany w 2017 r., Przewodnik zredagowany i przetłumaczony na język polski w 2020 r., s. 8.

⁵ K. Juszka, K.D. Dziedzic, *Kontrowersyjne nowe technologie w kryminalistyce*, „Studia Prawnoustrojowe” 2022, nr 55, s. 103.

⁶ V. McDermid, *Anatomia zbrodni. Sekrety kryminalistyki*, Warszawa 2015, s. 207.

⁷ J. Moszczyński, *Rozważania o nowym paradygmacie kryminalistyki*, „Studia Prawnoustrojowe” 2020, nr 50, s. 345.

⁸ W. Achrem, P. Wolańska-Nowak, J. Sołtyszewski, *Opinia biegłego z zakresu badań genetycznych*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 10, s. 142.

identyfikacji⁹. „Dowody naukowe”, do których zaliczają się także wyniki badań genetycznych, zyskują coraz większe znaczenie w ramach prowadzonych procesów karnych, na co znaczący wpływ ma dynamiczny rozwój kryminalistyki oraz nauk sądowych. Dowód z opinii porównawczej badań genetycznych może stanowić zarówno poszlakę, jak i dowód bezpośrednio wskazujący na sprawcę przestępstwa¹⁰.

II. Ślady biologiczne jako ślady kryminalistyczne w procesie identyfikacji kryminalistycznej

Podstawą badań identyfikacyjnych jest teoria zakładająca, że cechy obiektów będących przedmiotem badań dysponują potencjalną zdolnością do uzasadnienia wnioskowania, iż „poddany badaniom obiekt jest identyczny ze wzorcem”¹¹. Ślady biologiczne, jako ślady kryminalistyczne, są powszechnie wykorzystywane przez organy ścigania w procesie identyfikacji kryminalistycznej.

Na gruncie doktryny nie istnieje jedna, powszechnie akceptowalna definicja śladu kryminalistycznego¹². Jako pierwszy tego terminu użył sędzia śledczy Hans Gross, uznając, iż „śladem jest odcisk, odbitka w podatnym materiale, które mają związek z czynem”¹³. Jedną z najtrafniejszych definicji tego terminu traktuje ślad kryminalistyczny jako stan rzeczywistości pod postacią zjawisk oraz obiektów materialnych wykazujących związek z badanym zdarzeniem, który jest przydatny (jak też możliwy) do przeprowadzenia badań ukierunkowanych na realizację celów kryminalistycznych o charakterze wykrywczym oraz dowodowym¹⁴. Jak słusznie zauważyli J. Bogusz i M. Bogusz: „Zrozumienie istoty śladów kryminalistycznych pozwala policjantom na racjonalne postępowanie zarówno podczas zabezpieczania miejsca zdarzenia do chwili oględzin, jak i w czasie samych oględzin, poprzez niezajmowanie się obiektami nieistotnymi, a skupienie swojej uwagi na rzeczach ważnych”¹⁵.

⁹ *Ibidem*, s. 154.

¹⁰ D. Kazimierska, *Znaczenie „dowodu naukowego” dla sytuacji oskarżonego i realizowanej taktyki obrończej – rozważania na podstawie badań empirycznych [w:] Problemy współczesnej kryminalistyki*, red. T. Tomaszewski, E. Gruza, M. Goc, t. 24, Warszawa 2020, s. 59.

¹¹ D. Kazimierska, *Wartość naukowa metod wykorzystanych w identyfikacji*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 11, s. 115.

¹² J. Bogusz, M. Bogusz, *Ślady kryminalistyczne dla słuchaczy szkolenia zawodowego podstawowego*. Materiały dydaktyczne, Legionowo 2015, s. 7.

¹³ H. Gross, *Handbuch für Untersuchungsrichter Polizeibeamte Gendarmen* [w:] J. Sehn, *Ślady kryminalistyczne „Z zagadnień kryminalistyki” 1960*, nr 1, s. 43.

¹⁴ red. nauk.: M. Goc, J. Moszczyński, *Ślady kryminalistyczne. Ujawnianie, zabezpieczenie, wykorzystywanie*, Warszawa 2007 r., s. 18.

¹⁵ J. Bogusz, M. Bogusz, *Ślady kryminalistyczne dla słuchaczy szkolenia zawodowego podstawowego*, *op. cit.*, s. 8.

Węższym pojęciem od śladu kryminalistycznego (ale zawierającym się w jego ramach) jest ślad biologiczny, który można określić jako zmianę zaistniałą na płaszczyźnie obiektywnej rzeczywistości, przyjmującą postać zjawisk oraz dowodów materialnych, które wykazują związek z działaniem żywego organizmu, względnie pochodzą z żywego organizmu¹⁶. „Źródłem śladu może być człowiek, jak też zwierzę – ślad staje się nośnikiem informacji o »dawcy« oraz o rodzaju i przebiegu zdarzenia”¹⁷. Ślady biologiczne mogą być dzielone z uwagi na szereg różnych kryteriów, przy czym biorąc pod uwagę ujęcie anatomiczno-fizjologiczne, różnicuje się je na: 1) elementy odpowiadające za budowę organizmów ludzkich oraz zwierzęcych, takie jak: skóra, włosy, paznokcie, krew, naskórek, kości, tkanka mięśniowa, tkanki miękkie, jak też pochodzenia zwierzęcego (sierść, włosie, jaja, larwy itp.), względnie całe rośliny oraz ich części, 2) wydzieliny, którymi są substancje niezbędne do właściwego funkcjonowania organizmu ludzkiego, pełniące różnicowane funkcje: ochronne (śluz, łój, łzy, pot wydzielany przez gruczoły potowe itp.), trawienne (ślina), rozrodcze (śluz, nasienie), 3) wydaliny stanowiące zbędne produkty przemiany materii u żywych organizmów (w przypadku człowieka są to: kał, mocz, ropa, wymiociny, krew menstruacyjna), 4) ślady przyjmujące postać podłużnych rys mogących powstawać w następstwie działania zwierzęcych pazurów, ludzkich paznokci, ludzkich czy zwierzęcych zębów, o określonej „formie” i „treści”, co w przypadku ich stwierdzenia daje możliwość pozyskania dodatkowego materiału zawierającego w swym składzie drobiny o charakterze organicznym oraz mineralnym, mogące w znaczący sposób zwiększyć możliwości poznawcze¹⁸.

Ślady biologiczne charakteryzują się nietrwałością, jak też podatnością na niekorzystne oddziaływanie czynników zewnętrznych (fizycznych, chemicznych). Bodźce szczególnie destrukcyjne, takie jak wilgoć oraz wysoka i niska temperatura, powodują degradację materiału biologicznego. Pośród kolejnych czynników mogących mieć negatywny wpływ na ślady biologiczne wskazać należy przykładowo: promieniowanie UV, tlenek żelaza (rdza), detergenty (proszki, mydła), kwas humusowy (kwasy, zasady), produkty spalania (smoła, sadza), czy też farbę klejową¹⁹. Nie każdy materiał biologiczny w jednakowym stopniu nadaje się do badań genetycznych, a zróżnicowanie jego przydatności „wynika z różnej zawartości DNA

¹⁶ J. Soltyszewski, J. Łukasiewicz-Babecka, *Badania biologiczne* (wybrane aspekty) [w:] *Badania kryminalistyczne* (wybrane aspekty) pod red. J. Soltyszewskiego, Olsztyn 2007, s. 12.

¹⁷ *Ibidem*, s. 12.

¹⁸ R. Włodarczyk, *Rozwój i współczesne możliwości wykorzystania śladów biologicznych. Kryminalistyczne badania biologiczne na przykładzie przestępstwa na tle seksualnym*, Lublin 2018, s. 91.

¹⁹ J. Soltyszewski, J. Łukasiewicz-Babecka, *Badania biologiczne*, op. cit., s. 13.

i wrażliwości na proces degradacji”²⁰. Do najlepszych źródeł DNA zalicza się krew, nasienie oraz ślinę, a w dalszej kolejności włosy, zęby oraz kości. Rzadko do badań genetycznych wykorzystuje się ślady moczu oraz ciało szkliste – z uwagi na znikomą ilość materiału biologicznego²¹. Z punktu widzenia archeologii sądowej najlepszym materiałem do przyszłych badań DNA są – spośród całego materiału kostnego – zęby stałe, ponieważ pokrywa je wyjątkowo gruba u ludzi warstwa szkliwa²². Jako przykładowe miejsca występowania śliny wskazuje się: niedopałki papierosów, chusteczki do nosa, szczoteczki do zębów, koperty i znaczki pocztowe, nadgryzione produkty pokarmowe, odzież oraz ciała ofiar molestowanych seksualnie, gumę do żucia, brzegi kubków, kieliszków, szklanek, czy też butelek. Włosów należy poszukiwać na: odzieży i ciele ofiar, oparciach foteli, odzieży i ciele sprawcy, maszynkach i pędzlach do golenia, grzebieniach i szczotkach do włosów, pościeli i kocach, czapkach, szalikach, kominiarkach, dywanach oraz chodnikach²³. Wszystkie ślady biologiczne charakteryzują się wysoką podatnością na kontaminację (utożsamianą z głównym źródłem błędnych wyników i niedokładności), która polega na skrzyżowaniu, wyłączonym spod kontroli zmieszaniu czynników o różnorodnym charakterze w nową strukturę podczas ujawnienia, jak też zabezpieczenia danego śladu kryminalistycznego, a nadto również w toku prowadzenia samych badań laboratoryjnych²⁴. Na gruncie literatury przedmiotu wskazuje się, że największą wadą i zaletą badań genetycznych jest czułość metody²⁵.

Pozyskiwanie ze śladów biologicznych dowodów w postaci wyników badań genetycznych jest możliwe dzięki doniosłym naukowo odkryciom z dziedziny genetyki. Już na początku XX wieku nauka starała się zidentyfikować ten czynnik, dzięki któremu każdy człowiek jest niepowtarzalny. W 1911 roku biochemik P. Levene odkrył, że w jądrach komórek znajduje się kwas nukleinowy. Wzmiankowany naukowiec rozróżnił dwie jego odmiany, które nazwał kwasem dezoksyrybonukleinowym (DNA) oraz rybonukleinowym (RNA). Podstawą do dokonania tego podziału było stwierdzenie występowania odpowiednio dezoksyrybozy lub rybozy. W ramach jądra każdej komórki znajdują się 23 pary chromosomów zbudowanych z DNA. W parze chromosomów jeden pochodzi od ojca, a jeden od matki. W latach 50. XX wieku wyizolowano cztery związki chemiczne składające

²⁰ *Ibidem*, s. 13.

²¹ *Ibidem*, s. 13.

²² J. Kawecki, P. Konczewski, K. Szwagrzyk, M. Trzciński, red. nauk. M. Trzciński, *Archeologia sądowa w teorii i praktyce*, Warszawa 2013, s. 190.

²³ J. Bogusz, M. Bogusz, *Materiały dydaktyczne (84), Technika kryminalistyczna. Ślady biologiczne*, Legionowo 2013, s. 6.

²⁴ J. Soltyszewski, J. Łukasiewicz-Babecka, *Badania biologiczne, op. cit.*, s. 13.

²⁵ *Ibidem*, s. 13.

się na DNA, tj. adeninę (A), guaninę (G), cytozynę (C) i tyminę (T), które łączą się ze sobą w długie ciągi w podwójnych łańcuchach chromosomów w określonej kolejności. Adenina zawsze łączy się z tyminą (A-T), zaś guanina z cytozyną (G-C). Częsteczką DNA obrazowo przypomina długą drabinę skręconą w ciasną helisę, w której występuje około 3 bilionów szczebli tworzących niepowtarzalny układ według wskazanego powyżej schematu. Prowadzenie badań poszczególnych schematów łańcucha DNA pozwala określić, czy dany ślad biologiczny (zawierający unikalny łańcuch DNA) pochodzi od określonej osoby. Kariotyp stanowi charakterystyczny dla danego gatunku zespół chromosomów. W obrębie prawidłowego kariotypu ludzkiego wyróżnia się 46 chromosomów: 22 pary chromosomów autosomalnych oraz parę chromosomów płciowych: u mężczyzny XY, zaś u kobiety XX. Tylko 1% DNA jest zlokalizowany poza chromosomami, w obrębie mitochondriów²⁶.

Już od połowy lat 80. XX wieku badanie genetyczne stało się techniką, która gwarantuje najpewniejszy sposób na dokonanie identyfikacji człowieka i dzięki temu zyskała tak wielką popularność. Jak słusznie zauważył dwie dekady temu B. Innes: „Pomimo że niektóre entuzjastyczne twierdzenia towarzyszące jej narodzinom były nieco przesadzone, metoda ta stała się ważnym narzędziem stosowanym nie tylko w kryminalistyce, ale również w badaniach kwestii ojcostwa i genealogii – a nawet ewolucji prehistorycznych zwierząt. Ponadto jej poważną zaletą jest fakt, że podczas gdy identyfikacja na podstawie odcisków palców wymaga odpowiedniej ilości kompletnych odcisków, do analizy DNA potrzeba jedynie kilku komórek ciała”²⁷.

Badania genetyczno-sądowe (badania DNA) w sposób oczywisty doprowadziły do zrewolucjonizowania badań śladów biologicznych w sprawach karnych, jak też profilowania w celu określenia stosunków rodzinnych²⁸. Historycznie rzecz ujmując, po raz pierwszy badaniami genetycznymi (DNA *fingerprinting*) posłużono się w sprawie dwóch zabójstw połączonych ze zgwałceniem, popełnionych na młodych obywatelkach Wielkiej Brytanii, tj. L. Mann oraz D. Ashworth, w pierwszej połowie lat 80. XX wieku. Testy DNA wykonane przez profesora A. Jeffreysa – angielskiego naukowca i autora opracowanej już w 1984 roku metody identyfikacyjnej zwanej DNA *fingerprinting*, pozwoliły na ustalenie rzeczywistego sprawcy tych dwóch poważnych przestępstw, którym okazał się były pacjent szpitala psychiatrycznego C. Pitchfork, uprzednio karany za ekshibicjonizm.

²⁶ C. Evans, *Detektywi w laboratorium. 100 największych zagadek kryminalnych świata*, Warszawa 1998, s. 55.

²⁷ B. Innes, *Niezbity dowód. Metody wykrywania zbrodni*, Warszawa 2001, s. 147.

²⁸ J. Widacki, T. Grzybowski, *Dowód z badań genetyczno-sądowych (badania DNA) w procesie karnym – problemy kontroli jakości badań*, „Palestra” 2019, nr 4, s. 1.

Dodatkowo konkluzja ekspertyzy genetycznej pomogła dowieść niewinności niesłusznie oskarżonego o zabójstwa młodego mężczyzny – R. Bucklanda. W opisanej sprawie dowód z DNA posłużył z jednej strony do identyfikacji sprawcy, a z drugiej strony do eliminacji niewinnej osoby z kręgu osób oskarżonych²⁹.

W Stanach Zjednoczonych dowód z DNA został po raz pierwszy dopuszczony przed sądem w 1986 roku w sprawie karnej stanu Pensylwania vs. Pestenikis. Doszło wówczas do pobrania materiału genetycznego z ekshumowanych zwłok, a uzyskaną w ten sposób próbkę przebadano przy wykorzystaniu techniki PCR (reakcja łańcuchowa polimerazy).

Pierwsze badania genetyczne dla celów sądowych w Polsce zostały przeprowadzone w maju 1989 roku przez profesora R. Słomskiego w Zakładzie Genetyki Człowieka Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu³⁰. Inicjalny z kolei bank profili DNA (definiowany jako „skomputeryzowana baza danych zawierająca profile DNA imiennie określonych osób oraz profile DNA uzyskane ze śladów zabezpieczonych na miejscach niewyjaśnionych przestępstw”) powstał w 1995 roku w Wielkiej Brytanii (ang. *UK Nation Data base*)³¹. Ustawodawstwo Unii Europejskiej nałożyło na wszystkie państwa członkowskie obowiązek stworzenia krajowych baz danych DNA, które mają służyć do wykrywania przestępstw³². W związku z wykonaniem zobowiązań międzynarodowych polski zbiór danych DNA – w obrębie którego przy wykorzystaniu oprogramowania CODIS gromadzi się oraz przetwarza profile genetyczne 11 kategorii osób – zarejestrowano w dniu 23 kwietnia 2007 roku w jawnym rejestrze zbiorów danych osobowych zarządzanym przez Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych, a jego administratorem został Komendant Główny Policji³³.

III. Prawidłowe zabezpieczanie śladów biologicznych oraz ich badania w ramach opracowywania ekspertyz genetycznych (DNA)

Ślady biologiczne jako ślady kryminalistyczne w procesie identyfikacji kryminalistycznej mogą dać miarodajny wynik tylko wówczas, gdy dojdzie

²⁹ B. Innes, *Niezbity dowód. Metody wykrywania zbrodni*, op. cit., s. 147.

³⁰ J. Widacki, T. Grzybowski, *Dowód z badań genetyczno-sądowych (badania DNA)*, op. cit., s. 1.

³¹ M. Filar, *Wykład inauguracyjny: Dowód z DNA – nowa epoka prawa dowodowego czy zawiedzione nadzieje* [w:] *Dowód z DNA w postępowaniu procesowym. Materiały z konferencji Instytutu Badań DNA*, Warszawa 2002, s. 20.

³² A. Jurga, J. Mondzelewski, *Funkcjonowanie bazy danych DNA w Polsce* [w:] „Problemy kryminalistyki” 2017, nr 297, s. 17.

³³ *Ibidem*, s. 14.

do ich prawidłowego zabezpieczenia oraz przebadania zgodnie z obowiązującymi standardami naukowymi, stąd też szczególny nacisk należy położyć na oba aspekty w sporządzaniu ekspertyzy z zakresu badań genetycznych.

Gwarancją osiągnięcia rzetelnych wniosków w ramach ekspertyz genetycznych jest należyte uzyskanie dowodów. Czynnością procesową umożliwiającą ich pozyskanie są oględziny rozumiane jako zmysłowe zaznajomienie się, czy też zapoznanie się z miejscem, rzeczą, ciałem człowieka, ukiepunkowane na uzyskanie środków dowodowych, „tj. istotnych dla procesu informacji, stwierdzenia określonego stanu, ujawnienia śladów”³⁴. Zdaniem T. Hanauska oględziny mają charakter „odkrywczy”, jako że służą wykryciu nowych śladów oraz źródeł dowodowych o charakterze rzeczowym³⁵. Nierzadko oględziny określa się mianem „najważniejszej czynności kryminalistycznej”³⁶. W ramach oględzin wyróżnia się: etap oględzin wstępnych, oględziny szczegółowe wraz z fazami: statyczną i dynamiczną oraz etap końcowy (zwany także etapem kontroli)³⁷.

Ślady biologiczne ujawniane na miejscu zdarzenia mogą być poddawane wielokierunkowym badaniom biologicznym (genetycznym, analizie śladów krwawych, entomologicznym, palinologicznym itp.), przy czym w biologii kryminalistycznej najszerzej są wykorzystywane badania genetyczne³⁸. Mając na uwadze sformułowaną przez E. Locarda „regułę wzajemnej wymiany”, w celu przeciwdziałania kontaminacji – w toku zabezpieczania śladów biologicznych – należy przestrzegać szeregu wskazówek motywowanych potrzebą zachowania szczególnych środków ostrożności. Podczas gromadzenia tego typu materiału dowodowego należy używać rękawic jednorazowego użytku, przy czym przed przystąpieniem do ujawnienia i zabezpieczania każdego śladu zaleca się ich zmianę. W toku prowadzenia oględzin zasadnym jest założyć na usta specjalistyczną maseczkę ochroną, a w przypadku jej braku dążyć do unikania sytuacji mogących prowadzić do niekontrolowanego pozostawienia własnego materiału biologicznego na miejscu zdarzenia. Dodatkowo należy zatem kontrolować swoje odruchy, gdyż: „drapanie, korzystanie z telefonu, dotykanie odsłoniętych części ciała może skutkować kontaminacją, tj. zanieczyszczeniem śladu i przeniesieniem swojego DNA na ślad”³⁹. Zwraca się uwagę, że szczególną rolę podczas

³⁴ V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, *Oględziny miejsca. Teoria i praktyka*, Toruń 2011 r., s. 27.

³⁵ T. Hanauska, *Zarys taktyki kryminalistycznej*, Warszawa 1994, s. 130.

³⁶ J. Karwel, *Oględziny miejsca zabójstwa (materiały szkoleniowe)*, „Prokuratura i Prawo” 2016, s. 146.

³⁷ red. J. Mazepa, *Vademecum technika kryminalistyki*, Warszawa 2009, s. 21–24.

³⁸ Ż. Makowska, I. Bogusz, *Metodyka ujawnienia i zabezpieczenia śladów stanowiących przedmiot badań biologicznych* [w:] *Dobre praktyki technika kryminalistyki*, red. A. Frankowski, P. Trojanowski, Warszawa 2021, s. 38.

³⁹ *Ibidem*, s. 39.

zabezpieczania śladów odgrywa czas, jako że „ślady biologiczne mają charakter szczególny, ponieważ stanowią ważne źródło wiedzy, lecz w stosunkowo krótkim okresie czasu ulegają degradacji”⁴⁰.

Proces ujawniania śladów biologicznych może następować przy zastosowaniu szeregu metod: 1) wzrokowych (nie używa się wówczas dodatkowych środków technicznych wspierających proces wykrywczy), 2) chemicznych (przy użyciu papierków testowych, luminolu, preparatu Bluestar Forensic), 3) optycznych (poprzez zastosowanie promieni UV, podczerwieni, światła widzialnego), 4) mieszanych (chemiczno-optycznych). Metody z tej ostatniej grupy dzielą się na specyficzne (pozwalające na jednoznaczną identyfikację śladu biologicznego) oraz niespecyficzne (ich użycie nie prowadzi do jednoznacznej identyfikacji śladu biologicznego)⁴¹. Zabezpieczanie śladów biologicznych powinno (w miarę możliwości) odbywać się wraz z całym podłożem, na którym się znajdują. Pobieranie próbki danego śladu winno następować na wymazówkę suchą lub zwilżoną wodą destylowaną. Czynnikiem decydującym o sposobie postępowania będzie okoliczność, czy ślad jest zaschnięty, czy też wilgotny. Zapakowanie uprzednio zabezpieczonego śladu biologicznego wymaga posłużenia się w tym celu opakowaniem papierowym, foliowo-papierowym, względnie innym o właściwościach fizycznych adekwatnych do ujawnianych śladów kryminalistycznych. W sytuacji, gdy tradycyjne metody suszenia śladu biologicznego skutkują powstaniem ryzyka gnicia i degradacji, do jego zabezpieczenia należy użyć pojemników szklanych, ewentualnie wykonanych z tworzywa sztucznego, czy też worków foliowych z zamknięciem strunowym, i doprowadzić do jak najszybszego zamrożenia takiego śladu. Zabezpieczoną na miejscu zdarzenia wilgotną odzież trzeba niezwłocznie przewieźć do właściwej jednostki policji, a następnie poddać suszeniu. Podczas składania każdej części garderoby należy unikać powstania plam wtórnych poprzez oddzielenie ich warstwami papieru. Proces suszenia odzieży oraz wymagających tego śladów biologicznych musi następować w miejscach do tego odpowiednio przystosowanych o ograniczonym dostępie osób nieuprawnionych⁴². Zabezpieczenie materiału biologicznego poprzez jego wysuszenie winno następować w temperaturze 20–23°C, przy typowej wilgotności powietrza rzędu około 50% w suchej, przewiewnej lokalizacji, osłoniętej przed bezpośrednim działaniem słońca. Jako inne rozwiązanie na gruncie literatury przedmiotu wskazuje się zamrożenie materiału w temperaturze nie wyższej niż -20°C. W ramach samego procesu zabezpieczania śladów wyeliminować należy

⁴⁰ R. Włodarczyk, *Rozwój i współczesne możliwości wykorzystania śladów biologicznych*, op. cit., s. 91.

⁴¹ J. Soltyszewski, J. Łukasiewicz-Babecka, *Badania biologiczne*, op. cit., s. 21.

⁴² *Ibidem*, s. 23.

sytuacje polegające na naprzemiennym rozmrażaniu i zamrażaniu materiału biologicznego. Zaletą zamrażania jest zahamowanie procesu rozwoju bakterii oraz inaktywacja procesu autolizy, jak też możliwość przechowywania, składowania takich śladów (w stanie zamrożenia) nawet przez kilka miesięcy, gdy tymczasem okres przechowywania śladów w temperaturze 4°C nie może być dłuższy niż 2–3 dni⁴³.

Ślady biologiczne, których gabaryty są niewielkie (np. włosy, paznokcie, niedopałki papierosów), muszą być najpierw umieszczane w papierowych pakietach, a dopiero w dalszej kolejności w kopertach⁴⁴. Pobrane fragmenty tkanek przechowuje się w 70% roztworze etanolu (nie stosuje się już w tym celu formaliny). W celu zapewnienia należytej ochrony śladów krwi przed wysuszeniem lub rozmazaniem zaleca się nałożenie oraz przescięcie białego (czystego) płótna lub gazy. Ślady biologiczne po ich wysuszeniu umieszcza się oddzielnie w kopertach, używa papieru pakowego, względnie wkłada do tekturowych pudełek. Ogólną regułą jest odstąpienie od stosowania do tego celu hermetycznie zamykanych opakowań. Odpowiednie oznaczenie śladu biologicznego polega na użyciu czytelnych, niebudzących wątpliwości metryczek, a każde otwarcie opakowania z jego zawartością czy ewentualny bezpośredni kontakt z nim wymaga wykonania stosowanej adnotacji na metryczce, przy czym wymóg ten obowiązuje nie tylko na etapie postępowania przygotowawczego, ale także sądowego⁴⁵.

Typowanie hipotetycznych miejsc występowania śladów biologicznych, które mogli pozostawić przestępcy, następuje na podstawie wyników oględzin ciała osoby pokrzywdzonej, poprzez wstępną ocenę wyglądu miejsca zdarzenia, jak też na podstawie szczegółowych oględzin miejsca zdarzenia⁴⁶. Z uwagi na okoliczność, iż ludzki naskórek ulega stałemu złuszczeniu i odnawianiu, żaden człowiek nie jest w stanie świadomie kontrolować wszystkich następstw swojego stanu fizjologicznego, toteż na gruncie literatury przedmiotu wskazuje się że znaczącym źródłem wiedzy o osobie dopuszczającej się czynu zabronionego mogą być: 1) włosy ujawnione, a następnie zabezpieczone na miejscu zdarzenia, 2) ślady daktyloskopijne charakteryzujące się dużą ilością komórek naskórka, 3) chropowate powierzchnie lewarków dźwigni, boczne okładziny pistoletów, łomów itp.⁴⁷ Jeśli chodzi o podłoża, na których może zostać ujawniony i zabezpieczony

⁴³ Ż. Makowska, I. Bogusz, *Metodyka ujawnienia i zabezpieczenia śladów stanowiących przedmiot badań biologicznych*, op. cit., s. 39.

⁴⁴ J. Sołtyszewski, J. Łukaszewicz-Babecka, *Badania biologiczne*, op. cit., s. 23.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 23.

⁴⁶ H. Dąbrowska, *Techniczne aspekty pobrania, zabezpieczenia, analizy materiału genetycznego i wykorzystanie dowodu w procesie [w:] Dowód z DNA w postępowaniu procesowym. Materiały z konferencji Instytutu Badań DNA*, Warszawa 2002, s. 55.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 55.

cenny materiał biologiczny, to wskazać tu należy na różne elementy garderoby noszonej przez przestępcę, jak też używane przez niego ręczniki (materiałowe oraz papierowe)⁴⁸. Nierzadko na miejscach zdarzeń ślady biologiczne występują razem ze śladami daktyloskopijnymi. W trakcie ekspertyzy badanie śladów linii papilarnych wyprzedza badania z zakresu biologii kryminalistycznej, które mają charakter wtórny (wobec niszczącego ślady daktyloskopijne sposobu zabezpieczania i pobierania do badań materiału biologicznego). Mając na uwadze tę korelację, W. Wojtyszka zauważył, że po wykonanych badaniach daktyloskopijnych pojawia się niewielka szansa, by posługując się standardowymi badaniami, uzyskać „zadowalający wynik w postaci pełnego profilu DNA nadającego się do identyfikacji”, przy czym „stosunkowo dobre rezultaty oznaczeń DNA można otrzymać po uprzedniej wizualizacji śladu cyjanoakrylanem, badaniami fluorescencyjnymi lub DFO i ninhydriną”⁴⁹.

Procesowe zabezpieczenie śladów biologicznych polega na wykonaniu dokumentacji fotograficznej oraz ich opisie w protokole oględzin, przy czym opis ten może zostać uzupełniony stosownym szkicem. Sporządzenie fotografii danego śladu biologicznego wymaga zastawienia go z podziałką metryczną, co umożliwi późniejsze odtworzenie jego naturalnej wielkości, czy też wykonanie reprodukcji w skali 1:1. Opis ujawnionego, a następnie zabezpieczonego śladu biologicznego powinien odnosić się do właściwości takich jak wielkość oraz kształt, a nadto dokładnie wskazywać lokalizację na miejscu zdarzenia, jak też odnosić się do rodzaju podłoża, na którym występuje⁵⁰. Przystępując do oględzin miejsca zdarzenia, należy mieć w polu widzenia okoliczność, iż wszystkie ujawnione i zabezpieczone ślady biologiczne muszą być traktowane jako potencjalny materiał wykorzystywany przy późniejszych badaniach genetycznych, toteż kierując się względami ostrożności, należy wytyczyć, zbadać oraz w sposób czytelny oznaczyć trasę bezpieczną realizacji oględzin, zwaną także ścieżką dostępu⁵¹.

Prawidłowe zabezpieczenie materiału dowodowego oraz właściwe uzyskanie materiału porównawczego do badań DNA stanowi niezbędne minimum, by móc uzyskać miarodajny wynik w ramach opiniowania. Jeśli chodzi o ogólne zasady analizy DNA, to genetyczne badania laboratoryjne rozpoczynają się od izolacji DNA, polegającej na usunięciu błony komórki oraz jądra komórkowego (przy badaniu genomu jądrowego), a także mitochondriom (w przypadku genomu mitochondrialnego). Metody izolacji

⁴⁸ *Ibidem*, s. 55.

⁴⁹ W. Wojtyszka, *Współpraca interdyscyplinarna w kryminalistycznych badaniach identyfikacyjnych* [w:] „Zeszyty Naukowe KSW” 2019, t. 49, s. 151–152.

⁵⁰ J. Soltyszewski, J. Łukasiewicz-Babecka, *Badania biologiczne, op. cit.*, s. 22.

⁵¹ *Ibidem*, s. 23.

dzielią się na enzymatyczne oraz nieenzymatyczne (w ramach tej kategorii wyróżnia się dodatkowy podział na metody fizyczne i chemiczne). Według innego podziału wskazuje się także na techniki chromatograficzne oraz precipitacyjne. Czynnością kończącą etap izolacji jest ocena jakości oraz ilości pozyskanego w ten sposób DNA. Pomiaru stężenia wyizolowanego DNA dokonuje się m.in. przy zastosowaniu: metody fluorymetrycznej, techniki wykorzystującej zjawisko hybrydyzacji kwasów nukleinowych, jak też reakcji PCR⁵². Najważniejszym etapem badań genetycznych jest amplifikacja umożliwiająca enzymatyczne powielanie wyselekcjonowanych odcinków DNA przy wykorzystaniu starterów hybrydujących, przy czym reakcja ta stanowi odzwierciedlenie naturalnego procesu replikacji DNA zachodzącego przed każdorazowym podziałem komórkowym. Istota łańcuchowej reakcji polimerazy wyraża się w „namnożeniu polimorficznych fragmentów DNA”, stanowiących markery identyfikacyjne. „Poza klasyczną reakcją PCR, która pozwala na amplifikację jednego wybranego locus, stosuje się także reakcję typu multipleks, umożliwiającą jednoczesną amplifikację wielu loci”⁵³. Rozdział DNA następuje poprzez wykorzystanie jego całkowitego ładunku elektrycznego, jak też wielkości cząsteczki (wyrażającej się w parach zasad). Z uwagi na różnice w wielkości fragmentów DNA w obrębie pola elektromagnetycznego wędrują one z różną prędkością w kierunku anody. W procesie migracji może zostać wykorzystany żel poliakrylamidowy lub agarozowy. Wskazaną różnicę wykorzystuje się do celów identyfikacji kryminalistycznej⁵⁴.

Odnośnie do metod i technik stosowanych w ramach badań genetycznych, to już dwie dekady temu J. Wójcikiewicz zauważył dynamiczny postęp w tej dziedzinie, nadmieniając, iż: „Dzisiejszy ekspert (ekspert z zakresu genetyki sądowej) nie tylko operuje metodami analizy DNA, jak PCR, czy też RELP, ale również posługuje się technikami immunologicznymi, immunochrometrycznymi, mikroskopowania, spektrofotometrycznymi, spektroskopowania, enzymatycznymi, czy też elektroforetycznymi”⁵⁵. Metody profilowania DNA wykazują różnice między sobą, a czynnikami warunkującymi taki stan rzeczy są typ oraz ilość dostępnego materiału genetycznego, a także charakter pytań, przed którymi stają powołani do realizacji tego zadania biegli⁵⁶. Pierwszą historycznie techniką analizy DNA

⁵² M. Szczepaniec, *Badania genetyczne na użytek procesu karnego*, „Zeszyty Prawnicze” 2013, t. 13, nr 1, s. 173-174.

⁵³ *Ibidem*, s. 174.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 174.

⁵⁵ J. Wójcikiewicz, *Ekspertyza sądowa*, Kraków 2002, s. 339.

⁵⁶ T. Brown, L.L. Geddes, P. Gill, E. Jesper-Mir, M. Kayser, Ch. Phillips, P. Schneider, D.S. Court, J. Thomas, M. Wienroth, R. Williams, *Zrozumieć genetykę sądową*, op. cit., s. 12.

wykorzystywaną w procesie identyfikacji osobniczej była metoda RELP (ang. Restriction Fragment Length Polymorphism). Przeprowadzenie badań z wykorzystaniem tej techniki wymagało dużej ilości DNA o dobrej jakości (niezdegradowanego) jak też czasu (zazwyczaj kilku tygodni). B. Speichert-Zalewska zauważyła, iż z perspektywy czasu „były to trudne do spełnienia warunki, szczególnie w sprawach dotyczących zabójstw i wymagających konieczności przeprowadzenia identyfikacji zabezpieczonych śladów na cito w przypadku realizacji czynności w trybie art. 308 § 1 k.p.k.”⁵⁷ Najbardziej rozpowszechnioną w praktyce metodą profilowania DNA jest obecnie profilowanie STR, wykorzystujące powtarzalne regiony DNA, określane mianem krótkich tandemowych powtórzeń, które występują w obrębie całego ludzkiego DNA (ang. STR – Short Tandem Repeats)⁵⁸. Z kolei analiza chromosomu Y polega na wykorzystaniu genetycznych informacji, które znajdują się na występującym wyłącznie w populacji męskiej chromosomie Y. Szczególna użyteczność tej metody jest widoczna w sprawach dotyczących przestępstw na tle seksualnym, gdzie zabezpiecza się mieszaniny DNA (pochodzące od mężczyzny i kobiety), a omawiana metoda pozwala w przypadku takich związków dokonać oznaczenia profilu męskiego. Chromosom Y jest dziedziczony w linii męskiej, a zatem najprawdopodobniej wszyscy jej przedstawiciele będą posiadaczami takiego samego wzoru chromosomu Y⁵⁹. Kolejną metodą jest analiza DNA mitochondrialnego, która wykorzystuje DNA pochodzące z komórkowych organelli odpowiedzialnych za produkcję energii, a występujących wewnątrz wszystkich komórek ciała (mitochondria). Mitochondrialny DNA (mtDNA) jest bardziej liczny w zestawieniu z pozostałymi elementami genomu. Jest on dziedziczony przez wszystkie dzieci od matki, co oznacza, że wszyscy krewni zaliczający się do linii matczynej będą najczęściej posiadaczami tego samego profilu mtDNA. Badanie tego profilu może być szczególnie użyteczne w sprawach, w których ilość zabezpieczonego materiału biologicznego jest niewielka⁶⁰. Z kolei analiza SNP jest związana z detekcją bardzo niewielkich zmian w obrębie DNA, a nazywanych polimorfizmami pojedynczego nukleotydu (ang. Single Nucleotide Polimorphism). Może stać się ona bardzo użyteczna w sytuacji silnej degradacji DNA, gdyż markery SNP są wprawdzie mniejsze, ale liczniejsze w każdej komórce

⁵⁷ B. Speichert-Zalewska, *Portret hybrydowy. Perspektywy predykcji wyglądu nieznanego sprawcy zabójstwa*, Poznań 2021, s. 138.

⁵⁸ T. Brown, L.L. Geddes, P. Gill, E. Jesper-Mir, M. Kayser, Ch. Phillips, P. Schneider, D.S. Court, J. Thomas, M. Wienroth, R. Williams, *Zrozumieć genetykę sądową*, op. cit., s. 12.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 12.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 12.

aniżeli markery typu STR⁶¹. Nadto analiza niskomatrixowego DNA (ang. low template DNA) sprowadza się w swej istocie do zmodyfikowania standardowej metody profilowania STR i jest ukierunkowana na bardziej skuteczną analizę minimalnej, wyjściowej ilości DNA. Znajduje zastosowanie w przypadku, gdy na miejscu zdarzenia zabezpieczono niewielką ilość materiału genetycznego⁶².

IV. Wartość diagnostyczna oraz dowodowa ekspertyzy genetycznej traktowanej jako „dowód naukowy”

Rozważania na temat dowodów z badań genetycznych (DNA), jako bardzo efektywnej i miarodajnej metody identyfikacji kryminalistycznej (pod warunkiem dysponowania odpowiednim materiałem do badań w sensie procesowym i kryminalistycznym), nie mogą nie uwzględniać odniesienia się do wartości diagnostycznej i dowodowej ekspertyzy genetycznej traktowanej jako pełnoprawny „dowód naukowy”. Wszystkie metody badawcze oraz identyfikacyjne, które są wykorzystywane w kryminalistyce, dają się charakteryzować przez pryzmat wartości diagnostycznej. Z kolei każde konkretne ustalenie poczynione na gruncie procesu cechuje się pewną wartością dowodową⁶³. Oba pojęć nie można ze sobą utożsamiać.

Wyniki analiz DNA są traktowane jako „dowody naukowe” i określa się je mianem dowodów osobowo-rzeczowych (przez które należy rozumieć rezultat badania wykonanego przez biegłego/biegłych przy użyciu podlegających weryfikacji metod uznawanych oraz znajdujących zastosowanie w danej dziedzinie wiedzy, opracowanych i przedstawionych w opinii przez biegłego/biegłych)⁶⁴. „Dowodem naukowym” jest konkluzja badania wykonanego przy zachowaniu procesowej formy opinii biegłego/biegłych, czy też instytucji naukowej lub specjalistycznej, przy czym badania służące do wywiedzenia konkluzji ekspertyzy muszą spełnić stosowne wymogi, tj.: 1) wiedza, którą posłużono się w toku badań, została uzyskana przy wykorzystaniu metody naukowej, 2) jednym z zasadniczych celów metodyki kierunkującej badania było minimalizowanie ryzyka błędów, 3) wartość diagnostyczna metody stosowanej w badaniach jest znana, 4) obszar subiektywizmu pojawiający się w ramach prowadzonych badań jest wiadomy⁶⁵.

⁶¹ *Ibidem*, s. 12.

⁶² *Ibidem*, s. 12.

⁶³ A. Domin-Kuźma, *Wartość diagnostyczna i dowodowa badań DNA*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2012, nr 7, s. 77.

⁶⁴ A.K. Wojnicz, *Pojęcie i wartość testów genetycznych w świetle prawa*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2016, nr 3, s. 129.

⁶⁵ D. Kazimierska, *Znaczenie „dowodu naukowego” dla sytuacji oskarżonego i realizowanej taktyki obronczej*, *op. cit.*, s. 49–50.

Zdaniem D. Kazimierskiej „dowód naukowy” przy uwzględnieniu realiów konkretnej sprawy może być „poszlaką silnie obciążającą”, gdyż w jej przekonaniu: „nawet okoliczność, iż wyniki badań identyfikacyjnych »wiążą« oskarżonego z miejscem zdarzenia, osobą pokrzywdzoną bądź przedmiotem służącym do popełnienia przestępstwa [...] nie może stanowić podstawy przypisania oskarżonemu sprawstwa zarzucanego mu czynu”, gdyż konstrukcja „dowodu poszlakowego” powinna znajdować oparcie na analizie całości kształtu dowodów, które zostały przeprowadzone w sprawie, jak też kategorię wykluczenia „innej wersji wydarzeń niż ta świadcząca o winie oskarżonego”⁶⁶. Opinia genetyczna stanowi zatem obecnie jeden z najbardziej cenionych dowodów procesowych, a wysoka wiarygodność identyfikacji genetycznej stanowi odzwierciedlenie jej solidnych podstaw naukowych⁶⁷. Nie bez powodu wartość dowodowa i diagnostyczna opinii identyfikacyjnych z zakresu badań genetycznych DNA jest bardzo wysoka. Nie sposób bowiem stracić z pola widzenia fundamentalnego wręcz założenia, na którym opiera się genetyka sądowa, iż ludzkie DNA cechuje się niezmiennością (nawet po śmierci organizmu) oraz niepowtarzalnością, przy czym identyczny kod DNA można zaobserwować tylko u bliźniąt jednojajowych. Sekwencja DNA występująca we wszystkich tkankach tego samego organizmu jest identyczna, a zatem każdy ślad, niezależnie od jego rodzaju (źródła pochodzenia), może zostać z powodzeniem wykorzystany do badań genetycznych⁶⁸. Nie budzi wątpliwości teza, iż omawiany dowód jest współcześnie uznawany za najpewniejszy dowód służący do identyfikacji osoby⁶⁹. Na płaszczyźnie badań genetycznych daje się zauważyć stałą tendencję do powiększania ilości badanych polimorficznych markerów. Dzięki ekstrapolacji jest osiągany wynik, przy którym prawdopodobieństwo powtórnego wystąpienia danego zestawu alleli w obrębie populacji jest bardzo niskie, jako że poszczególne kombinacje alleli DNA występują coraz rzadziej. W związku z powyższym podstawą identyfikacji źródła pochodzenia próbki jest analiza statystyczna opracowana na podstawie badań populacyjnych, nie zaś subiektywne poczucie biegłego o niepowtarzalności danego śladu⁷⁰. Kolejną zaletą wymiennie rzutującą na poziom wartości diagnostycznej i dowodowej opinii z zakresu badań genetycznych jest okoliczność, iż DNA to jedyny mikroślad, który ulega powielaniu w ten sposób, że ze stosunkowo niewielkiej ilości materiału wyjściowego można uzyskać pomnożenie

⁶⁶ *Ibidem*, s. 57–58.

⁶⁷ J. Moszczyński, *Rozważania o nowym paradygmacie kryminalistyki*, op. cit., s. 346.

⁶⁸ A. Domin-Kuźma, *Wartość diagnostyczna i dowodowa badań DNA*, op. cit., s. 77.

⁶⁹ A.K. Wojnicz, *Pojęcie i wartość testów genetycznych w świetle prawa*, op. cit., s. 119.

⁷⁰ W. Achrem, P. Wolańska-Nowak, J. Sołtyszewski, *Opinia biegłego z zakresu badań genetycznych*, op. cit., s. 143.

jego objętości identycznej pod względem treści chemicznej i pozwalającej na przeprowadzenie dokładnych badań⁷¹.

Wartość diagnostyczna jest najczęściej wyrażana w formie odsetka wyników „poprawnych, błędnych oraz wskaźników nieprawidłowych uzyskanych przy wykorzystaniu danej techniki”⁷². Ustala się ją po przeprowadzeniu naukowych badań eksperymentalnych, jak też na podstawie doświadczenia praktycznego. Wartość diagnostyczna jako właściwość metody badawczej jest wyznaczana przez pryzmat dwóch czynników – rzetelności oraz trafności. Element rzetelności służy do określenia dokładności danej metody, a określając trafność, stwierdzamy, czy zastosowana metoda rzeczywiście pozwala wyznaczyć to, do czego zgodnie z założeniami jej twórców została opracowana⁷³. Określając wartość diagnostyczną danej metody badań DNA, bierze się pod uwagę wszystkie etapy analizy, począwszy od pobrania materiału genetycznego, poprzez badania laboratoryjne, aż do interpretacji ich wyników, natomiast każdy występujący w tym ciągu proceduralnym i badawczym czynnik, jak też potencjalna nieprawidłowość rzutuje wymiennie na wyznaczenie jej poziomu⁷⁴. Określenie wartości diagnostycznej jest ściśle skorelowane z procesem walidacji metod badawczych wykorzystywanych do badań (stanowiącej obiektywne potwierdzenie realizowania wymogów określonych procedurami przez daną placówkę naukową na podstawie stosowanych metod), jak też z zagadnieniem akredytacji laboratorium, która „dostarcza informacji o kompetencjach technicznych oraz systemie zarządzania jakością, a także o zdolności przedstawiania pewnych i miarodajnych wyników”⁷⁵. Istotną zatem kwestią odnoszącą się do badań genetycznych jest wymóg, aby były one prowadzone w tych jednostkach badawczych, które legitymują się akredytacją i spełniają wysokie standardy, gdyż właściwe funkcjonowanie placówek przeprowadzających badania genetyczne gwarantuje wysoki poziom i rzetelność badań⁷⁶. Przyjmuje się, że „wysoką wartość diagnostyczną mają badania prawidłowo wykonane i zinterpretowane. Każde badanie, także badanie DNA, może być wykonane niestarannie, niefachowo, a błąd może wystąpić na każdym etapie postępowania z zabezpieczonym śladem, tj. jego zabezpieczenia, przechowywania, badania, interpretacji statystycznej i wnioskowania. Prawdopodobieństwo popełnienia błędu maleje, gdy badanie wykonane jest w kompetentnej

⁷¹ A. Piócienniczak, *Teoretyczne podstawy genotypowania osobniczego na podstawie analizy DNA* [w:] *Dowód z DNA w postępowaniu procesowym. Materiały z konferencji Instytutu badań DNA*, Warszawa 2002, s. 45.

⁷² A. Domin-Kuźma, *Wartość diagnostyczna i dowodowa badań DNA*, *op. cit.*, s. 78.

⁷³ *Ibidem*, s. 77.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 77.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 78.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 78.

placówce przez wykwalifikowanych ekspertów. Zatem dla wartości dowodu nie jest bez znaczenia, kto badanie wykonał”⁷⁷.

Kluczowym elementem podczas wyznaczania wartości dowodowej badań genetycznych jest prawidłowo przeprowadzona ekspertyza bazująca na ustaleniach okoliczności faktycznych i zastosowaniu⁷⁸. Sąd, ustalając taką wartość, zwraca uwagę na szereg ważnych czynników. Analizuje wartość diagnostyczną danej metody, określaną jako iloraz wiarygodności, zwraca uwagę na stosunek zachodzący pomiędzy faktem, co do którego wiedzę uzyskano w toku procesu badawczego, a faktem głównym procesu. Nie traci z pola widzenia relacji uzyskanego dowodu w zestawieniu z innymi dowodami oraz ustaleniami poczynionymi w toku procesu. Poddaje się ponadto gruntownej analizie zakres uzyskanych odpowiedzi w opinii w stosunku do pola badań określonego w postanowieniu o powołaniu biegłego⁷⁹. Przeprowadzenie badań genetycznych pozwala na uzyskanie trzech rodzajów wyników: 1) wskazującego na zgodność profilu DNA śladu oraz materiału porównawczego, 2) wykluczenia, 3) wyniku, który nie jest ani potwierdzeniem, ani wykluczeniem, lecz można go określić jako nierozstrzygujący⁸⁰. Poczyniona w następstwie badań genetycznych identyfikacja może mieć charakter grupowy lub indywidualny. Genetycy sądowi podczas wykonywania badań w celu oznaczenia profilu DNA na ogół przeprowadzają analizę 16 lub więcej markerów genetycznych uprzednio wyselekcjonowanych z genomu ludzkiego, jak też marker płci. Odtworzenie zaś pełnego profilu DNA na podstawie informacji odnoszących się do wszystkich 16 markerów prowadzi do konkluzji, że odnalezienie drugiej niespokrewnionej osoby o tożsamym profilu jest bardzo niskie⁸¹. Podczas szacowania wartości dowodowej opinii otrzymanej w ramach omawianych badań wykorzystuje się dwa parametry: prawdopodobieństwa przypadkowej zgodności (ang. *match probability* – MP), jak też ilorazu wiarygodności (ang. *likelihood ratio* – LR). Pierwszy ze wskaźników pozwala na wyznaczenie szansy, iż niespokrewniona, losowo wybrana osoba jest posiadaczem tego samego profilu DNA, jak ten pozyskany podczas badań materiału dowodowego, co odpowiada częstości występowania danego profilu w obrębie populacji. Iloraz wiarygodności opisuje, ile razy dowód z postaci ustalonej zgodności profilu DNA zwiększa prawdopodobieństwo, że to podejrzany jest dawcą

⁷⁷ J. Widacki, T. Grzybowski, *Dowód z badań genetyczno-sądowych (badania DNA)*, op. cit., s. 2.

⁷⁸ A. Domin-Kuźma, *Wartość diagnostyczna i dowodowa badań DNA*, op. cit., s. 80.

⁷⁹ K. Sosin, J. Widacki, *Wartość diagnostyczna i wartość dowodowa. Propozycje ustaleń terminologicznych*, „Z zagadnień kryminalistyki” 1992, z. 16–17, s. 114–121.

⁸⁰ W. Branicki, T. Kupiec, P. Wolańska-Nowak, *Badania DNA dla celów sądowych*, Kraków 2008, s. 156–157.

⁸¹ T. Brown, L.L. Geddes, P. Gill, E. Jesper-Mir, M. Kayser, Ch. Phillips, P. Schneider, D.S. Court, J. Thomas, M. Wienroth, R. Williams, *Zrozumieć genetykę sądową*, op. cit., s. 27.

materiału dowodowego, przy założeniu, iż jest winny, niż gdyby przyjąć jego niewinność⁸².

Sposób analizy rezultatów badań genetycznych sprowadza się do konieczności przestrzegania trzech zasad: 1) podczas interpretacji dowodu należy rozważyć hipotezę alternatywną (oskarżenie – obrona), 2) odpowiedzieć na pytanie odnoszące się do prawdopodobieństwa uzyskania danego dowodu (przy założeniu prawdziwości danej hipotezy), 3) prawidłowe oszacowanie hipotez następuje na gruncie całokształtu okoliczności faktycznych sprawy. Biegły z zakresu badań genetycznych formułuje wnioski końcowe opinii, wskazując na większe prawdopodobieństwo jednego z założeń, a organ procesowy dokonuje oceny tego wyniku, biorąc pod uwagę całokształt materiału dowodowego⁸³.

W ramach ankiety przeprowadzonej w 1999 r. zapytano polskich sędziów karnistów, którzy z dostępnych dowodów w procesie stały się dla nich „najpewniejszy” jako jedyny obciążający, ale wystarczający do uznania winy oskarżonego. Spośród badanych ponad 96% wskazało na dowód z analizy DNA⁸⁴. Jednak dowód z badań DNA ma zazwyczaj charakter poszlakowy i „związek ustalonego tą metodą faktu z faktem głównym wymaga jeszcze dodatkowej argumentacji, a czasem innych jeszcze dowodów”⁸⁵. Zdaniem M. Szczepaniec badanie profilu DNA wykonane przez biegłego w ramach opinii hemogenetycznej stanowi pełnowartościowy dowód formalny, natomiast zawarta w takiej opinii konkluzja biegłego podlega swobodnej ocenie sądu⁸⁶. D. Kazimierska, badając sprawy sądowe z lat 2007–2016, rozpoznane przed Sądem Okręgowym w Warszawie oraz Sądem Okręgowym Warszawa-Praga w Warszawie, dotyczące zabójstwa lub usiłowania zabójstwa (104 sprawy z udziałem 115 oskarżonych), ustaliła, że analizę genetyczną wykonano w 92 przypadkach, co stanowiło 80% spraw⁸⁷. J. Moszczyński zajmował się kwestią subiektywizmu w badaniach kryminalistycznych, a więc przekształcaniem twierdzeń o charakterze hipotetycznym w kategoryczne w oparciu o przekonanie osoby podejmującej się tego zadania. Na tej podstawie dokonał klasyfikacji metod identyfikacyjnych według poziomu subiektywizmu w skali od 1 do 10 i na bazie

⁸² W. Achrem, P. Widawska-Nowak, J. Sołtyszewski, *Opinia biegłego z zakresu badań genetycznych*, op. cit., s. 146–147.

⁸³ *Ibidem*, s. 147–148.

⁸⁴ V. Demetraki-Paleolog, *Wpływ czynników i błędów na analizę DNA*, „Administracja: teoria i praktyka” 2013, nr 2, s. 72.

⁸⁵ J. Widacki, T. Grzybowski, *Dowód z badań genetyczno-sądowych (badania DNA) w procesie karnym – problemy kontroli jakości badań*, op. cit., s. 2.

⁸⁶ M. Szczepaniec, *Badania genetyczne na użytek procesu karnego*, op. cit., s. 178.

⁸⁷ D. Kazimierska, *Znaczenie „dowodu naukowego” dla sytuacji oskarżonego i realizowanej taktyki obrończej*, op. cit., s. 52.

przeprowadzonych badań przyznał 10 punktów ekspertyzom: pismoznawczej, fonoskopijnej i osmologicznej i zaledwie 1 punkt ekspertyzie genetycznej⁸⁸. Potwierdza to tezę, że ekspertyza materiału DNA jest „prawie wolna” od błędów spowodowanych błędami w opiniowaniu lub tymi występującymi w procesie dowodzenia i subsumpcji normy prawnej.

V. Badania DNA na gruncie orzecznictwa sądowego w sprawach karnych

Zaprezentowane powyżej rozważania na temat wartości diagnostycznej oraz dowodowej badań genetycznych należy dopełnić przedstawieniem poglądów na temat badań DNA na gruncie orzecznictwa sądowego w sprawach karnych. Pozwoli to na pogłębione odniesienie się do istoty omawianych zagadnień także pod kątem prawnym. Truizmem przy tym jest stwierdzenie, że nie ma dowodów „pewnych” oraz metod „bezbłędnych” i nawet analiza DNA nie stanowi metody bezbłędnej i bezwarunkowo efektywnej⁸⁹.

Ekspertyza z zakresu genetyki sądowej, pomimo stosunkowo niedługiego „stażu” w procesie, stała się obiektem szeregu wypowiedzi judykatury. Realizowana była początkowo tylko w najpoważniejszych sprawach karnych, o dużym zainteresowaniu społecznym i medialnym, ale obecnie jest powszechnie stosowaną metodą identyfikacji kryminalistycznej⁹⁰. Orzecznictwo sądowe nie traktuje opinii z zakresu badań genetycznych jako „superdowodu”, akcentując potrzebę zwracania uwagi na cały kontekst dowodowy towarzyszący temu rodzajowi ekspertyzy oraz konieczność dochowania wszystkich standardów badawczych towarzyszących jej opracowaniu. Wynika to z zasady, że „nie sam wynik badania, ale prawidłowość jego otrzymania i krytyczna interpretacja stanowią o jego wartości sądowej”⁹¹. Potwierdził to Sąd Najwyższy w wyroku z 12 października 2006 r., w którym zaznaczył, że ekspertyza z zakresu genetyki sądowej podlega ocenie przez organ procesowy tak jak każdy inny dowód w sprawie, gdyż sąd jest powołany do skontrolowania logicznego biegu przesłanek opinii i do sprawdzenia jej wyników na podstawie zgromadzonego materiału dowodowego sprawy. Działanie wbrew tej zasadzie stanowi naruszenie reguły swobodnej oceny dowodów, czyniąc rozumowanie sądu subiektywnym i zbyt

⁸⁸ D. Kazimierska, *Wartość naukowa metod wykorzystywanych w identyfikacji*, op. cit., s. 127.

⁸⁹ J. Wójcikiewicz, glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 3.3.2011, sygn. II Aka 266/10, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 4, s. 158.

⁹⁰ P. Kowalczyk, *Badania DNA w orzecznictwie sądowym w sprawach karnych*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 3, s. 12.

⁹¹ J. Wójcikiewicz, *Ekspertyza sądowa*, op. cit., s. 353.

dowolnym⁹². Z kolei w postanowieniu z 5 stycznia 2004 r. Sąd Najwyższy przyjął, iż badanie DNA stanowi tylko jeden z dowodów, które podlegają ocenie na tle całokształtu zabranego w sprawie materiału. Wywiedzenie zaś wniosku: „skoro w badanej mieszaninie DNA nie było materiału genetycznego pochodzącego od oskarżonego, to jego sprawstwo jest wykluczone” – stanowi tylko pozornie logiczny argument i jest *de facto* nieuprawnione bez wykorzystania innych środków i źródeł dowodzenia. Niemniej Sąd podkreślił, iż wartość dowodu z DNA oceniana jest jako „bardzo mocna”⁹³. Na kanwie postanowienia z 15 stycznia 2013 r. Sąd Najwyższy po raz kolejny wyartykułował komplementarny charakter opinii biegłego z zakresu genetyki, przyjmując, iż: „[...] sama opinia biegłych nie mogłaby stanowić podstawy do stwierdzenia, że doszło do stosunku pomiędzy skazanym a pokrzywdzoną. Jednakże uwzględniając zeznania pokrzywdzonej, dojście do takiej konstatacji było uprawnione, albowiem dowody te wzajemnie się uzupełniają”. Innym razem Sąd Najwyższy zawyrokował: „Podkreślić należy, że wyrok wydany został na podstawie wszechstronnej analizy materiału dowodowego zebranego w sprawie, a badania DNA były jedynie jego elementem, który nie determinował w żadnej mierze wyniku sprawy”⁹⁴.

Analogicznie wypowiedział się Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z 2 czerwca 2016 r., zajmując stanowisko, że: „Podkreślenia i to podkreślenia stanowczego wymaga, że żaden z tych dowodów jako dowód samodzielny nie stanowił podstawy dokonywania prawdziwych i stanowczych ustaleń faktycznych w zakresie popełnienia przez J.B. wspomnianych wyżej przestępstw. Każda z poszlak analizowana oddzielnie (rejestr połączeń, ujawnienie pojedynczych alleli DNA) jest oczywiście niewystarczającą dla budowania ustaleń zgodnych z tezą oskarżenia”. Wkomponowuje się w to postanowienie Sądu Najwyższego z 14 stycznia 2020 r., w którym nadmieniono, iż: „Wskazywane w kasacji opinie z zakresu badań genetycznych śladów biologicznych pozostawionych na odzieży pokrzywdzonej [...] nie stanowiły wyłącznej podstawy orzeczenia. Jak każdy dowód – podlegały one ocenie także w kontekście pozostałych, zgromadzonych w przedmiotowym postępowaniu dowodów”.

W wyroku z 11 stycznia 2007 r. Sąd Apelacyjny w Białymstoku, wypowiadając się na temat „pewności” dowodu z DNA, nadmienił, iż: „Część DNA jest identyczna dla wszystkich ludzi, co jest zrozumiałe z racji przynależności do jednego gatunku. Istnieją jednak jego fragmenty wyjątkowe dla każdej osoby. Charakterystyka takich fragmentów jest zaś o wiele bardziej niepowtarzalna niż używane powszechnie do identyfikacji – odciski

⁹² Wyrok Sądu Najwyższego z 12 października 2006 r., IV KK 236/06, LEX nr 295215.

⁹³ Postanowienie Sądu Najwyższego z 5 stycznia 2004 r., II KK 141/03, LEX nr 83741.

⁹⁴ Postanowienie Sądu Najwyższego z 17 czerwca 2015 r., V KK 100/15, LEX nr 1765632.

palców. [...] Gdy w oparciu o zasady genetyki populacji i statystyki można stwierdzić, że dany profil DNA może się powtórzyć w populacji nie częściej niż jeden raz na miliard osób [...], to ustalona zgodność z prawdopodobieństwem graniczącym z pewnością, a więc największym możliwym, prowadzi do wniosku, że wynik takiej opinii spełnia standardy dowodu pewnego⁹⁵. Znaczącą wartość dowodu dotyczącego śladu DNA zaakcentował Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie w orzeczeniu z 22 kwietnia 2016 r., przyrównując ją tym razem do dowodu z ekspertyzy daktyloskopijnej⁹⁶. W wyroku z 24 lutego 2004 r. Sąd Apelacyjny w Warszawie zauważył „wyższą moc” dowodową badań genetycznych jądrowych nad tymi z wykorzystaniem DNA mitochondrialnego. Ostatnie z wymienionych są mniej precyzyjne, a tym samym nie tak kategoryczne⁹⁷. W podobnym tonie – wobec braku wniosków stanowczych w opinii odnośnie do badań śladów zawierających DNA mitochondrialne – wypowiedział się Sąd Apelacyjny w Katowicach w wyroku z 1 sierpnia 2013 r.⁹⁸

Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu orzeczenia z 11 października 2016 r. przyznał, że z uwagi na unikatowość i niepowtarzalność kodu genetycznego człowieka, jak też wysoką siłę dyskryminacji badania DNA: „mają one silną i uznaną moc dowodową”, co uczyniło z nich skuteczne narzędzie do identyfikacji sprawców przestępstw oraz ich powiązań z miejscem popełnienia czynu zabronionego. Trybunał nie stracił z pola widzenia okoliczności, iż „rezultat analizy DNA zależy jednak od wielu czynników, w tym jakości badanego materiału i zastosowanej metody badawczej i daje jedynie statystyczne prawdopodobieństwo, aczkolwiek bardzo wysokie, że ślad pozostawiony na miejscu przestępstwa pochodzi od określonej osoby”. Zaakcentował również, że „dlatego dowód z analizy DNA nie może być traktowany jako »superdowód« w postępowaniu karnym i podlega swobodnej ocenie sądu na ogólnych zasadach”⁹⁹.

W wyroku z 17 kwietnia 2013 r. Sąd Apelacyjny w Krakowie ustosunkował się do podniesionego w środku odwoławczym zarzutu obrońcy oskarżonego, dążącego do zdyskwalifikowania opinii genetycznej na tej podstawie, że ilość materiału genetycznego na bucie skazanego była „mikroskopijnej ilości”. Sąd uznał takie twierdzenie za błędne, gdyż „w opinii nie wskazano jedynie grupowej zgodności krwi dowodowej z krwią pokrzywdzonego,

⁹⁵ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 11 stycznia 2007 r., II Aka 256/06, LEX nr 229297.

⁹⁶ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z 22 kwietnia 2016 r., II SA/Wa 1280/15, LEX nr 2137369.

⁹⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 24 lutego 2004 r., II Aka 10/04, LEX nr 1642154.

⁹⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 1 sierpnia 2013 r., II Aka 226/13, LEX nr 1372275.

⁹⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 11 października 2016 r., SK 28/15, LEX nr 2138149.

ale wyraźnie stwierdzono, że z prawdopodobieństwem graniczącym z pewnością zabezpieczona krew pochodzi od pokrzywdzonego¹⁰⁰. Z tym stanowiskiem koresponduje postanowienie z 22 września 2016 r. Sądu Najwyższego, w którym stwierdza się, że ilość zabezpieczonego materiału biologicznego nie jest miarodajna do rekonstrukcji inkryminowanego zdarzenia, zauważając, że: „Nie ulega przecież wątpliwości, że znajdujące się na zabezpieczonym nożu ślady materiału genetycznego nie stanowią wyznacznika sposobu zachowania pokrzywdzonego i skazanego”¹⁰¹. Ten sam Sąd w wyroku z 17 marca 2020 r. skonstatował, że nie istnieją techniki pozwalające na ustalenie etiologii naniesienia danego śladu genetycznego na podłoże, wskazując, że: „Sąd odwoławczy miał także na uwadze, że nie istnieją metody pozwalające na wykazanie, w jaki sposób – bezpośredni czy pośredni – materiał DNA znalazł się na ciele pokrzywdzonej”¹⁰².

W postanowieniu z 18 grudnia 2013 r. Sąd Najwyższy analizował opinię z zakresu badań genetycznych, z której wynikało, że na użytych do popełnienia przestępstwa nożyczkach wykryto niepełny profil genetyczny stanowiący mieszaninę pochodzącą od co najmniej 3 osób, ale wśród nich nie było osoby skazanej. Wypowiadając się co do mechanizmu, w jakim ślad biologiczny mógł zostać naniesiony, Sąd uznał, że zaprezentowane wnioski opinii nie wykluczają kontaktu fizycznego tego skazanego z przedmiotem (nośnikiem śladu), gdyż uzyskana próbka nie musiała zawierać jego śladów biologicznych, ponieważ samo dotknięcie lub trzymanie przedmiotu nie musi łączyć się pozostawieniem przez osobę trzymającą tę rzecz śladów biologicznych, z których da się wyizolować DNA¹⁰³. Analogiczne stanowisko zostało zawarte w wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 28 sierpnia 2012 r., w którym zasadnie uznano, że „brak pozytywnego wyniku dowodu z badań DNA nie stanowi dowodu negatywnego, tj. wykluczającego okoliczność, na którą był przeprowadzony”¹⁰⁴. Odnośnie do kwestii negatywnego wyniku badań genetycznych wypowiedział się także Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z 29 maja 2017 r., przyjmując, iż: „Brak śladów biologicznych nie jest dowodem nieobecności na miejscu zdarzenia związanej z nimi osoby. Wskazuje to jedynie, iż sprawca ich tam nie pozostawił, bo albo go tam istotnie nie było, albo jego ślady nie zostały zabezpieczone lub zabezpieczono je nieprawidłowo lub zabezpieczony materiał nie pozwalał na jakąkolwiek identyfikację”¹⁰⁵.

¹⁰⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 17 kwietnia 2013 r., II Aka 46/13, LEX nr 1321948.

¹⁰¹ Postanowienie Sądu Najwyższego z 22 września 2016 r., III KK 146/16, LEX nr 2124044.

¹⁰² Postanowienie Sądu Najwyższego z 17 marca 2020 r., V KK 359/19, LEX nr 3213290.

¹⁰³ Postanowienie Sądu Najwyższego z 18 grudnia 2013 r., II KK 352/13, LEX 1413528.

¹⁰⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 28 sierpnia 2012 r., II Aka 153/12, LEX nr 1217654.

¹⁰⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 29 maja 2017 r., II Aka 114/17. Podobne stanowisko zostało zawarte w wyrokach Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 22 kwietnia 2021 r., II Aka 29/21 i Sądu Najwyższego z 6 grudnia 2016 r., III KK 290/16, LEX.

Sąd Okręgowy w Gliwicach w orzeczeniu z 18 lipca 2016 r. nie stracił z pola widzenia okoliczności, iż badanie daktyloskopijne poprzedzające badanie genetyczne może wywierać niszczący wpływ na ślady biologiczne, co w efekcie może skutkować wnioskiem o braku śladów kontaktowych, pomimo tego, że na taki kontakt bezsprzecznie wskazują inne dowody¹⁰⁶.

W postanowieniu z 8 grudnia 2011 r. Sąd Najwyższy odniósł się do kwestii śladów biologicznych ujawnianych w miejscach publicznych, przyjmując, że dla oceny stanu osądu sprawy zupełnie obojętne pozostaje to, czy zabezpieczony niedopałek papierosa (także puszka po piwie) zawierał ślad genetyczny (inny) pochodzący od ustalonej osoby, czy też od kogokolwiek innego. Ślady te co najwyżej świadczą tylko o bytności – w niewiadomym czasie – tej czy innej osoby w pobliżu miejsca znalezienia zwłok, przy czym istotne *in concreto* jest to, że miejscem tym była ulica, a więc miejsce ogólnie dostępne, publiczne, a wymienione rzeczy zostały zabezpieczone wśród innych zalegających tam drobnych przedmiotów (także innych puszek po piwie)¹⁰⁷.

Kontaminacji śladów genetycznych i kategoriowości badań dotyczyło orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 23 marca 2015 r. Przypomniano w nim, że biegły, także w odpowiedzi na pytania obrońcy, wyjaśnił, na czym polega zjawisko kontaminacji śladu genetycznego. W przypadku kontaminacji, czyli zanieczyszczenia, mamy do czynienia z wykazaniem na próbce materiału genetycznego pochodzącego nie od jednej, ale od kilku osób. Tymczasem wracając do realiów sprawy, a porzucając dywagacje zupełnie hipotetyczne, jak wynika z treści opinii w badanych próbkach (ślady zabezpieczone na kłamce i zawiasach) uzyskano czysty profil genetyczny zbieżny z profilem genetycznym wyizolowanym od oskarżonego. Sąd podkreślił, że badanie, co wynika z treści opinii, przeprowadzono określoną metodą w 16 układach genetycznych, zaś wyniki są jednoznaczne, pomimo stwierdzenia o „prawdopodobieństwie granicznym z pewnością”, co wynika z faktu, iż kategoriowości nie można osiągnąć w drodze obliczeń statystycznych¹⁰⁸. W postanowieniu z 20 grudnia 2018 r. Sąd Najwyższy, nawiązując do kwestii pobierania materiału genetycznego do badań przy przestępstwie zgwałcenia, zwrócił uwagę, iż nie powinno się ono ograniczać do pobrania ich z naturalnych otworów ciała, ale także uwzględnić powierzchnie ciała „forsownie przez sprawcę dotykane” w toku przełamывania oporu ofiary¹⁰⁹.

¹⁰⁶ Wyrok Sądu Okręgowego w Gliwicach z 18 lipca 2016 r., IV K 179/15, LEX nr 2182504.

¹⁰⁷ Postanowienie Sądu Najwyższego z 8 grudnia 2011 r., III KO 87/11, LEX nr 1144080.

¹⁰⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 23 marca 2015 r., II Aka 27/15, LEX nr 1667655.

¹⁰⁹ Postanowienie Sądu Najwyższego z 20 grudnia 2018 r., IV KK 686/18, LEX nr 2602089.

VI. Wykorzystanie fenotypowania kryminalistycznego w procesie budowania modelu portretu hybrydowego nieznanego sprawcy przestępstwa

Rozważania dotyczące dowodu z badań genetycznych (DNA), jako najlepszej metody identyfikacji kryminalistycznej, należy dopełnić opisem kwestii związanych z perspektywiczną dla pracy organów ścigania gałęzią genetyki sądowej o nazwie fenotypowanie kryminalistyczne (FDP). Gen stanowiący fragment DNA składa się bowiem z sekwencji nukleotydów: kodującej (ok. 3%), która obejmuje instrukcję o fenotypie, jak również niekodującej, tj. nieposiadającej efektu fenotypowego (ok. 97%). W części kodującej ludzkiego genomu znajdują się informacje, które mają charakter indywidualny dla każdego „nosiela” DNA. Wykorzystanie analizy regionu kodującego DNA wyizolowanego z próbki śladu biologicznego zabezpieczonej na miejscu zdarzenia sprawia, że przed organami ścigania otwierają się możliwości związane z pozyskaniem dostępu do szeregu istotnych informacji co do cech charakterystycznych dla sprawcy, takich jak m.in. skłonność do określonych chorób, podatność do ulegania nałogom, dają wskazówki co do preferencji seksualnych¹¹⁰. Fenotyp można określić jako zbiór wszystkich dostrzegalnych cech danego organizmu stanowiących efekt współdziałania czynników dziedzicznych, jak też warunków środowiska, zaś w kontekście tej definicji „kryminalistyczne fenotypowanie DNA polega na przewidywaniu wyglądu i cech fizycznie obserwowalnych (ang. *externally visible traits*) człowieka na podstawie pozostawionego przez niego na miejscu zdarzenia śladu biologicznego”¹¹¹.

Fenotypowanie może stać się pożytecznym narzędziem wykorzystywanym do skutecznego oraz precyzyjnego typowania przestępców, ułatwiając dotarcie do konkretnego sprawcy. Może też dodatkowo posłużyć do wprowadzenia racjonalnej profilaktyki ukierunkowanej na zapobieganie eskalacji popełnianych przestępstw¹¹². Według kryminologa M. Kaysera, zeznania złożone przez naocznych świadków bardzo często są nieprecyzyjne (w zakresie opisu wyglądu sprawcy), a nawet wprowadzające w błąd, ale w przypadku fenotypowania samo DNA staje się biologicznym „świadkiem

¹¹⁰ R. Włodarczyk, *Rozwój i współczesne możliwości wykorzystania śladów biologicznych*, op. cit., s. 228.

¹¹¹ T. Tomaszewski, B. Foremniak-Szadura, K. Figaszewska, *Kryminalistyczne fenotypowanie DNA – wybrane problemy prawne*, „Problemy kryminalistyki” 2019, nr 303, s. 6.

¹¹² R. Włodarczyk, *Rozwój i współczesne możliwości wykorzystania śladów biologicznych*, op. cit., s. 228.

zbrodni¹¹³. Metoda wykorzystywana przy kryminalistycznym fenotypowaniu jest oparta na predykcji widocznych, zewnętrznych cech z wykorzystaniem sekwencjonowania następczej generacji, jak też markerów DNA SNP. Według naukowych szacunków SNP są odpowiedzialne za około 90% całej zmienności, która występuje w obrębie ludzkiego genomu, pojawiając się zarówno w jego niekodujących, jak i kodujących sekwencjach przy częstotliwości ponad 1 SNP na 300 nukleotydów¹¹⁴. Dane pozyskane dzięki fenotypowaniu DNA mogą posłużyć w pewnym stopniu do stworzenia „genetycznego” portretu pamięciowego osoby (np. domniemanego sprawcy), która w miejscu zdarzenia pozostawiła swój ślad biologiczny, bądź do sporządzenia portretu przyżyciowego niezidentyfikowanych zwłok lub osób z obrażeniami twarzoczaszki¹¹⁵. Prowadzenie tego typu badań pozwala ustalić zewnętrzne cechy fizyczne takie jak: płeć, wiek, kolor oczu i skóry, kolor włosów, wzrost, budowę ciała, wysokość i szerokość twarzy, kształt włosów, występowanie piegów, skłonność do łysienia, czy też pochodzenie biogeograficzne¹¹⁶. Wykorzystanie kryminalistycznego fenotypowania DNA w bieżącej pracy organów ścigania może być źródłem wielu korzyści, z uwzględnieniem w szczególności tych przypadków, gdy nie doszło w danej sprawie do zabezpieczenia materiału porównawczego, jak i wówczas, gdy uprzednio stosowane w praktyce inne metody identyfikacji kryminalistycznej okazały się nieskuteczne. Wyniki omawianych analiz wspomagają organy ścigania w prowadzeniu postępowań przygotowawczych w sposób efektywny¹¹⁷. Na chwilę obecną fenotypowanie kryminalistyczne zasadniczo wykorzystywane jest jako narzędzie śledcze służące do ograniczenia liczby podejrzanych, w sytuacji gdy grupa badawcza jest zbyt liczna, oraz do wyznaczania „priorytetów kolejności standardowej analizy próbek” (umożliwiających selekcję zabezpieczonych śladów biologicznych do dalszych badań)¹¹⁸. Model portretu hybrydowego będzie mógł być zastosowany nie tylko procesowo, ale także pozaprocessowo jako narzędzie w czynnościach operacyjno-rozpoznawczych, przy czym czynnikiem decydującym o sposobie jego wykorzystania jest kryterium różnicowania metod identyfikacyjnych¹¹⁹.

W Polsce już w 2016 roku rozpoczęto działania ukierunkowane na realizację projektu badawczego o nazwie „Genetyczny portret sprawcy oraz

¹¹³ B. Speichert-Zalewska, M. Zubańska, K. Bielawska, *Cenne dla postępowania karnego informacje z kodowanych regionów genomu*, „Przegląd policyjny” 2017, nr 2, s. 163.

¹¹⁴ *Ibidem*, s. 163.

¹¹⁵ *Ibidem*, s. 164.

¹¹⁶ K. Juszka, K.D. Dziedzic, *Kontrowersyjne nowe technologie w kryminalistyce*, *op. cit.*, s. 104.

¹¹⁷ *Ibidem*, s. 105.

¹¹⁸ T. Brown, L.L. Geddes, P. Gill, E. Jesper-Mir, M. Kayser, Ch. Phillips, P. Schneider, D.S. Court, J. Thomas, M. Wienroth, R. Williams, *Zrozumieć genetykę sądową*, *op. cit.*, s. 33.

¹¹⁹ *Ibidem*, s. 202.

ofiary przestępstwa – opracowanie systemu do określania wyglądu człowieka i pochodzenia biogeograficznego poprzez analizę DNA z wykorzystaniem sekwencjonowania następnej generacji (NGS)” – akronim NEXT. Wspomniane przedsięwzięcie naukowe jest ukierunkowane na opracowanie systemu służącego do predykcji wyselekcjonowanych cech fizycznych wyglądu człowieka oraz jego pochodzenia biogeograficznego. Wypracowane narzędzie umożliwi przeprowadzenie technicznej analizy predyktorów genetycznych w postaci kilkuset wariantów DNA przy zastosowaniu metody NGS, jak też matematyczną interpretację uzyskanego wyniku badania z wykorzystaniem dedykowanego oprogramowania komputerowego operującego matematycznymi formułami predykcyjnymi¹²⁰. Informacje pozyskane dzięki fenotypowaniu w istotny sposób zintensyfikują czynności wykrywacze (m.in. zawężanie kręgu osób mogących mieć związek z przestępstwem). Obecnie analiza DNA nie zawsze dostarcza wyczerpujących lub użytecznych informacji, m.in. w sprawach, w których brakuje hipotez śledczych odnośnie do tożsamości osób mogących mieć związek ze zdarzeniem¹²¹.

B. Speichert-Zalewska zaproponowała model portretu hybrydowego, który wykorzystuje predykcję wyglądu nieznanego sprawcy zabójstwa. Wzmiankowane narzędzie podporządkowane procesowi wykrywczemu sprowadza się do opracowania swoistej metaopinii cechującej się charakterem interdyscyplinarnym. Jak wskazuje autorka tego modelu, regułą generowania portretu hybrydowego stanowiłaby „holistyczna synteza danych wyjściowych przez biegłego wiodącego m.in. wyników z opinii biegłych, oględzin, sekcji zwłok, zebranego w sprawie materiału odnoszącego się do *modus operandi*, domniemanych cech probabilistycznych sprawcy ustalonych na podstawie kazuistyki oraz realiów sprawy wraz z innymi informacjami dotyczącymi określonych, charakterystycznych cech NN osoby. Wydanie opinii z zakresu predykcji cech NN sprawcy wymagałoby współdziałania z profilerem kryminalnym i biegłym z zakresu badań antropologicznych”¹²². Dzięki temu innowacyjnemu narzędziu dojdzie do przyśpieszenia oraz ułatwienia pracy organów ścigania w zakresie typowania wyglądu nieznanego sprawcy przestępstwa. Zastosowanie algorytmu identyfikacyjnego pozwoli uzyskać „doskonały portret stanowiący syntezę wyników”, dzięki któremu uda się zwizualizować przestępcę w sposób dynamiczny, a nie tylko statyczny, jak w przypadku portretu prozopologicznego¹²³.

¹²⁰ M. Zubańska, P. Knut, *Procedura zbierania danych fenotypowych jako istotny etap badań predykcyjnych*, „Problemy kryminalistyki” 2017, nr 295, s. 27.

¹²¹ *Ibidem*, s. 31.

¹²² B. Speichert-Zalewska, *Portret hybrydowy*, *op. cit.*, s. 290.

¹²³ *Ibidem*, s. 201.

Najważniejszą przesłanką znajdującą zastosowanie podczas tworzenia modelu portretu hybrydowego zgodnie z algorytmem identyfikacyjnym jest założenie, że wykorzystane przy jego generowaniu ślady biologiczne pochodzą od tego samego sprawcy, nie zaś od tzw. chimery genetycznej (sytuacja taka pojawia się m.in. przy przeszczepie szpiku kostnego, transfuzji krwi)¹²⁴. Fenotypowanie kryminalistyczne korzysta z wyników badań genetycznych śladów biologicznych ujawnionych i zabezpieczonych na miejscu zdarzenia. Zdaniem B. Speichert-Zalewskiej opracowaniem „modeli hybrydowych” winien zająć się biegły nowej specjalności, tj. z zakresu predykcji cech NN sprawcy przestępstwa, dysponujący mulidyscyplinarną wiedzą oraz doświadczeniem, koordynujący zespół biegłych różnych specjalności w toku procesu modelowania. Opracowanie metaopinii o charakterze interdyscyplinarnym z zakresu predykcji cech NN sprawcy musi bazować na wszystkich pozyskanych w sprawie ekspertyzach, w tym przede wszystkim z zakresu badań genetycznych, protokołach oględzin, przesłuchaniach świadków, analizach kryminalnych, sprawozdaniach, jak też innych dowodach mogących odegrać pomocną rolę w procesie wizualizacji sprawcy¹²⁵. Według wspomnianej autorki im bardziej model portretu hybrydowego będzie generowany w oparciu o badania cechujące się holistycznym oraz multidyscyplinarnym podejściem, tym większy będzie poziom prawdopodobieństwa jego skutecznego oraz szybkiego ujęcia. Oparcie natomiast procesu konstruowania modelu hybrydowego sprawcy tylko na jednej metodzie badawczej, względnie bazowanie na wycinkowych informacjach, nie będzie z reguły skutkowało zwiększeniem możliwości skutecznego zatrzymania sprawcy. Dodatkowo wzmiankowana autorka słusznie zauważa, że „Efektywność modelu hybrydowego w zakresie wykrywalności przestępstw może wzrosnąć, gdy w śledztwie jednocześnie zostaną umiejętnie zastosowane i wykorzystane osiągnięcia nauk humanistycznych (np. psychologii), technologiczno-przyrodniczych oraz informatycznych oraz zachowaniem logicznego oglądu sytuacji w odniesieniu do każdego konkretnego przypadku”¹²⁶.

Policji w toku realizacji zadań ustawowych wskazanych w art. 20 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji¹²⁷ przysługuje uprawnienie do przetwarzania informacji, w tym także danych osobowych, w związku z zapobieganiem oraz zwalczaniem przestępczości. Jednak dane odnoszące się do wyników analizy DNA nie dotyczą informacji o kodującej części DNA, a zatem obecnie w Polsce nie funkcjonuje jednoznaczna podstawa

¹²⁴ *Ibidem*, s. 236.

¹²⁵ *Ibidem*, s. 236–237.

¹²⁶ *Ibidem*, s. 14–15.

¹²⁷ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. 2017 r. poz. 2067, ze zm.

prawna, która mogłaby stanowić przesłankę do przeprowadzenia genetycznego fenotypowania na płaszczyźnie praktyki śledczej¹²⁸. Na gruncie literatury przedmiotu pojawiły się postulaty dokonania bilansu korzyści i strat wynikających z „legalizacji” fenotypowania, jak też wprowadzenia przejrzystych w tym zakresie unormowań, jako że: „niezależnie od wybranego kierunku i przyjętych rozwiązań prawo polskie powinno jednoznacznie wypowiedzieć się co do możliwości wykorzystania FDP w działaniach policji i w ramach postępowania karnego. Należy zaznaczyć wyraźne granice z uwzględnieniem z jednej strony postulatów etycznych, celowościowych i aksjologicznych, a z drugiej – również korzyści, jakie FDP może przynieść przy wykrywaniu sprawców i dla poprawy bezpieczeństwa obywateli”¹²⁹. Mając na uwadze, że fenotypowanie kryminalistyczne jest filarem badań predykcyjnych ukierunkowanych na budowanie modelu hybrydowego nieznanego sprawcy przestępstwa, postulat ten wydaje się ze wszelkich miar słuszny.

VII. Zakończenie

W ciągu ostatnich kilku dziesięcioleci genetyka sądowa przyniosła ogromne postępy na płaszczyźnie identyfikacji kryminalistycznej. Deklasując dominującą na tym polu jeszcze od XIX wieku daktyloskopię, stała się najpewniejszym, chociaż nie stuprocentowym narzędziem do potwierdzania lub wykluczania pochodzenia śladów biologicznych. Orzecznictwo polskich sądów karnych docenia bardzo wysoką wartość diagnostyczną i dowodową ekspertyzy genetycznej, niemniej jednak słusznie nie przyznaje jej pozycji „superdowodu”, uznając, że jej wyniki winny być konfrontowane z innymi dowodami w procesie wzajemnej kontroli. Opinie genetyczne stanowią dowód pozwalający na powrót do spraw pozostających w referatach policyjnych „Archiwów X”. W wielu przypadkach doprowadziło to do ujęcia sprawców po upływie znacznego czasu od zaistnienia zbrodni, a same ślady biologiczne w tych przypadkach zostały zabezpieczone w latach, gdy badania genetyczne nie były jeszcze prowadzone. Badania DNA ukierunkowane na fenotypowanie (FDP) mogą stać się bardzo ważnym elementem badań predykcyjnych zmierzających do budowy hybrydowego portretu nieznanego sprawcy przestępstwa, co będzie wymagało stosownych zmian legislacyjnych dopuszczających procesowe badanie nad częścią kodującą ludzkiego genomu, nawet kosztem przesunięcia na dalszy plan praw i wolności obywatelskich w celu uskutecznienia walki

¹²⁸ *Ibidem*, s. 291–29.

¹²⁹ T. Tomaszewski, B. Foremniak-Szadura, K. Figaszewska, *Kryminalistyczne fenotypowanie DNA*, *op. cit.*, s. 8.

z przestępczością o największym ciężarze gatunkowym. Osiągnięcia genetyki sądowej winny być także popularyzowane wśród przedstawicieli organów ścigania poprzez organizację odpowiednich programów szkoleniowych pokazujących jej możliwości, jak też edukację z zakresu technik skutecznego zabezpieczania śladów biologicznych. Wysoki poziom poprawności wykonywania badań genetycznych przez placówki naukowe i specjalistyczne winien być utrzymany, a nawet w miarę możliwości logistycznych zwiększony, tak by opracowywane w nich analizy genetyczne spełniały jak najlepiej swoją rolę w procesie identyfikacji kryminalistycznej.



A B S T R A C T

At the present times evidence of the genetic tests (DNA) is the best method of a forensic identification. In accordance with this thesis in objective publication there was elaborated biological traces issue as a forensic traces. Moreover have payed attention about problem of a correct protection biological traces and their examination in the time of formulating a genetic tests. Besides there was mentioned too about matter of a diagnostic and testimonial value DNA opinion treated as a competent "scientific evidence". It was quoted too wealthy judicature issued in this matter by polish criminal courts. In the end have concerned to propitious branch of a judicial genetic incarnated as a forensic phenotyping (FDP) in a context of their using in the time of a creating predictional tests about chimeric portrait unknown crime perpetrator.

Keywords: forensic identification, genetics tests, phenotype, DNA, evidence, prediction

Bibliografia

- Achrem W., Wolańska-Nowak P., Sołtyszewski J., *Opinia biegłego z zakresu badań genetycznych*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 10
Białecka A., Kamińska M., Wierzchosławski R., Wujec J., *Współczesna ekspertyza kryminalistyczna z zakresu badań DNA* [w:] red. Kwiatkowska-

- Wójcikiewicz V., *Kryminalistyka dla prawa. Prawo dla kryminalistyki*, Toruń 2010
- Bogusz J., Bogusz M., *Ślady kryminalistyczne dla słuchaczy szkolenia zawodowego podstawowego. Materiały dydaktyczne*, Zakład Szkoleń Specjalnych, Centrum Szkolenia Policji, Legionowo 2015
- Bogusz J., Bogusz M., *Technika kryminalistyczna. Ślady biologiczne*, Materiały dydaktyczne (84), Centrum Szkolenia Policji, Zakład Szkoleń Specjalnych, Legionowo 2013
- Branicki W., Kupiec T., Wolańska-Nowak P., *Badania DNA dla celów sądowych*, Kraków 2008
- Brown T., Geddes L.L., Gill P., Jesper-Mir E., Kayser M., Phillips Ch., Schneider P., Court D.S., Thomas J., Wienroth M., Williams R., *Zrozumieć genetykę sądową. Co DNA może powiedzieć o przestępstwie?*, Oryginalny przewodnik w języku angielskim opublikowany w 2017, Przewodnik zredagowany i przetłumaczony na język polski w 2020 r.
- Dąbrowska H., *Techniczne aspekty pobrania, zabezpieczenia, analizy materiału genetycznego i wykorzystanie dowodu w procesie* [w:] *Dowód z DNA w postępowaniu procesowym*. Materiały z konferencji Instytutu Badań DNA, Warszawa 2002
- Demetraki-Paleolog V., *Wpływ czynników i błędów na analizę DNA*, „Administracja: teoria, dydaktyka, praktyka” 2013, nr 2
- Domin-Kuźma A., *Wartość diagnostyczna i dowodowa badań DNA*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2012, nr 7
- Evans C., *Detektywi w laboratorium. 100 największych zagadek kryminalnych świata*, Warszawa 1998
- Filar M., *Wykład inauguracyjny: Dowód z DNA – nowa epoka prawa dowodowego, czy zawiedzione nadzieje* [w:] *Dowód z DNA w postępowaniu procesowym*. Materiały z konferencji Instytutu Badań DNA, Warszawa 2002
- Goc M., Moszczyński J. (red.), *Ślady kryminalistyczne. Ujawnianie, zabezpieczanie, wykorzystywanie*, Warszawa 2007
- H. Gross, *Handbuch für Untersuchungsrichter Polizeibeamte Gendarmen* [w:] J. Sehn, *Ślady kryminalistyczne „Z zagadnień kryminalistyki”* 1960, nr 1
- Hanausek T., *Zarys taktyki kryminalistycznej*, Warszawa 1994
- Innes B., *Niezbity dowód. Metody wykrywania zbrodni*, Warszawa 2001
- Jurga A., Mondzelewski J., *Funkcjonowanie bazy danych DNA w Polsce* [w:] „Problemy kryminalistyki” 2017, nr 297
- Juszcza K., Dziedzic K.D., *Kontrowersyjne nowe technologie w kryminalistyce*, „Studia Prawnoustrojowe” 2022, nr 55
- Karwel J., *Ogłędziny miejsca zabójstwa* (materiały szkoleniowe), „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 9

- Kawecki J., Konczewski P., Szwagrzyk K., Trzciński M. (red. nauk.), *Archeologia sądowa w teorii i praktyce*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2013
- Klejnowska M., *Analiza śladów genetycznych jako dowód w procesie karnym*, cz. 1, „Problemy kryminalistyki” 2006, nr 252
- Kazimierska D., *Znaczenie „dowodu naukowego” dla sytuacji oskarżonego i realizowanej taktyki obrończej – rozważania na podstawie badań empirycznych* [w:] *Problemy współczesnej kryminalistyki*, t. 24, red. Tomaszewski T., Gruza E., Goc M., Warszawa 2020
- Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., *Oględziny miejsca. Teoria i praktyka*, Toruń 2011
- Makowska Ż., Bogusz I., *Metodyka ujawnienia i zabezpieczenia śladów stanowiących przedmiot badań biologicznych* [w:] *Dobre praktyki technika kryminalistyki*, red. Frankowski A., Trojanowski P., Warszawa 2021
- Mazepa J. (red.), *Vademecum technika kryminalistyki*, Warszawa 2009
- McDermid V., *Anatomia zbrodni. Sekrety kryminalistyki*, Warszawa 2015
- Moszczyński J., *Rozważania o nowym paradygmacie kryminalistyki*, „Studia Prawnoustrojowe” 2020, nr 50
- Płócienniczak A., *Teoretyczne podstawy genotypowania osobniczego na podstawie analizy DNA* [w:] *Dowód z DNA w postępowaniu procesowym*. Materiały z konferencji Instytutu Badań DNA, Warszawa 2002
- Sołtyszewski J., Łukaszewicz-Babecka J., *Badania biologiczne (wybrane aspekty)* [w:] *Badania kryminalistyczne (wybrane aspekty)*, Sołtyszewski I. (red.), Olsztyn 2007
- Sosin K., Widacki J., *Wartość diagnostyczna i wartość dowodowa. Propozycje ustaleń terminologicznych*, „Z zagadnień kryminalistyki” 1992, z. 16–17
- Speichert-Zalewska B., *Portret hybrydowy. Perspektywy predykcji wyglądu nieznanego sprawcy zabójstwa*, Poznań 2021
- Speichert-Zalewska B., Zubańska M., Bielawska K., *Cenne dla postępowania karnego informacje z kodowanych regionów genomu*, „Przegląd policyjny” 2017, nr 2
- Szczepaniec M., UKSW, *Badania genetyczne na użytek procesu karnego*, „Zeszyty Prawnicze” 13.1/2013
- Tomaszewski T., Foremniak-Szadura B., Figaszewska K., *Kryminalistyczne fenotypowanie DNA – wybrane problemy prawne*, „Problemy kryminalistyki” 2019, nr 303
- Widacki J., Grzybowski T., *Dowód z badań genetyczno-sądowych (badania DNA) w procesie karnym – problemy kontroli jakości badań*, „Palestra” 2019, nr 4
- Włodarczyk R., *Rozwój i współczesne możliwości wykorzystania śladów biologicznych. Kryminalistyczne badania biologiczne na przykładzie przestępstwa na tle seksualnym*, Lublin 2018

- Wojtyszka W., *Współpraca interdyscyplinarna w kryminalistycznych badaniach identyfikacyjnych* [w:] „Zeszyty Naukowe KSW” 2019, t. 49
- Wojnicz A.K., *Pojęcie i wartość testów genetycznych w świetle prawa*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2016, nr 3
- Wójcikiewicz J., *Ekspertyza sądowa*, Wydawnictwo Zakamycze, Kraków 2002
- Wójcikiewicz J., *glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 3.3.2011, sygn. II Aka 266/10*, „Prokuratura i Prawo” 2012 r., nr 4
- Zubańska M., Knut P., *Procedura zbierania danych fenotypowych jako istotny etap badań predykcyjnych*, „Problemy kryminalistyki” 2017, nr 295

Postępowanie immunitetowe – granice ingerencji sądu dyscyplinarnego we wnioszek oskarżyciela o wydanie zezwolenia na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sędziego

Immunity proceedings – limits of the disciplinary court's interference with the prosecutor's request for permission to prosecute a judge

S T R E S Z C Z E N I E

Artykuł koncentruje się na problematyce postępowania immunitetowego w stosunku do sędziów, a gwoli ścisłości roli sądu dyscyplinarnego przy weryfikacji wniosku oskarżyciela o zezwolenie na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej. Problematyka ta pozostaje niezagospodarowana w publicystyce i doktrynie oraz (co zostanie dowiedzione niżej) stanowi kość niezgody w orzecznictwie sądów dyscyplinarnych.

Słowa kluczowe: immunitet sędziego, sąd dyscyplinarny, kwalifikacja prawna

I. Istota problemu immunitetu sędziowskiego – jego zakres i wątpliwości z tym związane

Immunitet sędziowski zasadniczo uregulowany został w art. 181 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej². Przepis ten stanowi, że sędzia nie może być, bez uprzedniej zgody sądu określonego w ustawie, pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Przebieg postępowania immunitetowego precyzuje art. 80 ustawy z 27 lipca 2001 r. – Prawo

¹ Mateusz Rosłon – wieloletni asystent sędziów sądów powszechnych w wydziałach karnych. Obecnie starszy asystent sędziego Sądu Najwyższego w Izbie Dyscyplinarnej.

² Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, dalej w skrócie Konstytucja.

o ustroju sądów powszechnych³. Wskazuje on, że omawiane postępowanie inicjowane jest złożeniem wniosku o wyrażenie zgody na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej do właściwego sądu dyscyplinarnego. Wniosek ten jeżeli nie pochodzi od prokuratora, powinien być sporządzony i podpisany przez adwokata albo radcę prawnego będącego pełnomocnikiem. Orzekając w przedmiocie wniosku, sąd dyscyplinarny bada, czy istnieje dostateczne uzasadnienie podejrzenia popełnienia przestępstwa. Podstawę faktyczną uchwały w przedmiocie zezwolenia na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej stanowią dowody załączone do wniosku, które uznaje się za ujawnione bez odczytania i ewentualnie dalsze, pozyskane przez sąd dyscyplinarny w drodze wyjątku⁴. Powinność zgromadzenia wszystkich niezbędnych w sprawie dowodów dostatecznie uzasadniających podejrzenie popełnienia przez sędziego przestępstwa, koniecznych do wykazania przesłanki stanowiącej podstawę zezwolenia na pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej, obciąża wnioskodawcę⁵.

Na tle powyższego nie budzi wątpliwości, że przy prawidłowym sporządzeniu przez oskarżyciela wniosku o zezwolenie na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sędziego rola sądu dyscyplinarnego sprowadza się jedynie do oceny przedstawionych przez wnioskodawcę dowodów i w konsekwencji ustalenie, czy podejrzenie opisanego we wniosku przestępstwa jest dostatecznie uzasadnione. Zwieńczeniem powyższego ustalenia jest wydanie uchwały zezwalającej na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej wskazanego sędziego za czyn opisany przez wnioskodawcę lub nieuwzględnienie wniosku w przypadku uznania, że przedstawione dowody nie pozwalają uznać, że zachodzi dostateczne uzasadnienie podejrzenia popełnienia opisanego przestępstwa.

Powyzsza sytuacja przedstawia jednak idealistyczne założenie, że oskarżyciel zredaguje wniosek w taki sposób, że sąd dyscyplinarny po przeprowadzeniu postępowania immunitetowego i ocenie materiałów dołączonych do wniosku będzie w stanie w sposób kategoryczny stwierdzić, że popełnienie czynu w kształcie zaproponowanym przez oskarżyciela jest lub nie jest dostatecznie uzasadnione.

W praktyce orzeczniczej sytuacja nie jest jednak tak klarowna. Nierzadko bowiem sąd dyscyplinarny musi mierzyć się z wnioskami, w odniesieniu do których wprawdzie można ustalić, że istnieje dostateczne uzasadnienie popełnienia przestępstwa, lecz nie tego lub nie w takim kształcie, jak wnioskuje oskarżyciel. W odniesieniu do takiej sytuacji wyłania się problem dotyczący właściwej reakcji sądu dyscyplinarnego.

³ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. z 2020 r. poz. 2072 t.j., zwana dalej p.u.s.p.

⁴ Postanowienie SN z 22.04.2021 r., I DI 18/21, LEX nr 3224213.

⁵ Postanowienie SN z 12.06.2003 r., SNO 29/03, Lex nr 470220.

W poszukiwaniu właściwego działania na pierwszą myśl przychodzą trzy możliwe warianty działania sądu dyscyplinarnego, tj.:

- 1) uwzględnienie wniosku w kształcie proponowanym przez oskarżyciela z jednoczesnym wskazaniem w uzasadnieniu uchwały zastrzeżeń sądu dyscyplinarnego co do opisu lub kwalifikacji prawnej czynu zawartego we wniosku;
- 2) odmowę uwzględnienia wniosku z uwagi na brak dostatecznego uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa w kształcie wskazanym we wniosku;
- 3) wydanie zezwolenia z dokładnym sprecyzowaniem przez sąd dyscyplinarny w sentencji uchwały, na jaki czyn zezwolenie zostało udzielone, a zatem dokonanie modyfikacji opisu lub kwalifikacji prawnej czynu już na etapie postępowania immunitetowego.

Poddając powyższe rozwiązania analizie, zauważyć należy, że koncepcje zawarte w punktach pierwszym i trzecim sprowadzają się *de facto* do udzielenia zgody na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sędziego. Różnica pojawia się jedynie w kształcie i skutkach tej decyzji dla dalszych losów postępowania karnego. Propozycja zawarta w punkcie drugim, z uwagi głównie na pragmatyzm, nie wydaje się właściwa. Skoro bowiem sąd dyscyplinarny orzekać ma w przedmiocie zdarzenia historycznego, to odmowa uwzględnienia wniosku z uwagi na błędną konstrukcję wniosku nie jest uzasadniona. Tym samym w dalszej części niniejszego artykułu analizie poddane zostaną rozwiązania wyszczególnione w punktach pierwszym i trzecim.

Zaznaczyć jeszcze trzeba, że analizowany problem dotyczy oczywiście jedynie sytuacji, w których ustalenie sądu dyscyplinarnego o dostatecznie uzasadnionym podejrzeniu popełnienia przestępstwa w kształcie innym niż we wniosku będzie mieściło się w ramach zdarzenia historycznego przedstawionego przez oskarżyciela. W innym razie jedyną właściwą reakcją będzie nieuwzględnienie wniosku.

II. Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Dyscyplinarnej

Rozwiązania analizowanego problemu nie dostarcza przegląd judykatury Sądu Najwyższego – Izby Dyscyplinarnej, która od 2018 roku rozpoznaje sprawy immunitetowe sędziów i prokuratorów. Analiza orzecznictwa tej izby wskazuje bowiem na zasadnicze różnice w głównym nurcie omawianego problemu. W tym względzie wyeksponować można dwa skrajne poglądy przedstawione w judykatach, które stanowiąc będą fundament pod późniejsze rozważania.

W uchwale z 11 czerwca 2019 roku, sygn. akt I DO 11/19 Sąd Najwyższy⁶ przyjął, że przedmiotem rozstrzygnięcia sądu jest wyrażenie zgody na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sędziego za popełnione przestępstwo, przy czym granice rozpoznawanego czynu wyznaczone są jego tożsamością – konkretnym zachowaniem określonej osoby. Ostateczny opis czynu i jego kwalifikacja prawna, w przypadku wniesienia przez oskarżyciela skargi do sądu, będzie ewentualną decyzją sądu orzekającego co do winy. Do podjęcia decyzji o wyrażeniu zgody na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej wystarczające jest dostatecznie uzasadnione podejrzenie popełnienia choćby jednego z kilku przestępstw, popełnionych tym samym czynem.

Powyższa koncepcja forsuje pogląd, iż sąd dyscyplinarny w postępowaniu immunitetowym decyduje o usunięciu przeszkody procesowej, tj. mówiąc wprost – rozstrzyga jedynie o pozbawieniu ochrony wynikającej z immunitetu formalnego. Założeniem jest badanie czynu jako zdarzenia historycznego i jeśli choćby w części sąd dojdzie do przekonania, że istnieje dostatecznie uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa – zezwala na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sędziego za czyn o opisie sformułowanym we wniosku. Przyjęto zatem, że sąd nie ma możliwości jakiegokolwiek ingerencji w opis czynu przedstawiany we wniosku oskarżyciela. Spostrzeżenia co do jego nietrafności sąd dyscyplinarny powinien zaś wyartykułować w pisemnych motywach uchwały o zezwoleniu na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej. Założeniem jest bowiem, że ostateczny opis czynu i kwalifikacja zostaną ukształtowane przez sąd w prowadzonym co do istoty postępowaniu karnym.

W tym samym kierunku – choć z nieco odmienną argumentacją – wypowiedział się Sąd Najwyższy w uchwale z 8 lipca 2021 r., w której jako zasadniczy argument dla braku możliwości ingerowania przez sąd dyscyplinarny w opis czynu i kwalifikację prawną wskazaną we wniosku podano, że gospodarzem postępowania przygotowawczego jest prokurator. Sąd w postępowaniu immunitetowym bada wystąpienie prawdopodobieństwa znamion czynu zabronionego konkretnego zachowania. W tym względzie kwalifikacja prawna zależna jest od woli prokuratora. O ile w samym postępowaniu karnym przed sądem takie modyfikacje są możliwe, o tyle sąd w postępowaniu immunitetowym może jedynie sygnalizować problematykę błędnie przyjętej przez organ postępowania przygotowawczego kwalifikacji prawnej. Ingerencja zaś w tym względzie w niniejszym postępowaniu jest niemożliwa, a przedmiotem rozstrzygnięcia jest sprecyzowane we wniosku zdarzenie z udziałem sędziego i ocena tego zachowania, czy może

⁶ LEX nr OSNID 2020/2.

ono stanowić przestępstwo, za które należy go pociągnąć do odpowiedzialności karnej⁷.

Opozycyjny z kolei pogląd, zgodny koncepcją przedstawioną wcześniej w punkcie trzecim, przyjęto w uchwale Sądu Najwyższego z 18 listopada 2020 r.⁸, budzącej szerokie zainteresowanie środowiskowe i społeczne. Postępowanie w tej sprawie zainicjowane zostało wnioskiem prokuratora o wyrażenie zgody na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sędziego za czyn z art. 231 § 1 k.k. w zw. z art. 266 § 2 k.k. i art. 241 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. Uchwałą Sądu Najwyższego orzekającego w pierwszej instancji nie uwzględniono powyższego wniosku. Rozpoznając zażalenie prokuratora, Sąd Najwyższy zmienił zaskarżoną uchwałę, wyrażając zgodę na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej jedynie za czyn z art. 241 § 1 k.k., co w oczywisty sposób musiało się wiązać ze zmianą opisu czynu, na jaki zezwolenia udzielono, poprzez wyeliminowanie z czynu przedstawionego przez wnioskodawcę czynności sprawczych wypełniających znamiona dwóch przestępstw, tj. art. 231 § 1 k.k. i art. 266 § 2 k.k. Wprawdzie zaskarżona uchwała nie zawierała wprost argumentacji odnoszącej się do możliwości modyfikacji czynu, co do którego zezwolenia udzielono, to z lektury uzasadnienia wywieść jednak należy, że co do czynów z art. 231 § 1 k.k. i 266 § 2 k.k. sąd nie dopatrył się dostatecznie uzasadnionego podejrzenia popełnienia tychże przestępstw.

III. Rozważania

W celu utrzymania ustrojowych gwarancji praw obywatelskich oraz zapobieżenia zjawiskom pochoptnego podważania powagi wymiaru sprawiedliwości i społecznego zaufania do niego Konstytucja ustanawia, a Prawo o ustroju sądów powszechnych w art. 80 precyzuje, warunki zezwolenia na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej. Z punktu widzenia niniejszego artykułu najistotniejsza z tych warunków jest ocena przedstawionego przez wnioskodawcę materiału dowodowego pod kątem dostatecznego uzasadnienia podejrzenia popełnienia przez sędziego przestępstwa.

Zgodnie z art. 110 § 2 p.u.s.p. organem orzekającym w przedmiocie immunitetu sędziowskiego jest sąd dyscyplinarny. Biorąc pod uwagę jego systemowe usytuowanie, uznać należy, że stanowi on konstytucyjny (w rozumieniu art. 181 Konstytucji) bezpiecznik dokonujący weryfikacji co do zasadności postawienia określonego sędziego w cień oskarżenia. Zasadniczą

⁷ II DIZ 2/21, LEX nr 3207908.

⁸ II DO 74/20, LEX nr 3144420.

rolą sądu dyscyplinarnego w postępowaniu immunitetowym jest ocena, czy w świetle załączonych do wniosku dowodów podejrzenie popełnienia przez sędziego przestępstwa zostało dostatecznie uzasadnione. Wynik tej oceny stanowi kluczową przesłankę decyzji o uchyleniu sędziemu immunitetu.

Istotny problem stanowi jednak zagadnienie, jak daleko winna sięgać dokonywana przez sąd dyscyplinarny weryfikacja wniosku o zezwolenie na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sędziego. W kontekście tym istnieją dwie – niepozbawione swoich racji – konkurencyjne koncepcje. Pierwsza z nich, przydająca sądowi dyscyplinarnemu uprawnienie do kontroli *sensu largo*, sprowadza się do konieczności kompleksowej weryfikacji wywiedzonego przez oskarżyciela wniosku. Uchwała będąca zaś zwieńczeniem postępowania immunitetowego winna dokładnie określać czyn, na jaki sąd dyscyplinarny wydaje zezwolenie, zaś jego opis musi być na tyle precyzyjny, na ile pozwala zebrany w sprawie dotąd materiał dowodowy⁹. Druga z koncepcji, zakładająca uprawnienie jedynie do kontroli *sensu stricto*, wskazuje, że rolą sądu dyscyplinarnego jest ocena, czy w ramach zdarzenia historycznego wskazanego we wniosku można – w sposób dostatecznie uzasadniony – przyjąć, że sędzia dopuścił się przestępnych zachowań. Pozytywny wynik tej kontroli prowadzi do wyrażenia zgody na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej za czyn opisany we wniosku. Zgodnie z tą koncepcją sąd dyscyplinarny nie dysponuje bowiem uprawnieniem do ingerowania w opis i kwalifikację prawną czynu wskazaną we wniosku. Udzielenie zezwolenia na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej ogranicza się zaś li tylko do usunięcia przeszkody procesowej, pozostawiając kwestię ewentualnego ostatecznego opisu czynu i jego kwalifikacji prawnej sądowi orzekającemu w merytorycznym postępowaniu karnym. Wiodącym argumentem tej koncepcji jest uznanie, że postępowanie przygotowawcze stanowi imperium prokuratora, którego sąd dyscyplinarny nie może ograniczać.

Analizując powyższe koncepcje, należy zastanowić się, czemu miałyby służyć uprawnienie sądu dyscyplinarnego do ingerowania w opis lub kwalifikację prawną czynu zredagowanego przez oskarżyciela? Odpowiedzi na to pytanie szukać należy w *ratio legis* immunitetu sędziowskiego. Skoro bowiem sąd dyscyplinarny rozstrzygać ma w przedmiocie immunitetu, to czynność ta nie może pozostać w oderwaniu od istoty i funkcji tego instrumentu ochronnego. Należy zatem rozważyć, czym tak naprawdę jest i jaką funkcję spełniać ma immunitet sędziowski.

W judykaturze wskazuje się, że stanowi on istotną gwarancję niezawisłości sędziowskiej; chroni bowiem wolność decyzji procesowej podejmowanej

⁹ Por. Uchwała SN z 18.11.2008 r., SNO 67/08, LEX nr 1288969.

przez sędziego i zapobiega wywieraniu na niego nieformalnego nacisku środkami przewidzianymi w postępowaniu karnym, np. przez wszczęcie postępowania karnego opartego na bezpodstawnych zarzutach, celem wywarcia presji na sędziego w prowadzonej przez niego sprawie. Immunitet chroni sędziego od potencjalnych szykan ze strony organów ścigania¹⁰. Jego celem jest ochrona zaufania publicznego do wymiaru sprawiedliwości, aby zapobiegać pochopnemu podważaniu powagi wymiaru sprawiedliwości, a nie ochrona grupy funkcjonariuszy państwowych przed odpowiedzialnością karną za popełnione przestępstwa¹¹. Instytucja immunitetu sędziowskiego jako jeden z elementów gwarancji niezawisłości sędziowskiej ma przede wszystkim służyć interesowi wymiaru sprawiedliwości. Interes zaś samego sędziego powinien być postrzegany przez pryzmat drugiej racji istnienia tego immunitetu, a mianowicie domniemania uczciwości sędziego jako osoby o nieskazitelnym charakterze, spełniającej najwyższe wymagania zawodowe i moralne¹².

Można zatem wywieść, że immunitet sędziowski spełniać ma dwie podstawowe funkcje, to jest:

- 1) ochraniać zaufanie publiczne do wymiaru sprawiedliwości, aby zapobiegać pochopnemu podważaniu jego powagi;
- 2) ochraniać sędziego przed szykanami polegającymi np. na wszczęciu postępowania karnego opartego na bezpodstawnych zarzutach.

Mając powyższe na uwadze – w świetle analizowanego problemu – rozważyć należy, która z konkurencyjnych koncepcji w bardziej właściwy sposób korespondowała będzie z powyżej wskazanymi funkcjami immunitetu. Przyjmując kontrolę węższą, wywodzić można, że skoro sąd dyscyplinarny w ramach czynu wskazanego we wniosku dopatruje się dostatecznie uzasadnionych przestępnych zachowań sędziego, to o jakiegokolwiek szykanie mowy być nie może. Istotnie także wskutek dopuszczenia się jakiegokolwiek przestępstwa przez sędziego wystawiona na szwank zostaje powaga całego wymiaru sprawiedliwości.

Racjonalność powyższego rozumowania jest jednak jedynie pozorna. Rozwiązanie to nie zrealizuje bowiem w pełni standardów ochrony immunitetowej sędziów. Uznać zatem należy, że dopiero kontrola sensu largo, polegająca na kompleksowym zbadaniu materiału przedstawionego przez wnioskodawcę w zakresie zaistnienia dostatecznego uzasadnionego podejrzenia przestępstwa i odpowiednio do wyniku tej oceny wydanie zezwolenia na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sędziego, odda w istocie i praktyce walor immunitetu sędziowskiego. Argumentację wspierającą ko-

¹⁰ Zob. uchwała Sądu Najwyższego z 28 listopada 2002 r., SNO 41/02, OSNSD 2002, nr I-II, poz. 43.

¹¹ Zob. uchwała Sądu Najwyższego z 16 grudnia 2005 r., SNO 44/05, OSNSD 2005, poz. 24.

¹² Zob. uchwała Sądu Najwyższego z 7 lipca 2004 r., SNO 28/04, OSNSD 2004, nr II, poz. 37.

nieczność opowiedzenia się za tą właśnie koncepcją najklarowniej zobrazować będzie można na płaszczyźnie praktycznej. Aby jednak nie posiłkować się przykładami oderwanymi od jurydycznej codzienności, fundament pod przyszłe rozważania stanowić będą okoliczności faktyczne, z którymi mierzył się Sąd Najwyższy w postępowaniu immunitetowym jeszcze przed powstaniem Izby Dyscyplinarnej. Pozostając przy kwestiach najistotniejszych z punktu widzenia niniejszego artykułu, przywołany niżej przykład ograniczono do okoliczności faktycznych odnoszących się do meritum wyводу.

W postępowaniu SNO 23/03¹³ Sąd Najwyższy, działając jako sąd odwoławczy, rozpoznawał sprawę, w której Prokurator Okręgowy wystąpił z wnioskiem o zezwolenie na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej dwóch sędziów Sądu Rejonowego. Co do jednej z objętej wnioskiem sędzi postulował o uchylenie immunitetu m.in. za czyny polegające na tym, że:

- w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku nie dopełniła obowiązku wynikającego z art. 158 § 1 pkt 2 k.p.c. w ten sposób, że nie zamieściła w protokole przebiegu posiedzenia oświadczenia i wniosków uczestnika postępowania reprezentującego Izbę Skarbową dotyczących śmierci spadkodawcy oraz okoliczności okazania przez niego aktu zgonu spadkodawcy, a także nieprawidłowo wezwała do udziału w sprawie w miejsce pełnomocnika Izby Skarbowej – Starostę Powiatu, błędnie przyjmując, że pełnomocnikiem Skarbu Państwa powinien być Starosta, pomimo że z doręzonego jej pisma wynikało, że właściwa miejscowo Izba Skarbowa jest wyłącznie uprawniona do reprezentowania interesów Skarbu Państwa w sprawach spadków oraz nie wydała zarządzenia o doręczeniu Staroście odpisu wniosku, tj. o czyn z art. 231 § 1 k.k.;
- przeprowadziła rozprawę pomimo braku prawidłowego zawiadomienia pełnomocnika Skarbu Państwa, w trakcie której uznała działanie pełnomocnika Izby Skarbowej „za niebyłe” oraz nie przeprowadziła zawnioskowanego przez niego dowodu z badań pisma porównawczego przedłożonego testamentu ani z akt sprawy i nie dysponując aktem zgonu spadkodawcy, wydała postanowienie zmieniające postanowienie wcześniejsze, w którym nie oznaczyła stron, nie określiła zmienianego postanowienia co do sygnatury, nie podała, kto był uprzednio spadkobiercą, przez co nie dopełniła obowiązków wynikających ze wskazanych przepisów Kodeksu cywilnego, tj. o czyn z art. 231 § 1 k.k.;
- jako sędzia Sądu Rejonowego, działając w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, przekroczyła swoje uprawnienia i poświadczyla

¹³ Uchwała SN z 23 maja 2003 r. LEX nr 470219.

nieprawdę w wydanym postanowieniu, świadomie wskazując błędną datę zgonu spadkodawcy i jednocześnie bez uprawomocnienia się tego postanowienia, wydała postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku m.in. po tym spadkodawcy bez przeprowadzenia postępowania dowodowego, przy czym wiedziała, że spadkodawca ten zmarł w innym czasie i istnieje akt jego zgonu, przez co działała na szkodę interesu Skarbu Państwa, tj. o czyn z art. 231 § 2 k.k. w zb. z art. 271 § 3 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.

Z części historycznej powyższego orzeczenia wynika, że rozpoznając wniosek prokuratora, Sąd Dyscyplinarny – Sąd Apelacyjny zezwolił na pociągnięcie do odpowiedzialności tejże sędzi za czyn polegający na tym, że jako sędzia Sądu Rejonowego, dokonując czynności sądowych, działając nieumyślnie, pozbawiła Skarb Państwa należytej reprezentacji, doprowadzając do nieważności postępowania w ten sposób, że w miejsce reprezentującej Skarb Państwa – Izby Skarbowej wezwała do tejże reprezentacji Starostę Powiatu, nie badając z urzędu w tej i innej sprawie, kto jest spadkobiercą, wydała postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po jednej ze spadkodawczyń na rzecz osoby, która nie była spadkobiercą, jak również kolejne postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po spadkodawcach, a nadto bez przeprowadzenia postępowania dowodowego wydała postanowienie o stwierdzeniu zgonu jednego ze spadkodawców, czym wyrządziła istotną szkodę majątkową Skarbowi Państwa, tj. za czyn z art. 231 § 3 k.k.

Lektura powyższej uchwały nakazuje dojść do przekonania, że Sąd Dyscyplinarny przy Sądzie Apelacyjnym zezwolił na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sędziów jedynie w tym zakresie, w jakim oskarżyciel przedstawił dowody dostatecznie uzasadniające podejrzenie popełnienia przestępstwa. Skutkowało to w oczywisty sposób zmianą opisu czynu przedstawionego we wniosku, tak aby odpowiadał znamionom nieumyślnego przestępstwa z art. 231 § 3 k.k.

Zatrzymując się w tym miejscu, poczynić należy kilka istotnych dla niniejszego artykułu spostrzeżeń. W pierwszej kolejności pod rozwagę podać należy, czy skrzepowanie sądu dyscyplinarnego opisem i kwalifikacją prawną przyjętą przez oskarżyciela w pełni odda systemową funkcję immunitetu sędziowskiego. W analizowanym stanie faktycznym prokurator wnosił o uchylenie immunitetu m.in. za czyny z art. 231 § 1 k.k. oraz z art. 231 § 2 k.k. w zb. z art. 271 § 3 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. Treść uchwały Sądu Dyscyplinarnego przy Sądzie Apelacyjnym wskazuje zaś, że oskarżyciel przedstawił dowody pozwalające na przyjęcie, że w ramach tychże czynów zachodzi dostatecznie uzasadnione podejrzenie popełnienia jedynie czynu z art. 231 § 3 k.k. Mając na uwadze funkcję, jaką spełniać ma immunitet, zasadnym wydaje się rozważenie, czy w analizowanej sytuacji

w wyniku związania sądu dyscyplinarnego wnioskiem prokuratora nie dojdzie do pochopnego podważenia powagi i zaufania do wymiaru sprawiedliwości w odbiorze społecznym lub czy wniosek taki nie może zostać odebrany jako szykana sędziego.

Odpowiedź na powyższe nie wydaje się budzić większych wątpliwości. Skrajnie inaczej w odbiorze społecznym wygląda bowiem najważniejszy przedstawiciel wymiaru sprawiedliwości, któremu uchylono immunitet za nieumyślne przestępstwo niedopełnienia obowiązku lub przekroczenia uprawnień, a inaczej sędzia, który umyślnie niedopełnia obowiązku lub przekracza uprawnienia, i to działając w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej. Brak możliwości skorygowania opisu czynu i dania jasnego sygnału społeczeństwu i opinii publicznej, że brak jest dowodów na umyślność działania sędziego, a przede wszystkim na działanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, w oczywisty sposób pochopnie podważy zaufanie do wymiaru sprawiedliwości. Związanie sądu dyscyplinarnego opisem i kwalifikacją prawną czynu przyjętą przez wnioskodawcę pozbawia sąd dyscyplinarny możliwości klarownej i wymaganej reakcji na wadliwie konstruowane wnioski. Rola sądu dyscyplinarnego, usytuowanego jako bezpiecznik przed pochopnym podważeniem autorytetu wymiaru sprawiedliwości, paradoksalnie sprowadziłaby się do roli organu legitymizującego zagrożenie, przed którym ów bezpiecznik ma chronić. Nadmienić przy tym jedynie należy, że wadliwy opis i kwalifikacja prawna czynu są w stanie wystawić na szwank reputację wymiaru sprawiedliwości częściej niż wnioski z gruntu niezasadne.

Należy jednak lojalnie zaznaczyć, że także w opozycyjnej koncepcji o związaniu sądu wnioskiem oskarżyciela znaleziono remedium na ujawnione we wniosku mankamenty. Uznano, iż właściwym forum reakcji sądu dyscyplinarnego w tym zakresie jest uzasadnienie uchwały. Stwierdzić jednak należy, iż takie założenie nie wydaje się właściwe. Przede wszystkim bowiem dla dalszych losów postępowania wiążąca pozostaje sentencja uchwały, która precyzyjnie określa czyn, na jaki udzielone zostaje zezwolenie, nie zaś jej uzasadnienie. W istocie zatem poza funkcją sygnalizacyjną czynność ta nie ma żadnego procesowego skutku. Realną konsekwencją takiego działania będzie jedynie zburzenie harmonii między sentencją uchwały a jej uzasadnieniem. Nadto taka reakcja sądu dyscyplinarnego nie wydaje się właściwa ze względów czysto praktycznych. Postępowania immunitetowe bowiem – jako postępowania incydentalne w ramach postępowania karnego – prowadzone są niejawnie zewnątrz (wyjątek w tym względzie stanowi odmienna decyzja sądu dyscyplinarnego). W takiej sytuacji do eteru społecznego (medialnego) trafia głównie czyn wyszczególniony w sentencji uchwały, zaś jego pisemne uzasadnienie dostępne jest zazwyczaj

wyłącznie stronom. W obrocie medialnym, a w prostym przełożeniu także społecznym, funkcjonuje zatem jedynie czyn przyjęty w sentencji uchwały. Co więcej, po wydaniu zezwolenia wadliwy opis czynu i kwalifikacja prawna będą funkcjonowały w dialogu publicznym przynajmniej do czasu wydania wyroku przez sąd I instancji. W analizowanej sprawie szkodliwie zatem dla wizerunku wymiaru sprawiedliwości utrwaliby się więc wizerunek sędziego, który umyślnie przekracza swoje uprawnienia w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, mimo że dowodów choćby dostatecznie uzasadniających podejrzenie takiego przestępstwa oskarżyciel nie zebrał. Niewątpliwie w interesie autorytetu wymiaru sprawiedliwości jest jasna reakcja sądu dyscyplinarnego. Wszelkie zaś niejasności pozostawiające pole do szerokiej interpretacji nie wpływają korzystnie na społeczne zaufanie do wymiaru sprawiedliwości. Stanowczo zatem wskazać należy, że jedynie kompleksowa kontrola sądu dyscyplinarnego, zwieńczona klarowną decyzją wyrażoną w sentencji uchwały, z którą korelować będą argumenty zawarte w uzasadnieniu, we właściwy sposób wypełni standardy postępowania immunitetowego. Z jednej strony bowiem „wydawać będzie” przed oblicze temidy potencjalne czarne owce, z drugiej zaś zapewni należytą ochronę wymiarowi sprawiedliwości tak, aby stający przed nim obywatel posiadał pełne doń zaufanie.

Za forsowaną koncepcją przemawia także istotny argument materialnoprawny. Pozostając na gruncie analizowanego stanu faktycznego, dostrzec należy, że prokurator zarzucił sędziom popełnienie m.in. czynu z art. 231 § 2 k.k., a zatem przestępstwa umyślnego. W tym zakresie sąd dyscyplinarny uznał, że oskarżyciel zgromadził dowody pozwalające na przyjęcie dostatecznie uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu z art. 231 § 3 k.k., a zatem przestępstwa nieumyślnego. Kwestia ta pozostaje niezwykle istotna w kontekście art. 129 § 2 p.u.s.p. (a w dalszym przełożeniu także art. 129 § 3 p.u.s.p). Przepis ten obliguje sąd dyscyplinarny do zawieszenia sędziego w czynnościach służbowych w przypadku wydania uchwały zezwalającej na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego. Związanie sądu dyscyplinarnego czynem opisanym we wniosku oskarżyciela w analizowanym kazusie prowadziłyby do konieczności zawieszenia sędziego w czynnościach służbowych (a w konsekwencji także obniżenia mu wynagrodzenia) w sytuacji, w której sam sąd dostrzega, że istnieje dostatecznie uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa jedynie nieumyślnego. Ewentualny brak decyzji o zawieszeniu sędziego skutkowałby zaś obrazą prawa materialnego, ponieważ formalnie wszelkie przesłanki obligatoryjnego zawieszenia w czynnościach z art. 129 § 2 p.u.s.p. zostałyby spełnione. Zauważyć w tym względzie należy, że koncepcja przeciwna do postulowanej nie przedstawia

żadnego nieobarczonego błędem prawnym rozwiązania analizowanej okoliczności faktycznej.

Powyższa sytuacja rodzi konsekwencje nie tylko w aspekcie materialnoprawnym, ale również znajduje istotne przełożenie na drugą z funkcji immunitetu. Dostrzec bowiem należy, że oskarżyciel poprzez błędne sformułowanie czynu uzyskiwałby instrumentalną możliwość odsunięcia sędziego od orzekania, co zaś dodatkowo skutkuje również obniżeniem jego wynagrodzenia (art. 129 § 3 p.u.s.p.). Zastosowanie wskazanych represyjnych środków w stosunku do sędziego, co do którego zebrano materiał dowodowy pozwalający przyjąć, że zachodzi dostatecznie uzasadnione podejrzenie przestępstwa niemyślnego, bez pozostawienia decyzyjności w tym zakresie sądowi (wbrew art. 129 § 1 p.u.s.p.), mogłoby być zaś odebrane jako szykana względem sędziego. Nie pozostanie przy tym dowolna dalej idąca konstatacja, że egzekutorem tej szykany stałby się właśnie sąd dyscyplinarny, co pozostawałoby w całkowitej opozycji do roli, jaką organ ten winien pełnić. Istotnego uszczerbku zaznałby także gwarancyjny i legitymizacyjny przymiot sądu. Zgodzić należy się z Trybunałem Konstytucyjnym, że niezależnie od tego, że postępowanie immunitetowe ma na celu „wydanie sędziego”, a więc, że po zakończeniu tego postępowania sędzia będzie korzystał z wszelkich gwarancji procesowych, służących każdemu w postępowaniu karnym, konieczne jest, aby postępowanie immunitetowe odpowiadało standardom właściwym dla rzetelnego postępowania sądowego, a to wiąże się z utrzymaniem właściwej pozycji sądu wobec prokuratora. Jeżeli bowiem jakieś postępowanie toczy się przed sądem działającym „jako sąd”, to nie jest dopuszczalne czynienie z niego egzekutora decyzji podejmowanych przez prokuratora, gdyż nie jest dopuszczalne wprowadzenie na tym odcinku – gdzie sąd powinien występować w swej orzeczniczej roli – jego zależności od prokuratury¹⁴. Przy akceptacji koncepcji o związaniu sądu dyscyplinarnego opisem czynu przedstawionym przez oskarżyciela niewątpliwego ograniczenia doznaje orzecznicza rola sądu polegająca na odebraniu mu kompetencji do oceny konieczności zawieszenia sędziego w czynnościach.

Dopiero zatem szeroka kontrola, oznaczająca, że to sąd dyscyplinarny, po przeprowadzeniu oceny dowodów załączonych do wniosku, określa w uchwale czyn, za jaki wydaje zgodę w prawidłowy sposób sprostą normom prawa materialnego. Wszak dopiero wówczas sąd zachowa pełną kompetencję do oceny kwestii zasadności zawieszenia sędziego w czynnościach służbowych, która odnośnie do przestępstw niemyślnych pozostaje decyzją fakultatywną (art. 129 § 1 p.u.s.p.). Skoro zatem decyzja o uchyleniu immunitetu wiąże się wprost ze stosowaniem środków represyjnych wobec

¹⁴ Zob. wyrok TK z 28.11.2007 r., K 39/07, OTK-A 2007, nr 10, poz. 129.

sędziego, zaś pole do sądowej decyzyjności o nich ustawodawca uzależnił od kategorii i trybu ścigania przestępstwa, to sąd musi dysponować płaszczyzną pozwalającą ocenić, czy w zakresie, w jakim oskarżyciel zgromadził dowody dostatecznie uzasadniające podejrzenie popełnienia przestępstwa, istnieje konieczność obligatoryjnego zawieszenia sędziego, czy winien uczynić tę kwestię przedmiotem rozważań. Zasadność powyższego wyводу potęguje fakt, że organem wszczynającym postępowanie karne przeciwko osobie i decydującym o skierowaniu do sądu wniosku o zezwolenie na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej przeważnie jest prokurator, czyli funkcjonariusz publiczny, co prawda niezależny¹⁵, lecz nie wyposażony w atrybut niezawisłości¹⁶.

Powracając na grunt analizowanej sprawy, zauważyć należy, że dokonana przez Sąd Dyscyplinarny przy Sądzie Apelacyjnym zmiana opisu i kwalifikacji prawnej stanowiła przedmiot zarzutów obrońców sędziów. Mierząc się z powyższymi zarzutami, Sąd Najwyższy stwierdził, że uchwałę o zezwoleniu na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej sąd dyscyplinarny podejmuje co do czynu opisanego we wniosku organu lub osoby, która wniosła o zezwolenie, ale nie jest związany opisem czynu i jego prawną kwalifikacją zawartymi wyłącznie w *petitum* wniosku, bierze bowiem pod uwagę wszystkie okoliczności dotyczące czynu przytoczone także w jego uzasadnieniu. Ich potwierdzenie w zebranych w sprawie materiale, umożliwiające stwierdzenie, że zachodzą okoliczności dostatecznie uzasadniające podejrzenie, że sędzia popełnił czyn, który powinien spowodować wszczęcie przeciwko niemu postępowania karnego i wymierzenie w tym postępowaniu kary, daje podstawę do podjęcia uchwały o zezwoleniu na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej. Sąd Najwyższy nie podzielił przy tym zarzutu zażalenia obrońcy drugiej z sędziów, iż zakazana uchwała podjęta została z obrazą art. 80 i 117 p.u.s.p. w zw. z art. 345 i 398 k.p.k. ze względu na istotną zmianę zarzutów i wykroczenie poza przedmiotowe granice objęte wnioskiem prokuratora. Wskazał, że uchwała określa czyny, ze względu na popełnienie których zezwala na pociągnięcie sędziów do odpowiedzialności karnej, inaczej niż określił je i zakwalifikował prokurator w *petitum* wniosku, jednak podjęta została przy uwzględnieniu tożsamości czynów, których dotyczy wnioski i ze względu na popełnienie których zezwala na pociągnięcie sędziów do odpowiedzialności karnej. Sąd Najwyższy wskazał przy tym, że uchwała zezwalająca na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej wyraża takie zezwolenie co do czynu opisanego w tej uchwale. Oznacza to, że realizacja takiej uchwały

¹⁵ Art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 28 stycznia 2016 roku – Prawo o prokuraturze, Dz.U. z 2021 r. poz. 66 t.j., zwana dalej Prawo o prokuraturze.

¹⁶ Por. uchwała SN z 23.01.2008 r., SNO 91/07, LEX nr 1289031.

nie może polegać na wszczęciu i prowadzeniu przeciwko sędziemu postępowania karnego dotyczącego popełnienia czynu, które nie jest zdarzeniem, ze względu na które wydana została uchwała. Nie jest wykluczone w postępowaniu prowadzonym na skutek takiej uchwały, w wyniku uwzględnienia wszystkich faktów i dowodów, odpowiednie określenie i zakwalifikowanie czynu zarzucanego sędziemu, byleby był to czyn tożsamy z czynem objętym uchwałą o zezwoleniu na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej¹⁷.

Podzielając w całości argumentację Sądu Najwyższego, zauważyć należy, iż godzi ona procesowe instrumenty prawa karnego (usuwa przeszkodę wynikającą z ochrony immunitetowej) z *ratio legis* immunitetu sędziowskiego. W omawianym przypadku pozwala bowiem na prowadzenie postępowania karnego według określonych ram. Wyznaczone są one przez dowody dołączone do wniosku przez oskarżyciela oraz ich ocenę dokonaną przez sąd dyscyplinarny, co w konsekwencji pozwala wydać zezwolenie w takim zakresie, w jakim realnie stwierdzono dostatecznie uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa. Zwrócić również uwagę należy na procesowe zalety przyjętego przez Sąd Najwyższy rozwiązania. Z jednej strony nie pozwala ścigać sędziego „ponad miarę”, z drugiej zaś pozostawia sądowi orzekającemu w merytorycznym postępowaniu możliwość wydania ewentualnego wyroku za czyn pozostający w ramach zdarzenia historycznego, którego zarzut dotyczy. Istotny przy tym jest fakt, że wydając ów wyrok, sąd karny dysponował będzie dowodami niebudzącymi wątpliwości w zakresie sprawstwa sędziego za określony prawnie czyn.

Wiodącym argumentem procesowym podnoszonym przez oponentów koncepcji o uprawnieniu sądu dyscyplinarnego do zmiany opisu i kwalifikacji prawnej czynu jest fakt, że postępowanie immunitetowe jest częścią postępowania przygotowawczego, którego gospodarzem jest prokurator. Nie jest to jednak argument całkowicie trafny. Zwrócić uwagę należy, że w utrwalonym orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjęto, że to prowadzący postępowanie przygotowawcze winien szczególnie skrupulatnie gromadzić materiał dowodowy, gdyż sąd dyscyplinarny nie ma obowiązku gromadzenia dodatkowych dowodów, a jedynie winien ocenić dowody przedstawione wraz z wnioskiem. Tylko w bardzo wyjątkowych sytuacjach sąd dyscyplinarny może uzupełniać materiał dowodowy przedstawiony wraz z wnioskiem¹⁸. Należy zgodzić się zatem z założeniem, że postępowanie przygotowawcze stanowi imperium prokuratora i to on jako gospodarz winien podejmować wszelkie działania na tym etapie. Jakkolwiek jednak

¹⁷ Uchwała SN z 23 maja 2003 r., SNO 23/03, LEX nr 470219.

¹⁸ Zob. uchwała SN z 16.05.2016 r., SNO 17/16, LEX nr 2049810.

oddając wiodącą rolę prokuratorowi w postępowaniu przygotowawczym, to jego gospodarcze kompetencje nie są nieograniczone. W postępowaniu immunitetowym – w wyjątkowych sytuacjach – mogą doznać one ograniczeń wobec wartości wyższych, ustrojowych, a za taką niewątpliwie uznać należy immunitet sędziowski. Skoro bowiem sąd dyscyplinarny w wyjątkowych przypadkach może dopuścić np. dowody z zeznań świadków na okoliczność zbadania, czy przestępstwo zostało dostatecznie uzasadnione, co niewątpliwie rozszerza przedmiot prokuratorskiego imperium o nowe dowody, to należy uznać, że w kwestiach fundamentalnych autonomia prokuratora doznaje ograniczeń.

Pozostając na płaszczyźnie procesowej, rozważyć należy możliwość skarżenia dokonanej przez sąd dyscyplinarny korekty opisu i/lub kwalifikacji prawnej czynu przez oskarżyciela. W tym względzie zauważyć należy, że w obecnym stanie prawnym dopuszczalność wniesienia odwołania na uchwałę immunitetową w stosunku do sędziów sądów powszechnych – po uchyleniu art. 80 § 3 p.u.s.p. – wywodzona jest poprzez analogię z innych ustaw, m.in. z art. 55 § 4 ustawy z 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym¹⁹. Wobec treści tego przepisu zażalenie na uchwałę odmawiającą zezwolenia na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sędziego przysługuje organowi lub osobie, która wniosła o zezwolenie, oraz Rzecznikowi Dyscyplinarnemu. Wykładnia językowa wskazuje zatem wprost, że oskarżycielowi przysługuje zażalenie jedynie na decyzję odmawiającą zezwolenia na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sędziego. Powstaje zatem pytanie, czy w zakresie dokonanej korekty, która przykładowo wyłącza z kwalifikacji kumulatywnej poszczególne czyn/czyny będzie oskarżycielowi przysługiwało zażalenie? Odpowiedź na to pytanie wywieść można z analogii interpretacyjnej do art. 523 § 3 k.p.k. Przepis ten stanowi, że kasację na niekorzyść obwinionego można wnieść jedynie w razie uniewinnienia oskarżonego lub umorzenia postępowania. Zauważyć zatem należy, że zarówno art. 55 § 4 ustawy o SN, jak też art. 523 § 3 k.p.k. zawierają wyraźne ograniczenie *gravamen* potencjalnych skarżących. Artykuł 55 § 4 ustawy o SN ogranicza *gravamen* m.in. prokuratora jedynie do decyzji odmawiającej wyrażenia zgody na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej, zaś art. 523 § 3 k.p.k. uzależnia możliwość wywiedzenia środka odwoławczego na niekorzyść oskarżonego jedynie do sytuacji wydania wyroku uniewinniającego lub umorzenia postępowania. Mając na uwadze powyższe, powstaje pytanie, jak zatem w tych obu przypadkach traktować sytuację, kiedy sąd dokona znacznej korekty opisu czynu np. poprzez wyeliminowanie części przestępnych według prokuratora zachowań?

¹⁹ Dz.U. z 2021 r. poz. 1904 t.j., zwana dalej ustawą o SN.

Na tym tle w orzecznictwie Sądu Najwyższego wyrażono jednoznaczny pogląd, że wyroku skazującego nie można utożsamiać z wyrokiem uniewinniającym, choćby w opisie czynu i jego kwalifikacji prawnej nastąpiły istotne zmiany w stosunku do propozycji zawartej w akcie oskarżenia; gwarancyjny zapis w art. 523 § 3 k.p.k. nie sposób żadną miarą interpretować rozszerzająco²⁰.

Podobnie zatem ocenić należy kwestię ewentualnej korekty opisu i kwalifikacji prawnej dokonanej przez sąd dyscyplinarny w uchwale wyrażającej zezwolenie na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej. Jakkolwiek bowiem sąd dyscyplinarny zdecyduje się dokonać korekty opisu i kwalifikacji, to uczynić to może, nie wychodząc poza ramy zdarzenia historycznego, co do którego wniosek sformułowano. Uchwała taka – mimo nawet istotnej ingerencji sądu dyscyplinarnego – dalej pozostaje zatem zgodą na ściganie sędziego. Mając zaś na uwadze, że ustawodawca zdecydował się ograniczyć możliwość zaskarżenia decyzji sądu I instancji przez prokuratora i rzecznika dyscyplinarnego jedynie do decyzji odmownej, to uznać należy, że nawet daleko idąca korekta opisu i kwalifikacji prawnej czynu dokonana przez sąd dyscyplinarny nie daje podmiotom tym uprawnienia do wniesienia środka odwoławczego.

Istotnie jednak na kanwie powyższych wniosków należy wyrazić postulat *de lege ferenda* w pierwszej kolejności o wprowadzenie do ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych przepisu stanowiącego wprost o uprawnieniach do wywiedzenia zażalenia na uchwałę immunitetową. Po drugie zaś o nadanie oskarżycielowi oraz rzecznikowi dyscyplinarne-
mu możliwości zaskarżenia każdej niekorzystnej z ich perspektywy decyzji. Tym samym podmioty te zyskałyby możliwość zaskarżenia także ewentualnej korekty opisu i kwalifikacji prawnej czynu dokonanej przez sąd dyscyplinarny. Okoliczność ta posiada niebagatelne znaczenie przy zmianie kwalifikacji prawnej przez sąd dyscyplinarny z przestępstwa umyślnego na nieumyślne, co warunkuje decyzyjność sądu w zakresie zawieszenia sędziego w czynnościach. Decyzja ta jest na tyle ważką z perspektywy funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, że winna podlegać kontroli odwoławczej.

Skoro zatem analizowane działanie sądu dyscyplinarnego dalej pozostaje zgodą na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej, to zastanowić się należy nad praktycznymi skutkami takiej decyzji. W aspekcie tym zwrócić uwagę należy przede wszystkim na przewagę skutków ustrojowych wynikających z wartości immunitetu sędziowskiego nad skutkami procesowymi. Skoro bowiem dokonanej korekty nie można traktować jako odmowy wyrażenia zgody, to procesowym skutkiem działania sądu

²⁰ Por. wyrok SN z 21.02.2019 r., IV KK 355/18, LEX nr 2623788.

dyscyplinarnego jest skierowanie postępowania na właściwy tor, tak aby sędziego nie ścigano ponad zakres, w jakim stwierdzono dostatecznie uzasadnione popełnienie przestępstwa. Efekt ten wynika z decyzyjnej (mimo stadium postępowania przygotowawczego) roli sądu. To zaś działanie ujawnia najistotniejszą funkcję przedmiotowej decyzji. Sąd dyscyplinarny jako konstytucyjny bezpiecznik czuwa bowiem, aby przez niezasadne (ponad miarę) oskarżenie sędziego nie doszło do skalania reputacji całego wizerunku wymiaru sprawiedliwości. Nadto w określonych przypadkach (np. przy stwierdzeniu dostatecznego uzasadnionego popełnienia przestępstwa nieumyślnego) decyduje o zasadności zawieszenia sędziego w czynnościach i obniżenia mu wynagrodzenia. W ten sposób spełnia swoją konstytucyjną rolę, która jest znacznie szersza niż wydanie zero-jedynkowej decyzji o uchyleniu bądź nie immunitetu. W tym względzie zwrócić uwagę należy przede wszystkim na gwarancję nieusuwalności sędziego, która potęguje ustrojową rolę, ale i odpowiedzialność sądu dyscyplinarnego, który jako wspomniany konstytucyjny bezpiecznik winien tym bardziej baczyć nad proporcjonalnością zarzutu sędziego względem materiału dowodowego, tak aby w przypadku ewentualnego wyroku uniewinniającego skaza na wizerunku sędziego w odbiorze społecznym była jak najmniejsza. Niewątpliwie jest to w interesie całego wymiaru sprawiedliwości.

Tym samym poprzez działanie sądu dyscyplinarnego oskarżyciel uzyskuje zgodę na ściganie sędziego za czyn opisany w uchwale wyrażającej zgodę w opisanym w niej zakresie. Czynność taka nie zamyka zatem oskarżycielowi drogi do wnioskowania przed sądem *meriti* o zmianę kwalifikacji prawnej w trybie art. 399 § 1 k.p.k., w sytuacji, gdy w jego przekonaniu zgromadzone w postępowaniu dowody będą takie działanie uzasadniały. Ostateczna zaś decyzja w zakresie oceny zdarzenia historycznego, na jaki wydana została uchwała, będzie należała do sądu merytorycznie orzekającego w postępowaniu karnym. Sąd ten, dysponując niebudzącym wątpliwości przekonaniem o winie sędziego, będzie mógł swobodnie skonstruować ostateczny opis i kwalifikację prawną czynu, pozostając oczywiście w ramach zdarzenia historycznego względem czynu opisanego w uchwale.

Uznając, że uprawnienie do zmiany opisu i kwalifikacji prawnej czynu ma przede wszystkim charakter ustrojowy, realizujący gwarancje wartości immunitetowych, zaznaczyć należy, że z omawianego uprawnienia sąd dyscyplinarny winien korzystać z należytą powściągliwością, tj. jedynie wtedy, gdy istnieje realne i istotne zagrożenie naruszenia wartości chronionych tym instrumentem ochronnym. Nie ma zatem powodu, aby sąd dokonywał korekty np. daty popełnienia czy miejsca popełnienia czynu, ponieważ kwestie te w żaden sposób nie wpływają na obraz wymiaru sprawiedliwości w oczach społeczeństwa.

Za omawianym rozwiązaniem przemawiają także argumenty systemowe. W kontekście tym pomocna będzie kompleksowa analiza procedury immunitetowej. W przypadku ustrojowych stanowisk innych niż sędziowie – jak np. posłowie, Prezes NIK czy Rzecznik Praw Obywatelskich ukształtowana została ona wedle schematycznego modelu. Wniosek zgłasza się Marszałkowi Sejmu za pośrednictwem Prokuratora Generalnego. Decyzję o wyrażeniu zgody na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej podejmuje Sejm w drodze uchwały podjętej bezwzględną większością głosów. Taka procedura znajduje zastosowanie w przypadku uchylenia immunitetu posłom, Rzecznikowi Praw Obywatelskich czy Prezesowi Najwyższej Izby Kontroli. Niewielka różnica istnieje w stosunku do senatorów. Wniosek zgłasza się bowiem odpowiednio do Marszałka Senatu, a decyzję w uchwale podejmuje Senat. Należy przy tym zwrócić uwagę na wyraźną wolę ustawodawcy, który wprost wskazał – co do wszystkich omawianych stanowisk – że pociągnięcie do odpowiedzialności może nastąpić tylko za czyn wskazany we wniosku, który był podstawą wyrażenia zgody przez Sejm lub Senat. W przypadku sędziów, a także prokuratorów, ustawodawca analogicznego zapisu nie wprowadził. Istotnie zatem w przypadku tychże zawodów sposób ukształtowania procedury nakazuje przyjęć, że rolą Sejmu/Senatu jest jedynie usunięcie przeszkody procesowej.

Nie sposób jednak nie dostrzec istotnych różnic w procedurze uchylenia immunitetu posłów, senatorów, Rzecznika Praw Obywatelskich czy Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, a procedurą uchylenia immunitetu sędziom. Najistotniejszą różnicę wykazuje art. 80 § 2c ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych, który nakazuje sądowi badać, czy zachodzi dostatecznie uzasadnione podejrzenie popełnienia przez sędziego przestępstwa. Przedmiotowe zastrzeżenie w procedurze uchylenia immunitetu sędziom zastępuje wyraźną wolę ustawodawcy zastrzeżoną w procedurze co do wyżej omówionych stanowisk wskazującą, że pociągnięcie do odpowiedzialności może nastąpić tylko za czyn wskazany we wniosku. Istota różnicy w regulacjach procedur uchylenia immunitetów wynika, jak się wydaje, z kompetencji organów, którym ustawodawca powierzył uprawnienie do rozstrzygnięcia w przedmiocie uchylenia immunitetu. Skoro o uchyleniu immunitetu posłów, senatorów, Rzecznika Praw Obywatelskich czy Prezesa Najwyższej Izby Kontroli rozstrzygać ma Sejm lub Senat poprzez kolegialne głosownie, to nie sposób uznać, aby organy te dysponowały jakimikolwiek kompetencjami do badania redakcji czynu przedstawionego przez oskarżyciela. Dodatkowo trudno nie zauważyć, że procedura ta posiada przede wszystkim charakter polityczny. Jest bowiem kolegialną decyzją jednej z izb parlamentu i to bez procedury odwoławczej. Niewątpliwie zatem całkowicie zasadny jest wniosek, że w tym przypadku organ rozstrzyga jedynie

o usunięciu przeszkody procesowej bowiem nie ma on żadnych kompetencji, aby kontrolować samą merytoryczną warstwę zarzutu.

W przypadku sędziów procedura ukształtowana jest całkowicie odmiennie. Uchylenie immunitetu może nastąpić jedynie po stwierdzeniu przez kompetentny organ sądowy (a co więcej wyspecjalizowany) dostatecznie uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa. Zauważyć przy tym należy, że ustawodawca decyzję o uchyleniu immunitetu sędziemu zdecydował się powierzyć Sądowi Najwyższemu, a zatem sądowi znajdującemu się na szczycie jurysdykcyjnej hierarchii. Przyjąć zatem trzeba, że ustawodawca, dostrzegając doniosłość immunitetu sędziowskiego, zakreślił dodatkowy rygor jego uchylenia w postaci zbadania dostatecznie uzasadnionego popełnienia przestępstwa, i to przez Sąd Najwyższy. Wskazuje to na racjonalność działań ustawodawcy, który uznaje immunitet sędziowski za tak doniosłą wartość, aby przed postawieniem sędziemu zarzutów sąd najwyższego szczebla skontrolował faktyczną podstawę wniosku i zdjął ochronę immunitetową w niezbędnym zakresie, a zatem w takim, w jakim oskarżyciel zgromadził dowody świadczące o dostatecznie uzasadnionym podejrzeniu przestępstwa. W innym przypadku nie ma żadnej racjonalnej idei, aby o uchyleniu immunitetu rozstrzygał Sąd Najwyższy. Zauważyć należy, że w codziennej praktyce orzeczniczej sądowi rejonowemu ustawodawca stawia poważniejsze zadania np. przy orzeczeniu o tymczasowym aresztowaniu, gdzie oprócz zbadania wysokiego prawdopodobieństwa popełnienia przestępstwa sąd bada dodatkowo zaistnienie przesłanek szczególnych (art. 258 § 1–3 k.p.k.). Konieczność różnicowania procedury dotyczącej sędziów od innych stanowisk wynika także z konstytucyjnej gwarancji nieusuwalności sędziów. Dożywotnie powoływanie sędziów, w odróżnieniu od innych (powoływanych na określoną kadencję) stanowisk, nakazuje przyjąć szeroki ogląd analizowanego zagadnienia. Należy bowiem mieć na uwadze, że uchylenie immunitetu daje podstawę do prowadzenia postępowania karnego przeciwko osobie (określonemu sędziemu). Uchylenie immunitetu nie sprowadza się tylko do uchylenia przesłanki procesowej, lecz oznacza postawienie jednostki w cieniu podejrzenia. Jeśli zatem później okaże się, że wniosek był bezpodstawny, a sędzia wróci do orzekania, zarówno jego dobre imię, jak i jego własna gotowość do okazywania odwagi i niezależności nie będą nienaruszone²¹. Sam zaś fakt, że w merytorycznym postępowaniu karnym nastąpi oczyszczenie, nie zniweluje uszczerbku na dobrym imieniu konkretnej osoby²². Mając zatem na uwadze zasadę nieusuwalności sędziów oraz wizję możliwości przyszłego powrotu do orzekania, uznać należy, że

²¹ Wyrok TK z 2.04.2015 r., P 31/12, OTK-A 2015, nr 4, poz. 44.

²² Wyrok TK z 28.11.2007 r., K 39/07, OTK-A 2007, nr 10, poz. 129.

w interesie całego wymiaru sprawiedliwości jest, aby uchylenie immunitetu nastąpiło jedynie w niezbędnym zakresie, a zatem ściśle w takim, w jakim oskarżyciel przedstawił dowody wskazujące na zaistnienie dostatecznie uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa. Skoro bowiem sędziowie są jedynymi niezależnymi arbitrami w sporze państwa z obywatelem, to należy niwelować możliwość jakichkolwiek szkodliwych ingerencji w reputację sędziego w możliwie jak najszybszym czasie. Tu ujawnia się szczególna rola sądu dyscyplinarnego w postępowaniu immunitetowym.

Konieczności takiej nie ma w przypadku innych stanowisk chronionych immunitetem. Odkładając na bok same kompetencje organu uchylającego immunitet, to istotny jest przede wszystkim fakt, że stanowiska te wybierane są na określoną kadencję, z wyjątkiem dotyczącym prokuratorów. Po jej upływie piastowanie urzędu ustaje bądź jego dalsze sprawowanie legitymizowane jest wolą wyborców (posłowie, senatorowie). Nie bez znaczenia jest też sama struktura urzędu. Prezes Najwyższej Izby Kontroli czy Rzecznik Praw Obywatelskich są bowiem stanowiskami indywidualnymi. Liczba posłów – 460, czy senatorów – 100 stanowi zaś niewielki odsetek w porównaniu z liczbą osób sprawujących urząd sędziego. To zaś powoduje, że uchylenie immunitetu w znacznie mniejszym stopniu wystawi na szwank reputację pełnionego urzędu, a w większej mierze uderzać będzie w indywidualną reputację osoby, której bezpośrednio wniosek dotyczy. Ta zaś nie pozostaje pod ochroną immunitetu. Nadto, skoro ustawodawca w tym zakresie wprowadził w istocie polityczną procedurę uchylenia immunitetu, to mechanizm zabezpieczający osoby piastujące owe stanowiska przed szykanami jest proporcjonalnie słabszy. Powierzenie kompetencji uchylenia immunitetu jednej z izb parlamentu powoduje, że decyzja w tym zakresie rodzi jedynie polityczną odpowiedzialność przed wyborcami. Nie różni się zatem niczym od każdej innej decyzji politycznej.

IV. Podsumowanie

Całokształt okoliczności ustrojowych, materialnoprawnych, procesowych oraz systemowych nakazuje opowiedzieć się za uprawnieniem sądu dyscyplinarnego do skorygowania opisu i kwalifikacji prawnej czynu wskazanego we wniosku oskarżyciela o zezwolenie na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sędziego. Uprawnienie to warunkowane jest dwiema przesłankami:

- 1) stwierdzeniem, że podejrzenie popełnienia przestępstwa zostało dostatecznie uzasadnione w kształcie innym, niż wnosi oskarżyciel;
- 2) czyn skorygowany pozostaje w ramach zdarzenia historycznego wobec czynu z wniosku.

Należy przy tym mieć na względzie, że sąd dyscyplinarny owego uprawnienia nie powinien nadużywać. Nie każda bowiem błędnie przyjęta we wniosku okoliczność godzi w wartości chronione immunitetem. Brak jest powodu do korygowania np. daty lub miejsca czynu, ponieważ na skutek tego nie dochodzi w żaden sposób do naruszenia wartości immunitetowych. Wywieść zatem należy, że w przypadku błędnie sformułowanych wniosków ocena sądu dyscyplinarnego winna nastąpić dwupłaszczyznowo, a zatem:

– ocena, czy w ramach czynu opisanego we wniosku istnieje dostatecznie uzasadnione podejrzenie popełnienia przez sędziego przestępnych zachowań;

a następnie:

– konfrontacja, czy w zakresie czynu opisanego we wniosku, a czymem, co do którego sąd dyscyplinarny stwierdził, że zachodzi dostatecznie uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa, dojdzie do naruszenia wartości chronionych immunitetem.

Wynik powyższych czynności pozwoli sądowi na wydanie uchwały zgodnej z celami immunitetu. Sąd dyscyplinarny spełni wówczas swoją systemową i procesową rolę. Mając na uwadze, że dokonanie nawet najdalej idącej korekty opisu i kwalifikacji prawnej czynu dalej pozostaje zgodną na ściganie sędziego w postępowaniu karnym, sąd rozpoznający sprawę co do istoty – pozostając w ramach zdarzenia historycznego – będzie mógł zmienić opis i kwalifikację prawną czynu zarzucanego stosownie do art. 399 § 1 k.p.k. Konkluzja taka w należyty sposób połączy istotę wartości chronionych immunitetem oraz procesowe instrumenty postępowania karnego.



A B S T R A C T

The article focuses on the issue of immunity proceedings against judges, and more specifically, the role of the disciplinary court in verifying the prosecution's motion for prosecuting permission. These issues remain intouched in journalism and doctrine, and (as will be proven below) are the bone of contention in the verdicts of disciplinary courts.

Keywords: judicial immunity, disciplinary court, legal classification

Bibliografia

Akty prawne

- Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. z 2020 r. poz. 2072 t.j.
- Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 roku – Prawo o prokuraturze, Dz.U. z 2021 r. poz. 66 t.j.
- Ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, Dz.U. z 2021 r. poz. 1904 t.j.

Orzecznictwo

- Postanowienie SN z 22.04.2021 r., I DI 18/21, LEX nr 3224213
- Postanowienie SN z 12.06.2003 r., SNO 29/03, LEX nr 470220
- Uchwała SN z 11.06.2019 r., I DO 11/19, LEX nr OSNID 2020/2
- Uchwała SN z 8.07.2021 r., II DIZ 2/21, LEX nr 3207908
- Uchwała SN z 18.11.2020 r., II DO 74/20, LEX nr 3144420
- Uchwała SN z 18.11.2008 r., SNO 67/08, LEX nr 1288969
- Uchwała SN z 28.11.2002 r., SNO 41/02, OSNSD 2002
- Uchwała SN z 16.12.2005 r., SNO 44/05, OSNSD 2005
- Uchwała SN z 7.07.2004 r., SNO 28/04, OSNSD 2004
- Uchwała SN z 23.05.2003 r. LEX nr 470219
- Wyrok TK z 28.11.2007 r., K 39/07, OTK-A 2007
- Uchwała SN z 23.01.2008 r., SNO 91/07, LEX nr 1289031
- Uchwała SN z 23.05.2003 r., SNO 23/03, LEX nr 470219
- Uchwała SN z 16.05.2016 r., SNO 17/16, LEX nr 2049810
- Wyrok SN z 21.02.2019 r., IV KK 355/18, LEX nr 2623788
- Wyrok TK z 2.04.2015 r., P 31/12, OTK-A 2015
- Wyrok TK z 28.11.2007 r., K 39/07, OTK-A 2007

Podstawy prawne wykorzystania Sił Zbrojnych RP w ramach wprowadzenia stanu wyjątkowego na granicy Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Białorusi oraz związane z tym procedury dotyczące zgody na pobyt wojsk obcych w celu udziału w operacjach wojskowych prowadzonych na terytorium RP w czasie pokoju

Legal procedures for the use of the Polish Armed Forces as part of the state of emergency on the border of the Republic of Poland and the Republic of Belarus and related procedures for the consent to the stay of foreign troops in order to participate in military operations conducted on the territory of the Republic of Poland in times of peace

S T R E S Z C Z E N I E

Ustawodawca, formułując zapisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., przewidział wprowadzenie trzech stanów nadzwyczajnych: stanu wojennego, stanu klęski żywiołowej oraz omawianego w ramach niniejszego artykułu – stanu wyjątkowego. Sytuacja zagrożenia stabilności i bezpieczeństwa granicy Rzeczypospolitej Polskiej i tym samym Unii Europejskiej oraz Republiki Białorusi związana z kryzysem migracyjnym zmusiła Radę Ministrów do podjęcia stosownych działań w odpowiedzi na powstały problem. Do operacji koordynowanej przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji za pośrednictwem Komendanta Głównego Straży Granicznej skierowane zostały pododdziały Sił Zbrojnych RP, do których w ramach specjalistycznego wsparcia dołączyły komponenty wojsk obcych – Sił Zbrojnych Zjednoczonego Królestwa

¹ Kamil Laszkiewicz – absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej oraz Sił Zbrojnych Republiki Estońskiej. W ramach niniejszego artykułu autor stara się przybliżyć pierwsze praktyczne wykorzystanie od czasu wejścia w życie procedury wsparcia wojsk obcych ujętej w art. 3a ustawy z dnia 23 września 1999 r. o zasadach pobytu wojsk obcych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz zasadach ich przemieszczania się przez to terytorium.

Słowa kluczowe: granica, Polska, Białoruś, kryzys migracyjny, stan wyjątkowy

Zgodnie z art. 230 Konstytucji RP stan wyjątkowy może zostać wprowadzony w razie zagrożenia konstytucyjnego ustroju państwa, bezpieczeństwa obywateli lub porządku publicznego za pośrednictwem rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek złożony przez Radę Ministrów, na czas oznaczony, nie dłuższy niż 90 dni, obejmując przy tym część albo całe terytorium państwa². Przedłużenie stanu wyjątkowego może nastąpić tylko raz, za zgodą Sejmu i na czas nie dłuższy niż 60 dni³. W związku z zaistniałym kryzysem imigracyjnym, który przez wielu ekspertów z zakresu bezpieczeństwa został określony nowym modelem wojny hybrydowej⁴ (określenie krytykowane przez niektórych ekspertów⁵),

² Art. 230 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (t.j. Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

³ Art. 230 ust. 2 Konstytucji RP..

⁴ W takim tonie wypowiadali się m.in. gen. dyw. rez. Roman Polko oraz Nicolas Tenzer – ekspert ds. bezpieczeństwa, a także przedstawiciele Rządu RP. Takie rozumienie powyższej sytuacji przedstawiają również sondaże prowadzone wśród opinii publicznej przez instytuty badawcze.

Por. <<https://www.rp.pl/polityka/art19005021-sondaz-polacy-uwazaja-ze-bialorus-prowodzi-wojne-hybrydowa>> [dostęp: 05.01.2022 r.]; <<https://forsal.pl/swiat/unia-europejska/artykuly/8295599,ekspert-na-granicy-z-bialorusia-mamy-wojne-hybrydowa-putin-chce-zniszczyc-ue.html>> [dostęp: 05.01.2022 r.]; <<https://wydarzenia.interia.pl/autor/jakub-oworuszko/news-granica-polsko-bialoruska-gen-roman-polko-wojna-hybrydowa-ju,nId,5624465>> [dostęp: 05.01.2022 r.]; <<https://defence24.pl/polityka-obronna/bialoruskie-prowokacje-przy-granicy-z-polska>> [dostęp: 05.01.2022 r.]; <<https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2021-12-15/granica-polsko-bialoruska-to-nie-jest-zaden-kryzys-humanitarny-to-jest-wojna-hybrydowa/>> [dostęp: 05.01.2022 r.].

⁵ Por. dr Ł. Olejnik, cyt.: „W prawie międzynarodowym nie ma jednak definicji wojny hybrydowej. Działania nieregularne poniżej progu konfliktu zbrojnego są w zasadzie legalne w ramach prawa międzynarodowego, nawet jeśli są nieprzyjazne. Ale ocena sytuacji na granicy jako działań hybrydowych jest już niezasadna, czasem nawet infantylna, a nie wolno traktować poważnego problemu bezpieczeństwa w kategoriach popkulturowych. Sytuacja przeszła z fazy hybrydowej do typowych napięć granicznych. Ich najwidoczniejszym przejawem jest obecność uzbrojonych formacji mundurowych po obu stronach granicy w bliskiej odległości. Powstaje poważne ryzyko wyknnięcia się sytuacji spod kontroli. Choćby w wyniku błędu lub przypadku” [w:] <<https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8288290,wojna-hybrydowa-granica-o-co-chodzi.html>> [dostęp: 05.01.2022 r.].

na granicy Rzeczypospolitej Polskiej oraz Republiki Białorusi na wniosek Rady Ministrów⁶ rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 2 września 2021 r. na terenach województwa podlaskiego oraz części województwa lubelskiego⁷ został wprowadzony stan wyjątkowy⁸. Sytuacja powyższa wyniknęła z działań prowadzonych przez służby graniczne oraz wywiadowcze Republiki Białorusi, prawdopodobnie w celu destabilizacji bezpieczeństwa zewnętrznych granic Unii Europejskiej⁹. Ochrona granicy państwowej na lądzie i na morzu jest natomiast obowiązkiem nałożonym przez ustawodawcę na ministra właściwego do spraw wewnętrznych¹⁰, który to wykonuje swoje zadania w tym zakresie poprzez Komendanta Głównego Straży Granicznej¹¹. Minister Obrony Narodowej odpowiada natomiast za ochronę granicy powietrznej za pośrednictwem Dowódcy Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych przy pomocy organu dowodzenia obroną powietrzną¹². W związku z przyznanymi kompetencjami Minister Obrony Narodowej zdecydował o wydzieleniu oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej do pomocy Straży Granicznej w celu przeciwdziałania nielegalnego przekraczania granicy państwowej¹³

⁶ Stan wyjątkowy jest jednym ze stanów nadzwyczajnych określonych w Rozdziale XI Konstytucji RP.

⁷ Stanem wyjątkowym zostało objętych 115 miejscowości województwa podlaskiego oraz 68 miejscowości województwa lubelskiego.

⁸ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 września 2021 r. w sprawie wprowadzenia stanu wyjątkowego na obszarze części województwa podlaskiego oraz części województwa lubelskiego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1612). Akt ten utracił moc 3 października 2021 r. Stan wyjątkowy został przedłużony rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 października 2021 r. w sprawie przedłużenia stanu wyjątkowego wprowadzonego na obszarze części województwa podlaskiego oraz części województwa lubelskiego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1788), które utraciło moc obowiązującą 2 grudnia 2021 r.

Rząd RP ustalił również odpowiednie, wymagane zgodnie z art. 228 ust. 4 Konstytucji RP rekompensaty związane z wprowadzeniem stanu wyjątkowego – Ustawa z dnia 29 września 2021 r. o rekompensacie w związku z wprowadzeniem stanu wyjątkowego na obszarze części województwa podlaskiego oraz części województwa lubelskiego w 2021 r. (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1803 z późn. zm.).

⁹ Kryzys migracyjny dotyczy również Republiki Litewskiej oraz Republiki Łotwy. Na granicy litewsko-białoruskiej rozpoczął się już 21 czerwca 2021 r. Jak wskazują działania służb wywiadowczych RP, wśród osób kierujących przemieszczaniem imigrantów oraz nielegalnymi próbami przekroczenia granicy państwowej RP został zauważony generał major Roman Podliniew, zastępca szefa Straży Granicznej Republiki Białorusi. Por. <<https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2021-12-15/granica-polsko-bialoruska-to-nie-jest-zaden-kryzys-humanitarny-to-jest-wojna-hybrydowa/>> [dostęp: 05.01.2022 r.] oraz <<https://polskatimes.pl/w-ataku-na-polskich-mundurowych-bral-udzial-gen-podliniew-wysoki-funkcjonariusz-bialoruskich-pogranicznikow/ar/c1-15952519>> [dostęp: 05.01.2022 r.].

¹⁰ Art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1776).

¹¹ Art. 7 ust. 3 ustawy o ochronie granicy państwowej..

¹² Art. 7 ust. 2 i 4 ustawy o ochronie granicy państwowej..

¹³ Minister Obrony Narodowej wydał w tej sprawie decyzję specjalistyczną o nadanej klauzuli „Zastrzeżone”. Decyzja, zgodnie z obowiązującymi regulacjami w zakresie ochrony informacji niejawnych, nie podlega publikacji, w szczególności w zakresie danych w niej zawartych. Ministerstwo

– a w ramach wsparcia państw sojuszniczych Siły Zbrojne RP otrzymały pomoc w postaci sprzętu wojskowego i wykwalifikowanego personelu Sił Zbrojnych Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej oraz Republiki Estońskiej.

Ustawodawca ustalił, że w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego oraz w strefie nadgranicznej, w szczególności:

- 1) bezpośredniego zagrożenia zamachem na nienaruszalność granicy państwowej lub jego dokonania,
- 2) sprowadzenia bezpośredniego niebezpieczeństwa powszechnego dla życia, zdrowia lub wolności obywateli,
- 3) bezpośredniego zagrożenia zamachem na obiekty lub urządzenia wykorzystywane przez Straż Graniczną,
- 4) zagrożenia przestępstwem o charakterze terrorystycznym lub jego dokonania w stosunku do obiektów lub urządzeń, o których mowa w pkt 3, lub mogącym skutkować niebezpieczeństwem dla życia ludzkiego

– jeżeli użycie sił Straży Granicznej okaże się niewystarczające lub uzasadnia to stopień zagrożenia, do pomocy Straży Granicznej mogą być użyte oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej¹⁴. W przypadku sytuacji na granicy polsko-białoruskiej pododdziały Sił Zbrojnych podlegają kierownictwu Komendanta Głównego Straży Granicznej¹⁵ w porozumieniu z Dowódcą Operacyjnym Rodzajów Sił Zbrojnych¹⁶. Komponenty wojsk obcych wykonujące zadania na terytorium RP w ramach wydanych postanowień Prezydenta RP nie zostaną zaangażowane do wykonywania zadań w trybie art. 11b ustawy o Straży Granicznej¹⁷.

Obrony Narodowej w sposób ciągły informuje opinię publiczną o podjętych działaniach. Za pośrednictwem autoryzowanych mediów społecznościowych resortu obrony narodowej czy informacji prasowych publikowanych przez Polskę Zbrojną można stwierdzić, że w operacji wsparcia Straży Granicznej biorą udział jednostki wojskowe posiadające miejsca stacjonowania w całej Polsce, m.in. 12 Dywizja Zmechanizowana, 16 Pomorska Dywizja Zmechanizowana, 6 Brygada Powietrznodesantowa oraz 11 Dywizja Kawalerii Pancernej czy powołane m.in. do takich celów Wojska Obrony Terytorialnej. Stacjonujące do dnia opublikowania artykułu pododdziały Sił Zbrojnych RP uczestniczą w życiu lokalnej społeczności m.in. poprzez wsparcie inicjatyw społecznych w czasie wolnym od służby w pasie przygranicznym, uczestniczą również w wydarzeniach kulturalnych i sportowych w ramach otrzymanych zaproszeń od władz lokalnych. Władze lokalne oraz mieszkańcy składają również wyrazy podziękowania i wsparcia ze względu na przedłużający się pobyt w pasie przygranicznym, który ze względu na cykliczną rozłąkę z rodziną jest okresem wymagającym.

¹⁴ Art. 11b ust. 1 ustawy o Straży Granicznej (ustawa z dnia 12 października 1990 r.; t.j. Dz.U. z 1990 r. Nr 78 poz. 462 z późn. zm.).

¹⁵ Art. 11b ust. 8 pkt 2 ustawy o Straży Granicznej...

¹⁶ Art. 11b ust 9 ustawy o Straży Granicznej...

¹⁷ Wykorzystanie komponentów brytyjskiego i estońskiego do wykonywania zadań w ramach ww. artykułu jest niemożliwe, ustawodawca nie przewidział takiej sytuacji.

W ramach skierowania oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych RP do wsparcia Straży Granicznej w powyższej operacji określono zakres obowiązków i uprawnień wynikający z art. 11b ust. 5 ustawy o Straży Granicznej¹⁸. W związku z powyższym żołnierzom przysługują następujące uprawnienia:

- 1) dokonywania kontroli osobistej, a także przeglądania zawartości bagaży, sprawdzania ładunków w portach i na dworcach oraz w środkach komunikacji lotniczej, drogowej, kolejowej i wodnej:
 - a) w razie istnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary,
 - b) w celu znalezienia broni lub innych niebezpiecznych przedmiotów mogących służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary,
 - c) w celu znalezienia przedmiotów, których użycie może spowodować naruszenie bezpieczeństwa publicznego lub porządku publicznego,
 - d) w celu znalezienia przedmiotów, których posiadanie jest zabronione, a także przedmiotów podlegających zajęciu na potrzeby postępowań prowadzonych w związku z realizacją czynności, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 1–5b, 7 lub 10–14 ustawy o Straży Granicznej¹⁹,

¹⁸ Nadane uprawnienia przysługują żołnierzom w niezbędnym zakresie wobec wszystkich osób znajdujących się w obszarze odpowiedzialności.

¹⁹ Wskazanymi czynnościami są m.in.: ochrona granicy państwowej na lądzie i morzu; organizowanie i dokonywanie kontroli ruchu granicznego; zapobieganie i przeciwdziałanie nielegalnej migracji; wydawanie zezwoleń na przekraczanie granicy państwowej, w tym wiz; rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, w zakresie właściwości Straży Granicznej, zapewnienie bezpieczeństwa w komunikacji międzynarodowej i porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego, a w zakresie właściwości Straży Granicznej – także w strefie nadgranicznej; przeprowadzanie kontroli bezpieczeństwa; zapewnienie bezpieczeństwa na pokładzie statków powietrznych wykonujących przewóz lotniczy pasażerów; ochrona nienaruszalności znaków i urządzeń służących do ochrony granicy państwowej; nadzór nad eksploatacją polskich obszarów morskich oraz przestrzeganiem przez statki przepisów obowiązujących na tych obszarach; ochrona granicy państwowej w przestrzeni powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej przez prowadzenie obserwacji statków powietrznych i obiektów latających, przelatujących przez granicę państwową na małych wysokościach, oraz informowanie o tych przelotach właściwych jednostek Sił Powietrznych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej; zapobieganie transportowaniu, bez zezwolenia wymaganego w myśl odrębnych przepisów, przez granicę państwową odpadów, szkodliwych substancji chemicznych oraz materiałów jądrowych i promieniotwórczych, a także zanieczyszczaniu wód granicznych; zapobieganie przemieszczaniu, bez zezwolenia wymaganego w myśl odrębnych przepisów, przez granicę państwową środków odurzających i substancji psychotropowych oraz broni, amunicji, materiałów wybuchowych i prekursorów materiałów wybuchowych podlegających ograniczeniom; przeprowadzanie kontroli legalności wykonywania pracy przez cudzoziemców, prowadzenia działalności gospodarczej przez cudzoziemców, powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom; sprawowanie nadzoru nad podmiotami sprawdzającymi w rozumieniu art. 189d ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 2002 r. – Prawo lotnicze (Dz.U. z 2020 r. poz. 1970 oraz z 2021 r. poz. 784, 847 i 1898) w zakresie określonym w art. 189i tej ustawy.

- e) gdy jest to niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa innych osób, w tym funkcjonariuszy realizujących czynności służbowe lub osób, w stosunku do których są wykonywane czynności służbowe, gdy osoby te są doprowadzane lub umieszczane lub przebywają w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców,
 - f) jeżeli zachowanie osób, o których mowa w lit. e, wskazuje, że mogą one stanowić zagrożenie dla siebie lub z posiadanych informacji wynika, że podejmowały już wcześniej próby samookaleczenia,
 - g) gdy jest to niezbędne dla zapewnienia porządku w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców²⁰;
- 2) legitymowania lub ustalania w inny sposób tożsamości osoby;
 - 3) zatrzymywania osób w trybie i przypadkach określonych w przepisach Kodeksu postępowania karnego i innych ustaw;
 - 4) zatrzymywania osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia;
 - 5) doprowadzania:
 - a) osób w trybie i przypadkach określonych w przepisach Kodeksu postępowania karnego i innych ustaw do właściwego organu Straży Granicznej, sądu lub prokuratury,
 - b) cudzoziemców, wobec których prowadzone są postępowania określone w ustawie z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach oraz w ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a także umieszczonych w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców do organu Straży Granicznej, sądu, prokuratury, jednostki organizacyjnej Policji, wojewody, Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców, przedstawicielstw dyplomatycznych, urzędów konsularnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych lub podmiotów leczniczych;
 - 6) przeszukiwania osób, rzeczy, pomieszczeń i środków transportu w trybie i przypadkach określonych w przepisach Kodeksu postępowania karnego i innych ustaw;
 - 7) nakładania grzywien w drodze mandatu karnego za wykroczenia;
 - 8) obserwowania i rejestrowania, przy użyciu środków technicznych służących do rejestracji obrazu i dźwięku, zdarzeń na drogach oraz

²⁰ Interesującym faktem jest, iż Trybunał Konstytucyjny wyrokiem z 14 grudnia 2017 r., sygn. akt K 17/14, uznał art. 11 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (Dz.U. z 2016 r. poz. 1643, poz. 1643, 1948 i 1955 oraz z 2017 r. poz. 60) w zakresie, w jakim uprawnia funkcjonariuszy Straży Granicznej do dokonywania kontroli osobistej, nie określając granic tej kontroli, za niezgodny z art. 41 ust. 1 i art. 47 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

w innych miejscach publicznych;

- 9) obserwowania i rejestrowania przy użyciu środków technicznych obrazu w pomieszczeniach strzeżonych ośrodków, aresztów dla cudzoziemców lub w pomieszczeniach przeznaczonych dla osób zatrzymanych oraz w innych wykorzystywanych przez Straż Graniczną obiektach i obszarach – w celu zapewnienia bezpieczeństwa przebywającym w nich osobom;
- 10) przebywania i poruszania się na gruntach bez uzyskiwania zgody ich właścicieli lub użytkowników oraz przechodzenia przez pola uprawne w czasie bezpośredniego pościgu, również z użyciem psa służbowego, jeżeli nie ma możliwości korzystania z dróg;
- 11) użycia i wykorzystania środków przymusu bezpośredniego oraz broni palnej na zasadach określonych w art. 12 ust. 1 pkt 1–7, 9–13 i 16–20, art. 45 pkt 1–3 i pkt 4 lit. a i b oraz w art. 47 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej²¹.

Ustawodawca unormował procedurę wydania zgody dotyczącej pobytu wojsk obcych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w odrębnej ustawie o zasadach pobytu wojsk obcych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz zasadach ich przemieszczania się przez to terytorium²². Zgodnie z treścią art. 3a ww. ustawy zgodę w formie postanowienia²³ na pobyt wojsk obcych na terytorium RP w celu udziału w operacjach wojskowych prowadzonych na terytorium RP w czasie pokoju²⁴ wydaje Prezydent RP na wniosek Ministra Obrony Narodowej, skierowany po uzyskaniu zgody Prezesa Rady Ministrów. Prezydent RP, wydając przedmiotowe postanowienie, został zobligowany przez ustawodawcę do określenia:

- 1) celu pobytu wojsk obcych na terytorium RP,

²¹ Uprawnienia funkcjonariuszy Straży Granicznej określone w art. 11 ust. 1 pkt 2, 4–5a, 5b lit. a i b, pkt 6, 7, 7a i 10 oraz art. 23 ustawy o Straży Granicznej...

²² Ustawa z dnia 23 września 1999 r. o zasadach pobytu wojsk obcych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz zasadach ich przemieszczania się przez to terytorium (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 2110).

²³ Wynika to z art. 142 ust. 2 Konstytucji RP oraz art. 11b ust. 2 ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1486).

²⁴ W tym przypadku należy odróżnić dwie zasadnicze kwestie – regularny pobyt wojsk obcych na terytorium RP, który został uregulowany m.in. w art. 3 ww. ustawy, oraz pobyt w ramach udziału w operacjach wojskowych w prowadzonych na terytorium RP w czasie pokoju. Artykuł 3 rozróżnia pobyt wojsk obcych m.in. w ramach zobowiązań sojuszniczych (funkcjonowanie Sił Zbrojnych RP w ramach Traktatu Północnoatlantyckiego) i ćwiczeń wojskowych z udziałem wojsk obcych na terytorium RP oraz wielu innych sytuacjach, natomiast art. 3a ww. ustawy dotyczy operacji wojskowych prowadzonych na terytorium RP w czasie pokoju – jest to zasadnicza różnica znaczeniowa, zarówno definicyjnie, jak i operacyjnie w ramach funkcjonowania Systemu Kierowania i Dowodzenia Siłami Zbrojnymi, a także systemu reagowania kryzysowego, przyjmowanych rozwiązań prawnych, logistycznych i finansowych.

- 2) nadanego zakresu uprawnień żołnierzy wojsk obcych²⁵,
- 3) oraz szeroko rozumianych innych okoliczności mających znaczenie dla obronności Rzeczypospolitej Polskiej²⁶.

O wyrażeniu zgody przez Prezydenta RP na pobyt wojsk obcych w ramach art. 3a ww. ustawy Kancelaria Prezydenta niezwłocznie zawiadamia Marszałków Sejmu i Senatu oraz inne zainteresowane organy władzy publicznej²⁷. Od dnia obowiązywania przepisów ww. ustawy jest to pierwszy przypadek praktycznego wykorzystania wskazanego instrumentu prawnego w działalności resortu obrony narodowej w obszarze bezpieczeństwa państwa.

Interesującym zabiegiem dla praktyków jest wyłączenie przez ustawodawcę ze stosowania w ramach procedury określonej w art. 3a ww. ustawy przepisów art. 13 ust. 1 pkt 3 oraz ust. 3²⁸. Wyłączone uregulowania dotyczą kwestii użycia broni i środków przymusu bezpośredniego przewidzianych zgodnie z regulacjami prawa polskiego na terenie obozów, obiektów lub innych nieruchomości, w których wojska obce są zakwaterowane; w czasie ich przemieszczania się w związku z wykonywaniem zadań związanych z realizacją celów określonych w zgodzie oraz w czasie ćwiczeń wojsk obcych²⁹. Ustawodawca, biorąc pod uwagę cel nowelizacji ww. ustawy, uwzględnił zmienność sytuacji w zakresie bezpieczeństwa i tym samym nie określił sztywnych ram, w których prezydent musiałby się poruszać, nadając zakres uprawnień wojskom obcym w czasie wykonywania zadań na terytorium RP³⁰.

Postanowieniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 1 grudnia 2021 r. w sprawie wydania zgody na pobyt komponentu Sił Zbrojnych

²⁵ Zgodnie z art. 3a ust. 3 ww. ustawy Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, określając zakres uprawnień, o których mowa w ust. 2, wskazuje, które uprawnienia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej będą przysługiwać wojskom obcym w czasie pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w ramach wzmocnienia wojskowego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

²⁶ Inne okoliczności, które mogą mieć znaczenie, dla obronności Rzeczypospolitej Polskiej są pojęciem bardzo szerokim. Mogą to być np.: coraz częstsze kryzysy migracyjne związane z przemieszczaniem ludności z terenów uboższych do państw o bogatszym statusie społecznym i silniejszej gospodarce, ale również zagrożenia związane z przeciwdziałaniem terroryzmowi, skutkom klęsk żywiołowych, które mogą mieć znaczenie dla stabilnego i bezpiecznego funkcjonowania państwa – jak np.: potencjalne uszkodzenia elektrowni.

²⁷ Art. 3a ust. 4 ustawy o zasadach pobytu wojsk obcych...

²⁸ Art. 3a ust. 5 ustawy o zasadach pobytu wojsk obcych...

²⁹ Art. 13 ust. 1 pkt 3 oraz ust. 3 ustawy o zasadach pobytu wojsk obcych...

³⁰ Zabieg ten jest również podyktowany praktyką funkcjonowania Sił Zbrojnych RP w ramach NATO, a co za tym idzie obowiązywaniem przepisów traktatów i umów międzynarodowych zawartych oraz ratyfikowanych przez Rzeczpospolitą Polskę, posiadających już stosowne uregulowania. Już od ponad 20 lat Siły Zbrojne RP uczestniczą w ćwiczeniach międzynarodowych na terytorium RP oraz poza jego granicami w ramach ustalonych przepisów dotyczących przekraczania granic, kwestii użycia broni i umundurowania, wyrównywania szkód itp.

Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej oraz komponentu Sił Zbrojnych Republiki Estońskiej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej³¹ na wniosek Ministra Obrony Narodowej, skierowany po uzyskaniu zgody Prezesa Rady Ministrów, uregulowany został status pobytu³² w terminie od 2 grudnia 2021 r. do 30 kwietnia 2022 r.:

- 1) żołnierzy brytyjskich o liczebności do 155 żołnierzy i personelu cywilnego wraz z etatowym uzbrojeniem, wyposażeniem i środkami bojowymi oraz do 55 pojazdów,
- 2) żołnierzy estońskich o liczebności do 150 żołnierzy i personelu cywilnego wraz z etatowym uzbrojeniem, wyposażeniem i środkami bojowymi oraz do 60 pojazdów³³.

Prezydent RP w treści § 2 ww. postanowienia określił również następujące uprawnienia żołnierzy wojsk obcych:

1) w przypadkach, o których mowa w art. 11 pkt 2–5³⁴ ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, żołnierze komponentów wojsk obcych będą mogli użyć środków przymusu bezpośredniego, o których mowa w art. 12 ust. 1 pkt 1–2, pkt 12 lit. a, pkt 13 i pkt 18–20 tej ustawy, lub wykorzystać te środki³⁵;

2) w przypadkach, o których mowa w art. 45 pkt 1 lit. a–c³⁶ oraz w art.

³¹ M.P. z 2021 r. poz. 1104.

³² Status komponentów wojsk obcych podlega regulacjom obowiązującej umowy między Państwami-Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego dotyczącej statusu ich sił zbrojnych, sporządzonej w Londynie 19 czerwca 1951 r. (t.j. Dz.U. z 2000 r. poz. 257).

³³ Żołnierze brytyjscy i estońscy mają zajmować się głównie rozpoznaniem inżynieryjnym terenu, dróg oraz związanych z tym potencjalnych zagrożeń; doradztwem technicznym, projektowaniem, naprawą i utrzymaniem dróg wzdłuż granicy państwowej; wydzielaniem i utrzymaniem sił i środków do szybkiej odbudowy znacznych zniszczeń w utworzonych zaporach inżynieryjnych; budową posterunków ochronno-obszernych oraz doradztwem technicznym i budową lądowisk dla śmigłowców. W związku z powyższym oczywiste jest, że udzielone wsparcie polega na odpowiednim i profesjonalnym zabezpieczeniu logistyczno-inżynieryjnym żołnierzy pełniących służbę przy granicy. Komponenty wojsk obcych zostały dyslokowane z uwzględnieniem terenów i obiektów podległych Siłom Zbrojnym, a działalność wojsk obcych w oparciu o infrastrukturę cywilną została ograniczona do niezbędnego minimum.

³⁴ Wskazanymi przypadkami są: odparcie bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby; przeciwdziałanie czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby; przeciwdziałanie naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego; przeciwdziałanie bezpośredniemu zamachowi na ochraniające przez uprawnionego obszary, obiekty lub urządzenia.

³⁵ Wskazane środki przymusu bezpośredniego to: siła fizyczna w postaci technik: transportowych, obrony, ataku, obezwładnienia; kajdanki zakładane na ręce, nogi oraz zespolone; chemiczne środki obezwładniające w postaci ręcznych miotaczy substancji obezwładniających; przedmioty przeznaczone do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej; pojazdy służbowe; środki przeznaczone do pokonywania zamknięć budowlanych i innych przeszkód, w tym materiały wybuchowe; środki pirotechniczne o właściwościach ogłuszających lub oślniewających.

³⁶ Wskazanymi przypadkami możliwości użycia broni przez pododdziały wojsk obcych w art. 45 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej są sytuacje konieczności odpar-

47³⁷ ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, żołnierze componentów wojsk obcych będą mogli użyć broni palnej lub ją wykorzystać.

Użycie i wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego i broni palnej, o których mowa powyżej, oraz dokumentowanie tego użycia i wykorzystania odbywa się na zasadach określonych w ustawie z 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej³⁸.

W powyższej sytuacji procedury zostały należycie przeprowadzone od strony prawnej³⁹, zgodnie z intencją ustawodawcy oraz efektywnie w stosunku do zaistniałego zagrożenia. Połączone wysiłki Ministerstwa Obrony Narodowej oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, a tym samym przyznanie kompetencji dowodzenia operacją uszczelnienia granicy państwowej Komendanta Głównego Straży Granicznej okazały się właściwym sposobem przeciwdziałania kryzysowi migracyjnemu. Siły Zbrojne RP pełniące służbę w ramach wsparcia Straży Granicznej uzyskały pomoc sojuszników pochodzących z Sił Zbrojnych Zjednoczonego

cia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na: życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby albo konieczność przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu, ważne obiekty, urządzenia lub obszary albo konieczność przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu, mienie, który stwarza jednocześnie bezpośrednie zagrożenie życia, zdrowia lub wolności uprawnionego lub innej osoby, albo konieczność przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu.

³⁷ Art. 47. Ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej

[Działania uzasadniające wykorzystanie broni palnej]

Broń palną można wykorzystać w przypadku konieczności podjęcia co najmniej jednego z następujących działań:

1) zatrzymanie pojazdu, jeżeli jego działanie zagraża życiu lub zdrowiu uprawnionego lub innej osoby lub stwarza zagrożenie dla ważnych obiektów, urządzeń lub obszarów;

2) pokonanie przeszkody:

a) uniemożliwiającej lub utrudniającej ujęcie osoby albo ratowanie życia lub zdrowia uprawnionego, innej osoby lub ratowanie mienia,

b) w przypadku naruszenia porządku lub bezpieczeństwa publicznego przez osobę pozbawioną wolności, zatrzymaną lub umieszczoną w strzeżonym ośrodku albo areszcie w celu wydalenia;

3) zaalarmowanie lub wezwanie pomocy;

4) neutralizacja przedmiotów lub urządzeń mogących stwarzać niebezpieczeństwo wybuchu, powodujących jednocześnie bezpośrednie zagrożenie zdrowia lub życia uprawnionego lub innej osoby;

5) unieszkodliwienie zwierzęcia, którego zachowanie zagraża bezpośrednio życiu lub zdrowiu uprawnionego lub innej osoby;

6) oddanie strzału ostrzegawczego;

7) zniszczenia lub unieruchomienia bezzałogowego statku powietrznego, w przypadkach określonych w ustawie z dnia 3 lipca 2002 r. – Prawo lotnicze (Dz.U. z 2019 r. poz. 1580 i 1495).

³⁸ Art. 5 i n. ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 2418).

³⁹ Koordynacja działań pododdziałów wojsk obcych na terytorium RP podlega zgodnie z przepisami art. 5 o zasadach pobytu wojsk obcych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz zasadach ich przemieszczania się przez to terytorium kierownictwu Ministra Obrony Narodowej.

Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej oraz komponentu Sił Zbrojnych Republiki Estońskiej, co w przyszłości może okazać się niezwykle cennym doświadczeniem, zarówno pod kątem regulacji prawnych, jak i przede wszystkim metodą praktycznych rozwiązań problemów okresowo dotyczących zewnętrznych granic Unii Europejskiej od czasu wybuchu Arabskiej Wiosny oraz związanych z tym konsekwencji⁴⁰. Jednym z efektów kryzysu opisywanego w ramach niniejszego artykułu była również nowelizacja przepisów rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej sprawie świadczeń socjalno-bytowych dla żołnierzy zawodowych. Żołnierze, którzy zostali skierowani do pełnienia służby w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego oraz w strefie nadgranicznej oraz pełnili tę służbę łącznie przez okres nie krótszy niż 60 dni w ramach pomocy udzielanej Straży Granicznej, otrzymali prawo do pobrania dopłaty do wypoczynku dla siebie, małżonka i dzieci pozostających na ich utrzymaniu, bez względu na wysokość dochodów uzyskiwanych w rodzinie żołnierza zawodowego⁴¹. Kryzys w pasie przygranicznym był również jedną z przyczyn przyspieszenia prac nad wprowadzeniem ustawy z dnia 11 marca 2022 r. o obrocie Ojczyzny, która weszła w życie z dniem 23 kwietnia 2022 r.⁴² – która w sposób znaczący zmieniła zasady pełnienia służby wojskowej oraz systemu funkcjonowania Sił Zbrojnych.



A B S T R A C T

When formulating the provisions of the Constitution of the Republic of Poland of April 2, 1997, the legislator provided for the introduction of three states of emergency: martial law, a state of natural disaster and the state of emergency discussed in this article. The

⁴⁰ Wielu ekspertów z zakresu bezpieczeństwa, socjologii, stosunków międzynarodowych czy politologii wskazuje Arabską Wiosnę jako początek kryzysu imigracyjnego, z którym obecnie zmierza się Europa. Niestabilność życia oraz ponawiające się zagrożenia bezpieczeństwa w postaci czynników zewnętrznych spowodowały chęć i potrzebę imigracji miejscowej ludności do miejsc spokojniejszych oraz bogatszych. Por. A. Dziśiów-Szuszczukiewicz, „Arabska wiosna” – przyczyny, przebieg i prognozy, Polityczno-strategiczne aspekty bezpieczeństwa, II-2011/18, s. 41–56; J. Szymańska, Strategia Unii Europejskiej wobec kryzysu migracyjnego: priorytety, bariery, efekty, *Studia BAS* 2017, nr 3(51), s. 159–186 oraz K. Pędziwiatr, Migracje w cieniu arabskich rewolucji, „Biuletyn Migracyjny” 2011, nr 32 <<http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/32-grudzien-2011/migracje-w-cieniu-arabskich-rewolucji>> [dostęp: 05.01.2022 r.].

⁴¹ § 12 ust. 5 rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 kwietnia 2010 r. w sprawie świadczeń socjalno-bytowych dla żołnierzy zawodowych (t.j. Dz.U. z 2010 r. Nr 87, poz. 565 z późn. zm.).

⁴² T.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 655.

threat to the stability and security of the border of the Republic of Poland, and thus the European Union and the Republic of Belarus, related to the immigration crisis, forced the Council of Ministers to take appropriate measures in response to the problem that had arisen. The operations coordinated by the Minister of the Interior and Administration through the Commander-in-Chief of the Border Guard were assigned to subunits of the Polish Armed Forces, with specialized support joined by components of foreign troops – the Armed Forces of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Armed Forces of the Republic of Estonia. As part of this article, the author tries to present the first practical use since the entry into force of the procedure for supporting foreign troops included in Art. 3a of the Act of 23 September 1999 on the rules of the stay of foreign troops on the territory of the Republic of Poland and the rules of their movement through this territory.

Keywords: border, Poland, Belarus, migration crisis, state of emergency

Bibliografia

Literatura

- Dzisiów-Szuszczkiewicz A. „*Arabska wiosna*” – przyczyny, przebieg i prognozy, *Polityczno-strategiczne aspekty bezpieczeństwa*, II – 2011/18, s. 41–56
- Szymańska J., *Strategia Unii Europejskiej wobec kryzysu migracyjnego: priorytety, bariery, efekty*, *Studia BAS* 2017, nr 3(51), s. 159–186

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (t.j. Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 29 września 2021 r. o rekompensacie w związku z wprowadzeniem stanu wyjątkowego na obszarze części województwa podlaskiego oraz części województwa lubelskiego w 2021 r. (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1803 z późn. zm.)

- Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1776)
- Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 655)
- Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (t.j. Dz.U. z 1990 r. Nr 78 poz. 462)
- Ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. – Prawo lotnicze (Dz.U. z 2020 r. poz. 1970 oraz z 2021 r. poz. 784, 847 i 1898)
- Ustawa z dnia 23 września 1999 r. o zasadach pobytu wojsk obcych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz zasadach ich przemieszczania się przez to terytorium (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 2110)
- Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 2418)
- Umowa między Państwami-Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego dotycząca statusu ich sił zbrojnych sporządzona w Londynie dnia 19 czerwca 1951 r. (t.j. Dz.U. z 2000 r. poz. 257)
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 września 2021 r. w sprawie wprowadzenia stanu wyjątkowego na obszarze części województwa podlaskiego oraz części województwa lubelskiego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1612)
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 października 2021 r. w sprawie przedłużenia stanu wyjątkowego wprowadzonego na obszarze części województwa podlaskiego oraz części województwa lubelskiego (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1788)
- Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 kwietnia 2010 r. w sprawie świadczeń socjalno-bytowych dla żołnierzy zawodowych (t.j. Dz.U. z 2010 r. Nr 87, poz. 565 z późn. zm.)
- Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 grudnia 2021 r. w sprawie wydania zgody na pobyt komponentu Sił Zbrojnych Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej oraz komponentu Sił Zbrojnych Republiki Estońskiej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (M.P. z 2021 r. poz. 1104)

Orzecznictwo

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 14 grudnia 2017 r., K 17/14

Netografia

Pędziwiatr K., *Migracje w cieniu arabskich rewolucji*, „Biuletyn Migracyjny” 2011, nr 32 <<http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/32-grudzien-2011/migracje-w-cieniu-arabskich-rewolucji>>

Sprawozdanie ze szkolenia dla prokuratorów do spraw wojskowych Kule, 11–13 maja 2022 r.

.....

I. Wstęp

W dniach 11–13 maja 2022 r. w Centralnym Ośrodku Szkoleniowym Służby Więziennej w Kulach odbyło się doroczne spotkanie przedstawicieli działów i wydziałów do spraw wojskowych organizowane przez Departament do Spraw Wojskowych Prokuratury Krajowej. Udział w nim wzięło ponad 60 prokuratorów, którzy na co dzień wykonują swoje obowiązki w wyżej wskazanych komórkach organizacyjnych prokuratury.

Na wstępie należy wskazać, iż większość uczestników stanowili żołnierze zawodowi wykonujący swoje obowiązki w instytucji cywilnej, jaką jest w polskim systemie prokuratura. Wraz z likwidacją w 2016 r. odrębności prokuratur wojskowych, ich miejsce zajęły działy i wydziały do spraw wojskowych, znajdujące się w systemie powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, nad którymi nadzór sprawuje Departament do Spraw Wojskowych Prokuratury Krajowej. W systemie hierarchicznego podporządkowania w zakresie spraw wojskowych nie występuje, tak jak w przypadku innych powszechnych jednostek, dodatkowy szczebel w postaci prokuratury regionalnej, w której wyodrębniony byłby wydział do spraw wojskowych.

Działy do spraw wojskowych rozlokowane są w prokuraturach rejonowych w Białymstoku, Lublinie, Warszawie, Krakowie, Rzeszowie, Katowicach, Wrocławiu, Bydgoszczy, Szczecinie, Olsztynie i Gdyni, a wydziały do spraw wojskowych w prokuraturach okręgowych w Warszawie, Poznaniu, Gdańsku i Krakowie.

II. Przebieg szkolenia

Szkolenie zostało otwarte przez Zastępcę Prokuratora Generalnego do Spraw Wojskowych Przemysława Funioka, który w swoim wystąpieniu podkreślił wkład ww. komórek w bieżącą pracę prokuratury, wskazał ich sukcesy, a jednocześnie podziękował prokuratorom – cywilom, jak i żołnierzom z powyższych jednostek za zaangażowanie w wykonywanie codziennych obowiązków. Nakreślił również krótki rys historyczny, podkreślając sukcesywną odbudowę w ostatnich kilku latach jednostek, które nominalnie prócz prowadzenia spraw powszechnych mają za zadanie zajmowanie się sprawami wojskowymi. *De facto* stanowią one zastępstwo dla byłych prokuratur

garnizonowych. Zastępca Prokuratora Generalnego do Spraw Wojskowych wspominał także o dodatkowych zadaniach i obowiązkach prokuratorów – żołnierzy, tj. tygodniowych dyżurach zdarzeniowych obejmujących w niektórych przypadkach obszar dwóch województw, zajęciach profilaktycznych z zakresu prawa prowadzonych w jednostkach wojskowych, mających na celu utrzymanie niezbędnej dyscypliny wojskowej, a końcowo podkreślił wagę przywróconego w tym roku egzaminu sprawnościowego.

Dane statystyczne i problematykę bieżących zagadnień wynikających m.in. ze zwierzchniego nadzoru służbowego sprawowanego przez Departament do Spraw Wojskowych Prokuratury Krajowej przedstawił jego Dyrektor Krzysztof Kuk. W swoim wystąpieniu zawarł dane, które stanowią argumenty przemawiające za stale zwiększającą się aktywnością prokuratorów z ww. jednostek, zwłaszcza w zakresie prowadzenia i nadzorowania postępowań przygotowawczych z właściwości sądów powszechnych. Niektóre z tych jednostek, np. działów do spraw wojskowych, wykazały wyższy wpływ spraw niż inne równoległe działy danej prokuratury rejonowej. To może pomóc odmitologizować tezę sprowadzającą się do niesłusznego i nieprawdziwego założenia o mniejszej liczbie postępowań prowadzonych przez poszczególnych prokuratorów do spraw wojskowych.

Część podsumowującą ostatni rok działalności ww. jednostek zakończył Naczelnik Wydziału Postępowania Przygotowawczego, Sądowego i Nadzoru Departamentu do Spraw Wojskowych Prokuratury Krajowej Cezary Kamiński. Na kanwie przykładów z bieżącej praktyki nadzorczej prokuratorów z Departamentu do Spraw Wojskowych przedstawił ujawnione w ostatnim czasie problemy m.in. w interpretacji istniejącego ustawodawstwa – chociażby w zakresie hierarchii, pierwszeństwa w sprawowaniu nadzoru nad poszczególnymi sprawami należącymi do właściwości sądów wojskowych albo też braku do jego uprawnień.

Część wykładową rozpoczął prokurator pełniący obowiązki w Wydziale Nadzoru nad Czynnościami Operacyjno-Rozpoznawczymi dr Paweł Opitek. W swoim wystąpieniu wprowadził uczestników w wirtualny świat realnego handlu narkotykami w cyberprzestrzeni, z uwzględnieniem działań organów ścigania i możliwości prawnych mających na celu walkę z tego typu przestępczością. Na przykładzie polskich stron internetowych wskazał miejsca, które służą jako platformy wymiany informacji i miejsca obrotu substancjami sankcjonowanymi przez ustawę o przeciwdziałaniu narkomanii. Szczególny nacisk położył w swojej prezentacji na zagadnienie przeszukania i zabezpieczenia dowodów cyfrowych z tego typu stron. Nawiązał również do idei kompleksowego zabezpieczania dowodów.

Odrębnym, poruszonym w trakcie jego prelekcji zagadnieniem było lokowanie środków uzyskanych z czynów zabronionych w kryptowaluty.

Ten dynamicznie rozwijający się rynek stanowi od lat wyzwanie dla organów ścigania, a jednak – jak pokazuje praktyka – można jemu sprostać – już kilka lat temu skutecznie przeprowadzono zabezpieczenie jednej z kryptowalut. To zagadnienie może dotyczyć także innych rodzajów przestępstw aniżeli tylko powyżej wskazane.

Zaprezentowany temat to zagadnienie niełatwe, wymagające stałego podnoszenia poziomu wiedzy. Trendy i *modus operandi* sprawców np. w handlu narkotykami, czy to przy posłużeniu się publicznymi stronami sieci Internet, czy też w tzw. *Deep Webie* albo inaczej zwanym *Dark Necie* ulegają nieustannym zmianom, a organy ścigania by być skutecznymi, nie mogą pozostawać choćby i krok do tyłu wobec sprawców. Algorytmy prowadzenia tego typu postępowań przygotowawczych mogą się dezaktualizować wraz z pojawianiem się kolejnych kryptowalut, czy też innych środków, za pomocą których można ukryć przestępne pochodzenia funduszy uzyskanych z dokonania czynu zabronionego. Stąd też należy żywić nadzieję, iż tego typu szkolenia będą stałym punktem kształcenia przedstawicieli organów ścigania, gdzie forma opisowa wykładu przeplatana jest warstwą praktyczną pokazującą, jak działa obrót różnego rodzaju dobrami w cyberprzestrzeni.

Ze świata wirtualnego uczestnicy przeszli do zagadnień związanych z dokumentacją i dalszym wykorzystywaniem dowodów przestępstw popełnianych w miejscach objętych konfliktami zbrojnymi. Aktualny temat, zwłaszcza w czasie powstania wspólnego zespołu śledczego obejmującego kilka państw – członków Unii Europejskiej, w sprawie wojny napastniczej na Ukrainie, omówił prokurator pełniący funkcję przedstawiciela Polski w Eurojust Mariusz Skowroński. W poprzednim roku uczestnicy mieli okazję z przedstawionej prezentacji ww. prelegenta poznać procedury i dane statystyczne z bieżącego funkcjonowania Eurojust. W tym roku prokurator M. Skowroński skupił się na zagadnieniu zbierania, analizy, użycia, dopuszczalności tzw. *battlefield evidence*, tj. dowodów z miejsca działań zbrojnych. W trakcie wykładu zostały poruszone kwestie powołania specjalnych trybunałów do zbadania zbrodni w konfliktach ostatniego 30-lecia, a także Międzynarodowego Trybunału Karnego w Hadze, jak i bezpieczeństwa prowadzących czynności na terenach objętych konfliktami.

Jako przykłady zakończonych procesów wskazano najbardziej popularne – dotyczące Trybunału powołanego do zbadania zbrodni w byłej Jugosławii, nie tylko jeśli chodzi o oskarżonych obywateli Serbii, ale także sprawców z Chorwacji, z najgłośniejszą sprawą ostatnich lat dotyczącą uniewinnienia Ante Gotoviny – chorwackiego generała dowodzącego operacją militarną „Oluja”. Generał Ante Gotovina pierwotnie został skazany przez I instancję na 24 lata pozbawienia wolności, po czym Izby Orzekająca ww.

Trybunału wydała jako sąd odwoławczy wyrok uniewinniający, co samo w sobie, jak i powody formalne leżące u podstaw wyroku, wzbudziło kontrowersje.

Temat zbierania i zabezpieczenia dowodów na miejscu zbrodni kontynuował od strony *stricto* kryminalistycznej wykładowca Zakładu Służby Kryminalnej Szkoły Policji w Katowicach asp. sztab. dr Kamil Samiczak. Uczynił to w ramach prelekcji z zakresu oględzin miejsca zdarzenia z użyciem broni palnej przy zastosowaniu nowych technologii i zaawansowanych narzędzi kryminalistycznych. By przejść do zagadnień szczegółowych dotyczących odrębności w pracy na miejscu zdarzenia z udziałem broni, autor zaproponował uczestnikom powrót do czasów aplikacji prokuratorskiej i w pierwszej części skupił się na algorytmach działania grup oględzinowych na miejscu zdarzenia. Przedstawił wzorce, które funkcjonują na miejscu oględzin, mogące ulegać modyfikacjom, na skutek okoliczności ujawnionych na miejscu zdarzenia. Następnie przeszedł do przykładów z praktyki organów ścigania, ze wskazaniem prawidłowo oznaczonego i zabezpieczonego miejsca ujawnienia przestępstwa na bazie wybranych spraw.

Zagadnienia dotyczące konfliktów wojennych omówił w swoim wystąpieniu także kmdr. por. rez. Wiesław Goździewicz z NATO Joint Warfare Centre. Przypomniał on większości prokuratorom-żołnierzom, którzy analogiczną tematykę mają ujętą w programie szkolenia studium oficerskiego, podstawowe zasady międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych. W drugiej części wykładu zajął się prawnymi aspektami targetingu w pracy operacyjnej. Układ prelekcji zawierał ilustracje filmowe jako zobrazowanie poszczególnych jej części. Niezmiernie ciekawą stroną całości wystąpienia było odniesienie się w jego trakcie do minionych konfliktów zbrojnych, a także ocena doniesień, czy też wystąpień medialnych, aktywnych szczególnie w ostatnim czasie ekspertów wskazujących *ex cathedra* np. na zaistnienie czynów o charakterze zbrodni wojennych bez odniesienia się do szczegółowych regulacji prawnych albo też oględzin miejsca zdarzenia.

Seria zaprezentowanych wykładów miała w tym roku kilka punktów stycznych, ich wątki przewijały się w każdym z wystąpień. Były to czas i bezpieczeństwo, a ściślej synchronizacja obu tych czynników w zestawieniu z celami postępowania karnego i zadaniami prowadzących postępowania przygotowawcze.

Podsumowując tegoroczne rozważania, można powtórzyć, iż oględziny na miejscu zdarzenia muszą być prowadzone w „odpowiednim” czasie, a to nie może oznaczać pospiesznego, niedbałego, narażającego na uszczerbek członków zespołu oględzinowego ich przeprowadzenia. Po części jest to wbrew tezie jednego z ojców kryminalistyki Edmonda Locarda, wskazującej, iż „czas, który ucieka, to prawda, która znika przed nami”, będącej

podwaliną jednej z zasad taktyki śledczej – zasady szybkości postępowania. W praktyce powyższa zasada uzupełniania jest przez zasadę dokładności/skrupulatności w zbieraniu materiału dowodowego.

Czynnik zapewnienia bezpieczeństwa członkom zespołów oględziny winien być traktowany priorytetowo. Ten paradygmat musi być aktualny w codziennej pracy organów ścigania, także w przypadku oględzin prowadzonych w miejscach, które nie są objęte konfliktami zbrojnymi – takich jak miejsca wypadków drogowych, pożarów, tereny osuwiskowe, górskie itp.

Niebagatelne znaczenie ma również omawiany w trakcie wystąpień profesjonalny sposób zabezpieczenia śladów kryminalistycznych zapobiegający ich kontaminacji. Paradoksalnie dotyczy to też sfery cyberprzestrzeni, gdyż dowody cyfrowe w trakcie próby ich zabezpieczenia także mogą zostać utracone bezpowrotnie.

III. Zakończenie

W niniejszym sprawozdaniu intencjonalnie pominięto szczegółowe odniesienie się do poszczególnych wystąpień, z przytaczaniem detali z przedstawionych prelekcji, a to ze względu na perspektywę zamieszczenia, choćby części z opisanych powyżej wystąpień, w formie artykułów dedykowanych „Wojskowemu Przeglądowi Prawniczemu”. Co należy mieć nadzieję, ziści się w kolejnych wydaniach kwartalnika, gdyż zaprezentowane treści mogą wzbudzić zainteresowanie nie tylko praktyków, ale i szerszego grona odbiorców.

Wśród potencjalnych odbiorców praktycznych szkoleń czy też publikacji naukowych jest liczne grono osób, w tym prokuratorów-żołnierzy, bardzo poważnie traktujących ustawy o obowiązek nieustannego kształcenia i podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Dla nich odezwa Horacego „*sapere aude*” to faktycznie wyzwanie, by „mieć odwagę być mądrym”. Tuż przed tegorocznym szkoleniem odbyło się wspólne (prowadzone razem z funkcjonariuszami Żandarmerii Wojskowej) praktyczne szkolenie z oględzin miejsca powybuchowego, w trakcie którego całość działań została zarejestrowana audiowizualnie. Tego typu oględziny to ilustracja problemu wspomnianego powyżej, a więc zbiegu czynnika czasu i bezpieczeństwa.

Na zakończenie pragnę zwrócić się w imieniu Kolegium Redakcyjnego „Wojskowego Przeglądu Prawniczego” do prokuratorów oraz przedstawicieli innych zawodów prawniczych, zarówno praktyków, jak i wykładowców akademickich, żołnierzy, rezerwistów o nadsyłanie własnych propozycji do publikacji na łamach kwartalnika, które służyłyby poszerzaniu wiedzy i kształtowały właściwą praktykę stosowania prawa.

Zgłoszenia prosimy przesyłać do moderatora kolejnych edycji prokuratorskiego szkolenia w Kulach płk. Macieja Nowaka, Naczelnika Wydziału Organizacyjno-Prawnego Departamentu do Spraw Wojskowych Prokuratury Krajowej, a jednocześnie Redaktora Naczelnego „Wojskowego Przeglądu Prawniczego” lub bezpośrednio na adres redakcja.pk.wpp@prokuratura.gov.pl.

oprac. por. Andrzej Siemieniuk

Komunikaty dla Autorów i Czytelników

.....

I. Informacje dla autorów i recenzentów

Warunki publikacji i wskazówki edytorskie

1. „Wojskowy Przegląd Prawniczy” przyjmuje do publikacji artykuły, materiały szkoleniowe i glosy o tematyce prawnej i dotyczące wojskowości, w szczególności z zakresu: międzynarodowego prawa humanitarnego, terroryzmu, cyberterroryzmu, cyberprzestępczości, bezpieczeństwa międzynarodowego, narodowego i wewnętrznego, obronności, jak również artykuły historyczne o tematyce prawnej i wojskowej.

2. Materiały należy przysyłać na adres e-mail: redakcja.wpp@pk.gov.pl.

3. Redakcja prosi o nadsyłanie materiałów przeznaczonych do publikacji wyłącznie w formie elektronicznej w edytorze Word, dla następujących ustawień: marginesy standardowe, czcionka Times New Roman w rozmiarze 12 (dla przypisów dolnych 10), interlinia 1,5 wiersza.

4. Ramy artykułu nie powinny przekraczać 25 stron znormalizowanego tekstu, a pozostałych opracowań – 10 stron.

5. Na pierwszej stronie należy zamieścić: imię i nazwisko autora (autorów), tytuł pracy, krótkie (kilkudzaniowe) streszczenie ujmujące główne tezy opracowania. Należy dołączyć tłumaczenie tytułu i streszczenia (2–3 zdania) w języku angielskim.

6. Nie należy dołączać streszczeń do materiałów innego rodzaju (głos, recenzji, sprawozdań).

7. Na końcu pracy należy podać: adres (adresy) autora (autorów), nr telefonu, adres e-mail, a także informacje o statusie profesjonalnym autora (autorów), z wyszczególnieniem posiadanych tytułów naukowych, nazwy instytucji zatrudniającej oraz zajmowanego stanowiska. Od doktorantów i aplikantów wymagana jest opinia dotycząca wartości merytorycznej przedstawionego artykułu – rekomendacja opiekuna naukowego i odpowiednio zawodowego.

8. W przypadku asesora oraz asystenta prokuratora oczekuje się rekomendacji kierownika jednostki organizacyjnej, a asystenta sędziego – przewodniczącego wydziału.

9. Redakcja zastrzega sobie prawo do dokonywania w nadesłanych materiałach zmian tytułów, skrótów, poprawek stylistyczno-językowych oraz innych przeróbek technicznych.

10. Redakcja przyjmuje prace dotychczas niedrukowane, a niezamówione materiały zwraca wyłącznie na życzenie autora (autorów).

Zasady recenzowania

Wszystkie materiały publikowane w czasopiśmie podlegają ocenie recenzentów. Recenzentowi nie przekazuje się informacji o autorze materiału przekazanego w celu sporządzenia recenzji. Autor ma prawo zapoznać się z treścią recenzji. Nazwiska recenzentów poszczególnych materiałów nie są ujawniane.

Recenzja przedstawiana jest redakcji w formie pisemnej i elektronicznej, w terminie 1 miesiąca od otrzymania materiału przez recenzenta. Termin ten w uzasadnionych wypadkach może zostać przedłużony w uzgodnieniu z Redaktorem Naczelnym „Wojskowego Przeglądu Prawniczego”. Przekroczenie wskazanego terminu może skutkować powierzeniem sporządzenia recenzji innej osobie wskazanej przez Redaktora Naczelnego.

Recenzja powinna zawierać jednoznaczny wniosek recenzenta dotyczący dopuszczenia materiału do publikacji lub jego odrzucenia. W przypadku zasugerowania przez recenzenta poprawek, warunkiem przyjęcia materiału do publikacji jest ich uwzględnienie przez autora tekstu.

W recenzji należy przedstawić główne tezy recenzowanego materiału.

Merytoryczna ocena recenzowanego tekstu powinna uwzględniać wartość tekstu, a w szczególności przydatność poruszanej w nim tematyki dla potrzeb praktyki i zgodności tekstu z profilem wydawniczym „Wojskowego Przeglądu Prawniczego”, poprawność logiczną wywodów, sposób przedstawiania poglądów własnych autora oraz poprawność wykorzystania przywołanych w tekście poglądów doktryny i judykatury.

Formalna ocena recenzowanego tekstu powinna obejmować poprawność językową i redakcyjną tekstu oraz wskazywać, czy nadesłany tekst odpowiada wymogom stawianym przez redakcję „Wojskowego Przeglądu Prawniczego”. Zauważone błędy i poprawki w tym zakresie należy wskazać w recenzji.

Ostateczną decyzję o przyjęciu materiału do publikacji bądź jego odrzuceniu podejmuje Redakcja.

Lista recenzentów współpracujących z czasopiśmie zamieszczana jest na stronie internetowej Prokuratury Krajowej, w zakładce „Wojskowy Przegląd Prawniczy” i podlega corocznej aktualizacji.

Zapobieganie przypadkom ghostwriting i guest authorship

Redakcja podejmuje działania zapobiegające przypadkom ghostwriting (osoba wniosła istotny wkład w powstanie publikacji, bez ujawnienia swojego udziału jako jeden z autorów) oraz guest authorship (osoba jest wymieniana jako autor lub współautor publikacji, choć jej udział w powstaniu tekstu jest znikomy lub w ogóle nie miał miejsca),

poprzez zobowiązanie autora lub współautorów składających materiał do redakcji do procentowego określenia swojego wkładu w powstanie publikacji, a także poinformowania redakcji o źródłach finansowania badań, których wyniki zostały przedstawione w utworze.

Informacje dla czytelników

Zgodnie z § 32 ust. 1 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 grudnia 2016 r. w sprawie przyznawania kategorii naukowej jednostkom naukowym i uczelniom, w których zgodnie z ich statutami nie wyodrębniono podstawowych jednostek organizacyjnych (Dz.U. 2016 r. poz. 2154), opracowano wykaz czasopism naukowych wraz z liczbą punktów przyznawanych za publikacje w tych czasopismach.

Przy kompleksowej ocenie za lata 2013–2016 stosuje się wykaz czasopism naukowych wraz z liczbą punktów przyznanych za publikacje naukowe w tych czasopismach, ustalony na podstawie wykazów ogłoszonych w tych latach przez ministra zgodnie z § 14 ust. 2 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 13 lipca 2012 r. w sprawie kryteriów i trybu przyznawania kategorii naukowej jednostkom naukowym (Dz.U. z 2014 r. poz. 1126). W wykazie zamieszcza się wszystkie czasopisma naukowe, które zostały zamieszczone w co najmniej jednym wykazie obowiązującym w poszczególnych latach z okresu 2013–2016. Za publikacje naukowe w każdym z tych czasopism przyznaje się najwyższą liczbę punktów spośród określonych w poszczególnych wykazach z tego okresu.

Wykaz czasopism naukowych składa się z 3 części: A, B i C.

Kwartalnik „Wojskowy Przegląd Prawniczy” zamieszczono w części B, pozycja 2825, przyznając 5 punktów za publikację w czasopiśmie naukowym.

W latach 2019-2020 za publikację artykułów w „Wojskowym Przeglądzie Prawniczym” przysługiwało 5 punktów.

Od grudnia 2021 r. za publikację artykułów w kwartalniku przysługuje **40 punktów**.

Czasopismo „Wojskowy Przegląd Prawniczy” pozytywnie przeszło proces ewaluacji ICI Journals Master List 2018, której wynikiem jest przyznanie wskaźnika ICV (Index Copernicus Value) w wysokości 46.54 pkt.

NAKLAD 200 EGZ.